

TARTU ÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Ettevõtetmajanduse instituut

Arvo Kivar

**EESTI ELANIKE HINNANGUD LEVINUD
MAKSUDE OPTIMEERIMISSKEEMIDELE NING
VÕRDLUS MAKSUPETTUSTE HINNANGUTEGA**

Magistritöö ärijuhtimise magistri kraadi taotlemiseks ärijuhtimise erialal

Juhendaja: doktorant Velda Buldas

Tartu 2013

Soovitan suunata kaitsmisele

(juhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud „.....“ 2013. a

..... õppetooli juhataja

(õppetooli juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(töö autori allkiri)

SISUKORD

SISUKORD	3
SISSEJUHATUS	4
1. MAKSUDE OPTIMEERIMISSKEEMIDE TEOREETILINE, ÕIGUSLIK JA EETILINE KÄSITLUS. HINNANGUD MAKSUPETTUSTELE	9
1.1. Optimeerimisskeemide mõiste ja olemus.....	9
1.2. Optimeerimisskeemide liigitus.....	13
1.3. Maksude optimeerimine Eesti seaduste ja kohtupraktika järgi.....	20
1.4. Maksude optimeerimine ja eetika küsimused	24
1.5. Maksupettuste uuringud	34
2. MAKSUDE OPTIMEERIMISSKEEMIDE UURING EESTIS	42
2.1. Uuringu disain	42
2.2. Uuringu tulemused	47
2.3. Uuringu tulemuste kokkuvõte ja järeldused. Võrdlus pettustega.....	69
Kokkuvõte	77
Viidatud allikad	81
Lisa 1. Maksude optimeerimisskeemide küsitluse tulemused	94
Lisa 2. Mann-Whitney U-testi tulemused olulisuse tasemel 90%	96
Lisa 3. Mediaanitesti tulemused	97
Lisa 4. Mediaanitesti ja Mann-Whitney U-testi tulemuste protsentuaalne väljendus ning hinnanguid mõjutavate tegurite pingerida	98
Lisa 5. Maksupettuste aktsepteerimine – riikide järjestus	99
Lisa 6. Maksupettuste aktsepteerimine – jaotus vanuse järgi	100
Lisa 7. Maksupettuste aktsepteerimine – jaotus hariduse järgi	101
Lisa 8. Maksupettuste aktsepteerimine – jaotus sissetuleku järgi	102
Lisa 9. V.Budlas’e 2012-2013 maksupettuste uuringu küsimused/ petuskeemide kirjeldused	103
SUMMARY	106

SISSEJUHATUS

Selleks, et riik organiseeritud ühiskonnana toimida saaks, on maksud vältimatud. Maksud on kui tasu selle eest, et inimesed selles hästi toimivas keskkonnas turvaliselt elada saaks. Seesama ühiskond tagab oma liikmetele samuti ka võimaluse äritegevuseks ja seeläbi isikliku rikkuse suurendamiseks. Õigusriigi põhimõtted ei lase riigivõimul oma subjektide suhtes ülekohtune olla ja võimu kuritarvitada. Maksunduses tagab seda levinud põhimõte, et keegi ei ole kohustatud maksma rohkem makse, kui seadusest otseselt tuleneb. Teisisõnu, kui maksumaksjal on võimalik valida erinevate tegutsemise alternatiivide vahel, siis ei ole tal kohustust valida selline alternatiiv, mille puhul maksukoormus oleks suurem. Siit tulenevalt on igal maksumaksjal täiesti põhjendatud huvi maksta nii vähe makse kui seda seadust rikkumata teha on võimalik.

Paljude riikide praktikas eksisteerib reaalne probleem, kuidas eristada lubatud maksude optimeerimisskeeme seadusevastasest maksudest kõrvalehoidumistest. Maksumaksjale peab enne oma maksutegevuse planeerimist teada olema, kas tema poolt rakendatav meede või plaanitav tehing on seaduslik või mitte, või kui suure maksukoormuse see kaasa toob. Praktikas selle eristamine nii lihtne ei ole ning maksude planeerijale võib tagantjärele tekkida üllatavalt ebameeldivaid olukordi.

Riiklikul tasandil kuulub lahendamisele ka dilemma, kuidas leida tasakaal ühelt poolt õigusriigi ja seaduslikkuse põhimõtte, teiselt poolt maksumaksjate võrdse kohtlemise ja maksukogumise tõhususe vahel. Sellise tasakaalu saavutamine on äärmiselt keeruline, kui mitte öelda võimatu (küll aga peab selle poole püüdlema). Sellest tulenevalt on suur väljakutse reguleerida maksuvaldkonda selliselt, et vältida kuritarvitusi, tagada riigile maksude laekumine ning tagada maksumaksjale tema õigus valida võimalikest maksude maksmise stsenaariumitest tema jaoks soodsaim.

Eestis on tehtud arvukalt uurimusi selle kohta, kuidas piiritleda ja eristada seaduslikku ja ebaseaduslikku maksude vähendamist. On analüüsitud nii seaduste muudatusi, Maksu- ja Tolliameti tegevust ja juhiseid, kohtu hinnanguid maksuotsustele kui ka teiste riikide praktikat (vt nt Buldas 2010, Kask 2010, Uduste 2012, Šišina 2013). Selliste uurimuste põhjal on jõutud eranditult järeldustele, et maksuseadused on puudulikud ning Maksu- ja Tolliameti väljatöötatud juhised ja meetodika maksude optimeerimisskeemide lubatavuse hindamiseks või maksupettuste tuvastamiseks ei ole piisavalt selge, täpne ega ühetaoline. Kohtute hinnangul on Maksu- ja Tolliamet läinud nende regulatsiooni tühimike ületamisega liiale ja võtnud endale sisuliselt seadusandja voli.

Senini aga ei ole leidnud käsitlemist, kuidas Eesti elanikud, erineva tasuta ja kogemustega, tajuvad erinevaid maksukohustuse vähendamise skeeme – kas sellist tegevust üleüldse tolereeritakse, milliseid maksude vähendamise viise peetakse rohkem aktsepteeritavamateks ja milliseid vähem, kas inimeste arvamused ühtivad seadusest tulenevate reeglitega ja kohtute antud juhistega? Selliste asjaolude väljaselgitamisele oleks loogiline jätk teha kindlaks, mis põhjusel on elanikel maksude optimeerimise osas kujunenud välja ühe- või teistsugused hinnangud, kas ja kuidas mõjutab seda inimese taust ja varasem kogemus (haridus, elukoht, kokkupuude ettevõtlusega)? Neid aspekte käesolev töö uuribki eesmärgiga selgitada välja Eesti elanike n.ö taluvuspiirid või eetilise-moraalne positsioon erinevaid maksude optimeerimisskeeme puutuvalt.

Seaduse ülesanne on kehtestada ühiskonna kooseksisteerimiseks kõikidele kohustuslikud ja valdavalt vastuvõetavad reeglid. On arusaadav, et universaalselt kõikidele isikutele ja olukordadele ühteviisi sobivat reeglistikku on võimatu luua. Teisest küljest ei ole ka mingit mõtet kehtestada ühiskonnas norme, mis valdava enamuse poolt on vastuvõetamatud. Sellised reeglid on vastuolus ühiskonna õiglustundega ega rakendu tegelikult. Autori soov on uurimistöö käigus välja selgitada, kas ka maksude valdkonnas on olemas regulatsioone, millega elanikud põhimõtteliselt nõus ei ole. Näiteks võiks küsida, et kui töötasu maksmise asendamine dividendide maksimisega on väga levinud, siis kas on see on probleem maksuhalduri jaoks (ja maksuhalduri poolt antud seaduse tõlgendamisele) või ka tegelikult Eesti inimesed üldiselt peavad sellist tegevust taunitavaks. Siit edasi saaks teha mõistliku ja loogilise

järelduse, et kui midagi keelatud valdavalt elanike hulgas siiski hukkamõistu ei leia, võib olla tegemist ülereguleerimisega. Ja teisest küljest, kui mõni väga levinud maksude optimeerimisskeemide hallis alas asuv meede (s.t tegevusel on rohkem maksuseaduse rikkumise kui maksude optimeerimise tunnuseid) on valdavalt inimeste poolt hukkamõistetud, siis regulatsiooni selguse huvides võiks ju kaaluda selle selgesõnalist keelustamist õigusaktis. Etteruttavalt võib märkida, et ka Riigikohus on oma lahendites teinud märkusi seadusandjale, et olemasolev õiguslik regulatsioon vajab täpsustamist (tõsi, seda mitte eelmises lauses kirjeldatud olukorra osas).

Õeldust tulenevalt ei ole alati maksude vähendamise skeeme kasutavatele isikutele selge, kas nende tegevus maksude vähendamisel saab riigivõimu poolt kvalifitseeritud pettuseks või optimeerimiseks. Seega ei saa alati väga selgelt eristada näiteks eetikat optimeerimise või eetikat maksudest hoidumise puhul. Pigem tuleks nii teoreetilistes uuringutes kui ka praktilises uuringus vaadelda neid suundi üksteisest läbipõimununa ning lähedaste tegevustena. Sellist seisukohta toetavad ka mitmed uuringud (nt Ariely ja Gino 2011), kus on leitud, et maksude vähendamisega tegelevad peamiselt suurema loominguulisusega inimesed, kes näevad võimalusi ja suudavad leida ka enda jaoks õigustusi olukordade ärakasutamiseks.

Selleks, et täita töö eesmärki ja selgitada välja Eesti elanike suhtumine levinud maksude optimeerimisskeemidesse, on töö autor endale püstitanud järgmised uurimisülesanded:

- teoreetilise konteksti loomise eesmärgil tutvustada lugejale maksude vähendamise valdkonnaga seotud mõistete mitmekesisust;
- kirjeldada ja selgitada maksude optimeerimise mõiste erinevust keelatud ja seadusevastastest maksude maksmisest kõrvalehoidumistest;
- kirjeldada erinevaid teoorias levinud maksude optimeerimisskeemide võimalikke liigitusi ning tutvustada käesolevas töös empiirilise uuringu läbiviimiseks kasutatud optimeerimisskeemide liigitust;
- kirjeldada maksude optimeerimisskeemide kasutamisega seonduvaid eetilisi ja moraalseid aspekte;

- kirjeldada varasemalt läbiviidud maksupettuste ja maksude optimeerimise alaste uuringute tulemusi;
- kirjeldada ja analüüsida käesoleva töö valmimise eesmärgil läbiviidud uuringu tulemusi tuvastamaks Eesti elanike hinnanguid maksude optimeerimisskeemidele;
- anda eelmises punktis kirjeldatud uuringu põhjal soovitusi ja teha ettepanekuid edasisteks uuringuteks;
- võrrelda ja analüüsida maksupettustesse ja optimeerimisskeemidesse suhtumise erinevusi.

Uurimisülesannete täitmist silmas pidades on töö jaotatud kahte suuremasse peatükki: a) maksude optimeerimise valdkonna teoreetilist tagapõhja, s.h eelnevate uuringute tulemusi kirjeldav osa; ja b) teise osana autori poolt läbiviidud optimeerimisskeemide uuring, s.h uuringu disain, kogutud andmed ja andmete analüüs.

Esimeses peatükis avab autor maksude optimeerimisskeemide mõiste ning kajastab levinumaid teoreetilisi käsitlusi erialakirjanduses. Samas peatükis leiab käsitlust veel ülevaade Eesti kehtivast õigusest ja väljakujunenud kohtupraktikast maksude optimeerimise ja maksupettuste valdkonnas. Kuivõrd seadust tõlgendab lõppastmes kohus ja nii maksuhaldur kui ka maksumaksjad reeglina arvestavad Riigikohtu poolt antud tõlgendustega ja juhustega maksuseaduste täitmiseks, siis leiavad töös käsitlemist ka Riigikohtu otsustest tulenevad põhimõttelised seisukohad, millel on otsesem või kaudsem puutumus maksude optimeerimise temaga. Kuna töö eesmärk on uurida ja analüüsida töö valmimise käigus kogutud andmeid inimeste hinnangute kohta, siis leiavad esimeses peatükis ka käsitlemist maksude maksmisest hoidumisega seonduvad eetilised ja moraalsed aspektid. Vahemärkusena tuleb öelda, et mitmesuguseid eetika, moraali ja suhtumise uuringuid on läbi viidud uurimaks inimeste avatust petmisele ning selles mõttes oleksid sellised moraali ja eetika käsitlused asjakohasemad maksupettuste alases uurimuses. Paraku aga seonduvalt spetsiaalselt maksude optimeerimisega ei ole moraali ja eetika küsimusi autorile teadaolevalt varasemalt kellegi pool uuritud. Autori hinnangul on maksude optimeerimisskeemid erineva agressiivsusega, millest kõige

agressiivsemad on juba võrreldavad maksupettustega. Seega on tegemist veel ühe argumendiga, mis suunab maksude optimeeriya eetikat vaatlema koos maksupetturi eetikaga ning käesolevas töös on asjakohane kajastada ka maksupettuse osas tehtud moraali ja eetika uuringuid.

Järgnevalt kajastab töö 1999-2002 aastatel läbiviidud rahvusvahelise uuringu tulemusi, mille käigus uuriti m.h ka Eesti elanike suhtumist maksupettustesse (McGee ja Tyler). Esimese peatüki viimane alapunkt käsitleb 2012-2013 aastatel käesoleva uuringuga seotult ja üheaegselt läbiviidud maksupettuste skeemide uuringut Eestis (Buldas 2013).

Töö esimene peatükk loob teoreetilise aluspõhja ja fooni, mis abistab mõista töö teises peatükis kirjeldatud ja käesoleva töö valmimise eesmärgil korraldatud uuringut ja uuringu käigus kogutud andmete analüüsi. Uuring viidi läbi interneti teel ankeetküsitlusena, kus vastajatel tuli anda hinnang erinevatele optimeerimisskeemidele viie palli süsteemis. Analüüsitakse nii vastajate hinnanguid skeemidele kui ka vastajate omadusi. Peatüki lõpetab kogutud andmetest ja tehtud analüüsist tulenevad järeldused ning nende järelduste võrdlus maksupettuste alaste uuringute käigus saadud andmetega. Siin saavad vastused ka töö koostamisel püstitatud hüpoteesid:

- 1) Maksude optimeerimisskeemid on erineva agressiivsusega, s.t inimesed ei hinda maksude optimeerimist kui sellist üldiselt heaks või halvaks, vaid erinevaid optimeerimise skeeme vähemal või rohkemal määral eetiliseks;
- 2) Maksude optimeerimisskeeme peavad ebaetiliseks inimesed, kellel ei ole kokkupuudet ettevõtlusega;
- 3) Maksude optimeerimisskeemidesse suhtumine sõltub inimese elukohast, vanusest, haridusest ja soost.

Peale kirjeldatud empiirilise materjali on töö kirjutamisel kasutatud maksunduse-, õiguse- ja majandusalast kirjandust, nii monograafiaid kui ka teadusajakirjade artikleid. Samuti on töös kasutatud õigusakte ning kohtulahendeid.

Töö autor tänab oma juhendajat Velda Buldas't toetuse, abi ja asjalike märkuste eest.

1. MAKSUDE OPTIMEERIMISSKEEMIDE TEOREETILINE, ÕIGUSLIK JA EETILINE KÄSITLUS. HINNANGUD MAKSUPETTUSTELE

1.1. Optimeerimisskeemide mõiste ja olemus

Maksude optimeerimine on sisuliselt maksuvabastuste ja maksupettuste vahelisele alale jääv maksukohustuslase tegevus maksude maksmise planeerimisel, et oma maksukoormust vähendada. Optimeerimisvõimalused on suurelt jaolt jäetud seadustesse seadusandja poolt tahtlikult, kuid on ka tegemist olukordadega, kus seadusandja on jätnud mõne nüansi tähelepanuta tahtmatult ning see võimaldab leidlikel maksukohustuslastel oma maksukoormust vähendada kuigi seadusandja ei ole seda selliselt ette näinud.

Õeldu põhjal võib optimeerimisvõimalused jagada suures plaanis seadusandja poolt pakutud võimalusteks (neid tuleb siiski eristada otseselt maksuseadustesse kirjutatud maksuvabastustest nagu tulumaksuvaba miinimum, eluasemelaenu intresside maksuvabastus jne) ja seaduse lünkadeks. Nende viimaste tõttu võibki maksude optimeerimist lugeda probleemiks, iseäranis juhtudel, kus teatud seaduse lünkade ära kasutamine muutub väga ulatuslikuks ja hakkab mõjutama juba riigikassa sissetulekuid.

Ettevõtjate ja isikute seisukohast on optimeerimisega seotud probleemiks pigem ebaselge piir optimeerimise ja pettuste vahel. Nimelt ei ole sageli sugugi selge, millisest piirist konkreetse riigi maksuhaldur hakkab seaduse lünga ärakasutamist lugema keelatud tegevuseks ning menetlema seda kui maksupettust.

Erinevaid mõisteid maksukoormuse vähendamise tähistamiseks on väga palju. Sealjuures ei ole alati selge isegi niivõrd oluline nüanss, et kas ühe või teise mõistega tähistatakse seaduse mõttes keelatud või lubatud maksuvähendamise meetodit. Kasutusel on rida erinevaid mõisteid nagu „maksude vältimine,“ „maksudest kõrvalehoidumine,“ „maksude planeerimine,“ „maksude optimeerimine,“ „maksupettus,“ „maksude säästmine,“ maksudest kõrvalehiilimine,“ „maksude väärarvutus,“ „maksude varjamine“, „maksukelmus,“ „maksude leevendamine,“ „mitte aktsepteeritav maksude vähendamine,“ „maksude agressiivne planeerimine,“ „õiguse kuritarvitamine“ (silmas on peetud õigust valida tehingu tegemiseks viis, millisel juhul maksukoormus on väiksem), esimese Eesti Vabariigi ajal ka „maksupõige“ (tähistamaks olukordi, kus seadusest otseselt kasukohustust ei tulene, kuid seaduse mõtte kohaselt peaks tulema). (Kask 2010: 9-14) Selgust mõistete kasutamise osas ei ole (millised tähistavad keelatud ja millised lubatud tegevusi), kuid võib täheldada reeglipärasust (tõsi, eranditega), et seadusega keelatud maksude vältimiseks kasutatakse enamasti mõistet maksudest kõrvalehoidumine ning lubatud maksukoormuse vähendamise meetodeid tähistatakse enamasti mõistega maksude vältimine (Ehrlich 2001: 54). Siiski, erialakirjandusega tutvudes tuleb alati olla tähelepanelik ja jälgida, millise tähenduse autor ise enda kasutatavatele mõistetele annab. Näiteks kui rõhutatakse maksude vältimise juures seaduslikku aspekti, võib lugejale kergesti jääda mulje, et maksude vältimine on maksude vähendamise kontekstis seaduspärase tegevuse sünonüüm. Tegelikuses peavad aga autorid, kes kasutavad maksude vältimise terminit seadusega kooskõlas olevaks tegevuseks seda seaduslikuks niikaua, kui tegevus ise on rangelt seaduslik ja seaduse nõuete ja mõttega kooskõlas (Grauberg 2009).

Mõistete „maksude vältimine“ ja „maksudest kõrvalehoidumine“ kohta ei ole ka rahvusvahelises praktikas ametlikku OECD vm rahvusvaheliselt aktsepteeritud definitsiooni (OECD International Tax Terms). Viidatud OECD väljaanne defineerib maksudest kõrvalehoidumist järgmiselt: „Termin, mida on raske defineerida, kuid mille all mõeldakse tavaliselt ebaseaduslikke tehinguid/kokkuleppeid, kus maksukohustust varjatakse või ignoreeritakse, s.t maksumaksja maksab vähem makse kui seaduse kohaselt kuuluks maksmisele, varjates maksuhalduri eest tulu või informatsiooni.“

Erialakirjanduse järgi võib maksude vältimine olla veel aktsepteeritav (s.t seaduslik) või mitte. Aktsepteeritav maksude vältimine tähistab seadusandja tahtega kooskõlas olevat tegevust, samuti nimetatud „maksude planeerimine“ või „maksude säästmine“ (Lehis 2012: 189). Mitteaktsepteeritav (seadusevastane) on maksude vältimine siis, kui tehtud tehingul on peaaegu olematu majanduslik sisu või tehing on teeseldud ja sellise tehingu ainsaks eesmärgiks ongi olnud maksukohustuse vähendamine (Kurist 2001: 25-26).

Inglise keelses kirjanduse on levinud seisukoht, et maksudest hoidumise (*tax evasion*) puhul on tegemist ebaseaduslike maksuvähendustega, optimeerimise puhul (*tax avoidance*) korral aga seaduslike maksuvähendustega, mis kasutavad ära seaduste lünkasid (Fuest, Riedel 2009: 5). Evans jagab maksude vähendamise võimalused kolmeks: *avoidance* (optimeerimine), *evasion* (maksudest hoidumine kui keelatud tegevus) ja *planning* ehk *mitigation* (planeerimine). Vahe *avoidance*'i ja *mitigation*'i vahel on selles, et *avoidance* kasutab ära sisuliselt seaduse lünkasid, *planning* ehk *mitigation* kasutab aga ära seaduses selgelt ette nähtud maksude vähendamise võimalusi (Evans 2008: 4). Teine maksude vähendamise kolmeks jagamise võimalus teeb *tax avoidance*'i ja *tax evasion*'i kõrval vahet nähtusel nimega *tax flight* (Kirchler *et al* 2001: 2). Nendest viimane mõiste „maksunihe“ (autori tõlge) tähistab tulusaaja asukoha muutmist (maksuparadiisi kasutamist). Autorid on leidnud, et nimetatud maksude vähendamise moodus asetub uuringute põhjal inimeste poolt tolereerimise skaalal *tax avoidance*'i ja *tax evasion*'i vahel (esimene neist on enam ja teine väga vähe aktsepteeritud tegevus). (*Ibid.*: 12)

Aktsepteeritava ja mitteaktsepteeritava maksude vältimise eristamise vajadust on põhjendatud sellega, et maksude säästmine tähendab maksukohustuse vähendamist meetodite abil, mida seadusega polegi kavatsed hõlmata, samas kui mitteaktsepteeritav maksude vältimine on valdkondade ära kasutamine, mida seadusandja kavatses küll hõlmata, kuid ei ole seda ühel või teisel põhjusel teinud. Viimasel juhul on tegemist seaduse lüngaga, mille ületamiseks on kehtestatud maksudest kõrvalehoidumise vastased üldklauslid. Majandusliku tõlgendamise põhimõttest lähtuvalt võib maksuhaldur sellistes olukordades, mida seadusandja kavatses hõlmata, kuid mingil põhjusel seda ei teinud, kasutada tehingute

ümberkvalifitseerimist, et anda poolte vahel tehtud tehingutele teistsugune, majanduslikule sisule vastav hinnang või tähendus. (Kask 2012: 18)

Suurbritannia rahandusminister Denis Healey on tabavalt öelnud, et „Maksude optimeerimise ja maksupettuste vahe on vanglamüüri paksus“ (Elliffe 2011). Ühest küljest tähendab see, et optimeerimisel ja pettustel on konkreetne vahe – üks on lubatud tegevus ja teine mitte. Samas jälle peegeldab see ütlus arusaama, et need kaks tegevust asuvad väga lähestikku, peaaegu et kõrvuti (*Ibid.*). Lähtutakse sellest, et makse ei ole vaja maksta rohkem sellest miinimumpiirist, mida seadust rikkumata maksta tuleb

Maksudest kõrvalehoidumine on see, kui maksumaksja jätab teadlikult täitmata juba tekkinud maksumaksmise kohustuse. Maksude optimeerimine on aga tegevus, kus maksumaksja võtab kasutusele meetmed, et maksukohustust ei tekikski. Kõrvalehoidumise puhul on veel oluline maksumaksja teadlikkus oma tegevusest – kas ta teadlikult soovis kõrvale hiilida olemasolevast maksukohustusest. Selle põhjal jaotatakse kõrvalehoidumist pettuseks ja nn ekslikuks kõrvalehoidmiseks (Elliffe 2011). Kui maksumaksja põhimõtteliselt eksib maksude planeerimisel (nt arvestab infoga, mis hiljem osutub vääraks), on tegemist ettekavatsematu ja süütu kõrvalehoidumisega. Seevastu pettusega on tegemist siis, kui maksumaksja on oma maksumaksmise kohustusest täielikult teadlik ning ta teadlikult otsib kunstlikke viise, kuidas juba tekkinud maksukohustusest vabaneda. Sellisel juhul esitab maksumaksja maksuhaldurile teadlikult valeandmeid. (*Ibid.*) Kui seadusest kõrvalehoitud maksukohustus on see, mida ollakse seaduslikult võlgu, siis välditud maksukohustus on see, mida ei ole kunagi eksisteerinudki.

Maksude optimeerimise (vältimise) ja kõrvalehoidmise äärmuslike vormide vahel on vägagi selge erinevus – ühel juhul on tegemist siira sooviga teha teatud tehing, mis on teiste sarnaste sama tulemuse saamise võimaluste hulgast väikseima maksukoormusega; teisel juhul on tegemist teadliku tegevusega ja tahtliku valeandmete esitamisega, andmete moonutamisega, pettusega. Tekib aga küsimus, kas maksude vältimise näol võib olla niivõrd hooletu või agressiivse tegevusega, et maksumaksja peab arusaama, et soovitud tulemuse saavutamiseks (tehingu tegemiseks) tekib tal kindlasti ja vältimatu maksukohustus. Ehk teisisõnu, maksumaksjal ei saanudki tekkida mõistlikku ootust, et selle tehingu tegemisel tal makse maksta ei tule (või ei tule seda teha sellises määras

nagu seadus ette näeb). Niikaua kui tehingu sisu ja vorm on omavahel kooskõlas, ei ole tegemist seadusevastase tegevusega maksuplaneerimisel.

1.2. Optimeerimisskeemide liigitus

Keegi ei soovi maksta rohkem makse, kui ta selleks seadusest tulenevalt on kohustatud. Seepärast on maksumaksjatel olemas täiesti loomulik huvi leida (seaduslikke ja lubatud) viise vähem maksude maksmiseks ning maksumaksjad käituvad sarnaselt kasulikkuse maksimeerijaga. Erialakirjanduses on levinud käsitlused, mille kohaselt maksupettuse läbiviimine on maksukohustuslase hinnangul kasulik, kui sellisest tegevusest tulenev kasu on võimalikust karistusest ja „vahelejäämise“ riskist suurem. Saadavat kasu kajastab alljärgnev mudel (Slemroad, Yitzhaki 2000: 8):

$$EU = (1-p)U(v+t(y-x))+pU(v-Q(y-x)), \text{ kus}$$

EU – oodatav kasulikkus,

p – tõenäosus, et maksustatava tulu näitamine liiga väiksena avastatakse ja selle eest karistatakse,

Q – proportsionaalne rahaline karistuse määr, mis on maksukohustusest kõrgem;

y – maksustatav tulu,

x – tulu, mida maksumaksja on otsustanud näidata (st on deklareerinud),

U – Neumann–Morgenstern'i kasulikkuse funktsioon,

v – tegelik maksudejärgne tulu,

t – maksustatava tulu pealt kokkuhoitud rahasumma (mida on võimalik saada tõenäosusega 1-p).

Autori hinnangul võib kirjeldatud mudelit tinglikult kasutada ka maksude optimeerija kohta. Tõsi, maksude optimeerimise eest ei ole ettenähtud karistusi *per se*. Selle asemel on maksude optimeerija jaoks tinglikult öeldes „karistuseks“ ja „vahele jäämiseks“ see risk, et kui maksuhaldur hindab maksumaksja tehingut teisiti kui maksumaksja ise, siis võib see siiski tuua kaasa suurema maksukohustuse kui maksumaksja algselt planeeris, lisaks peab maksumaksja „karistuseks“ maksma ka viivitusintressi selle eest, et ta oma suuremat maksukohustust (mida ta ise lootis vältida) ei täitnud õigeaegselt.

Olulised suurused oodatava kasulikkuse kujunemisel on toodud valemis võimaliku karistuse suurus, selle kohaldamise tõenäosus ning võimalik rahaline võit. Seega, mida selgema optimeerimisjuhusega on tegu, seda kindlamini jääb ka maksuhaldur seisukohale, et tegemist on lubatud maksude vähendamise meetmega, seda suurem on tõenäoline oodatav kasulikkus ning maksumaksja soov optimeerimisskeemi rakendada.

Erialakirjanduses on kajastatud mitmeid erinevaid maksude optimeerimisskeemide liigitusi. Nii näiteks grupeerib üks autor optimeerimisvõimalusi järgnevalt (Evans 2008: 6):

- 1) püsiva maksukohustuse elimineerimine;
- 2) maksukohustuse edasilükkamine;
- 3) maksukohustuse vähendamine, deklareerides kõrgemalt maksustatud tulu madalalt maksustatavana;
- 4) kasumi suunamine, valides kasumi tekkimise kohaks madalamalt maksustatava ettevõtlusvormi.

Veel on võimalik maksude optimeerimisskeeme liigitada (Walker 2004: 416):

- 1) maksuvabastuste kasutamine;
- 2) maksuseaduste puuduste kasutamine;
- 3) maksuvabastuste kuritarvitamine;
- 4) maksude optimeerimise ennetamiseks loodud sätete ärakasutamine optimeerijate poolt;
- 5) ebaloomulike tehingute tegemine või varade omamine;
- 6) optimeerimiseks vajalike kokkulepete sõlmimine ettevõtete vahel;
- 7) *off-shore* ettevõtete kasutamine optimeerimisskeemides.

Fuest ja Riedel eristasid maksudest hoidumisel kodumaiseid ja rahvusvahelisi tulude vähendamise võimalusi (Fuest, Riedel 2009: 1). Samuti ka Cobham (2005) ja Schneider *et al* (2000, 2007, 2009). Viimased kaks on lisaks rõhutanud kodumaise varimajanduse komponendi olulisust arengumaades.

Maksude optimeerimisskeemide äratundmiseks on erinevad uuringud ja riikide optimeerimise tõkestamisega seotud asutused pakkunud järgmiseid võimalusi: (Evans 2008)

- 1) optimeerimisskeem on ilmselt konstrueeritud või ebaloomulik viisil, kuidas seda ellu rakendatakse;
- 2) kasutatakse ebavajalike sammude kompleksi, et varjata nende taga olevat tõelist skeemi;
- 3) maksutulude genereerimiseks kasutatakse kompleksset struktuuri või rahvusvahelise grupi tehinguid, mis ei ole (väidetavalt) tehtud kommertseesmärkidel;
- 4) kasutatakse erinevalt maksustatud osapooli või spetsiaalselt optimeerimise eesmärgil loodud ettevõtteid;
- 5) seotud isikute vahelised tehingud on tehtud liiga madalate või liiga kõrgete hindadega, tulud ja kasumid tehingute puhul on kas liiga suured või liiga väikesed;
- 6) tehingud toovad kaasa madala finantsriski ja oluliselt suurema maksusäästu, kui sarnaste tehingute puhul turutingimustes oodata oleks;
- 7) tehingud toovad kaasa väikese maksude-eelse kasumi või mis võimaldavad tekitada suure maksudejärgse kasumi;
- 8) tehingud ei ole kooskõlas lepingutega;
- 9) tehingutel puudub majanduslik sisu või on majanduslikku sisu vähe;
- 10) töötasu maksmisega on seotud lisatingimused või töötasu makstakse ebaregulaarselt;
- 11) kasutatakse uusi kompleksseid finantsinstrumente;
- 12) kasutatakse maksuparadiise (seal asuvate kindlustusettevõtete, finantsasutuste, holding-ettevõtete jne kaudu).

Cowell (1990a, 1990b) on arendanud välja mudeli, kus sama maksumaksja võib üheaegselt nii maksudest hoiduda kui ka neid optimeerida. Ta tõdes, et maksude vähendamise optimaalne tase ei ole kirjeldatav tasakaaluga maksudest hoidumise ja optimeerimise vahel. On võimalik, et neid kahte tegevust harrastavad maksumaksjad paralleelselt, kuid on võimalik ka, et maksumaksjaid saab eristada optimeerijateks ja

maksudest hoidujateks. Crossi ja Shaw käsitluses peab maksumaksja tegema kulutusi, et õppida tundma maksude optimeerimise või hoidumise võimalusi (Cross, Shaw 1982: 41). Selle tagajärjel progressiivsetes maksusüsteemides tehtud kulutused alandavad tegelikku maksumäära ja kahandavad riigi tulusid. Teise käsitluse järgi võib investeerimine maksude optimeerimisse kas alandada või tõsta maksudest hoidumisele tehtavaid kulutusi (Slemrod, Yitzhaki 2000: 21).

Valdavalt võib siiski erialakirjanduses levinumateks liigitusteks pidada selliseid, mille kohaselt jaotatakse maksude optimeerimise võimalused 3-4 klassi. Nii näiteks jaotab Stiglitz (1986: 3-4) optimeerimisevõimalused alljärgnevalt:

- 1) maksude edasilükkamine;
- 2) maksuarbitraaž isikute vahel;
- 3) maksuarbitraaž erinevate tululiikide maksumääradest tulenevalt.

Scholes *et al*'i käsitlus optimeerimisskeemidest on põhimõtteliselt samasugune, optimeerimisskeeme liigitatakse vähem maksustatud tulutüübi valiku, tulusaaja muutmise ja tulu tekkimise ajaperioodi muutmise järgi (2004: 21). Jaotades optimeerimisskeemid neljaks klassiks, tehakse vahet tulusaaja muutmisel olenevalt sellest, kas tulusaajat muudetakse riigisiselt või riikidevaheliselt (Buldas 2010: 11).

Käesolevas töös ei leia käsitlust optimeerimisskeemid, mis on kasutusel (ja mida ongi otstarbekas kasutada) riikides, kus maksustatakse ettevõtte teenitud tulu. Siia hulka kuuluvad kõikvõimalikud viisid ja ideed, kuidas näidata suuremana ettevõtte kulusid ja kuidas selle arvelt vähendada (maksustavatavat) tulu. Eestis äriühingutel puudub vajadus teha pingutusi selleks, et äriühingu kasumit vähendada (väiksemana kajastada), sest erinevalt maailma tavalisest praktikast Eestis ei maksustata ettevõtte teenitud kasumit, vaid üksnes kasumi ettevõttes välja viimist (dividendimakseid). Samuti ei ole Eestis progresseeruvat tulumaksumäära ega soosita erandite kaudu teatud tegevusvaldkondade ettevõtteid. Sellest tulenevalt ei ole Eestis tegutsevatel äriühingutel vajadust maksude optimeerimise eesmärgil võtta laenu intressimaksetega kasumi vähendamiseks, opereerida (lühendada) varade amortisatsioonimääradega, tükeldada ettevõtet või registreerida seda vales tegevusalal.

Eeltoodust tulenevalt ning optimeerimisskeemide Eestis rakendatavust ja levimist silmas pidades on käesolevas töös peetud silmas järgmist maksude optimeerimisskeemide liigitust (vt tabel 1):

Tabel 1. Levinud optimeerimisskeemid Eestis, skeemist kasusaaja ja optimeeritav maks

Optimeerimisskeem	Skeemist kasusaaja	Optimeeritav maks
<u>1. Tulusaaja muutmine (rahvusvaheline)</u> 1.1. Tulude suunamine ühest riigist teise (madalama maksumääraga riiki) litsentsitasusid ja intressimakseid kasutades; 1.2. Tulude suunamine ühest riigist teise mingi seadme renditasusid kasutades; 1.3. Tulude suunamine ühest riigist teise kauba või teenuse hindade kujunduse abil.	Ettevõte Ettevõte Ettevõte	Tulumaks Tulumaks Tulumaks
<u>2. Tulusaaja muutmine (riigisisene)</u> 2.1. Ettevõtte on tulusaajaks eraisiku asemel; 2.2. Tulusaajaks on teine sama riigi ettevõtte, kus ei ole töötajaid; 2.3. Eraisik annab ettevõttele laenu ja saab laenuintressidena sotsiaalmaksuvaba tulu; 2.4. Palgasaajast eraisiku asemel osutab teenust osühing (kasutavad näiteks ajakirjanikud ajalehele lugude müümisel).	Eraisik Eraisik Eraisik Eraisik	Tulumaks Sotsiaalmaks Sotsiaalmaks Sotsiaalmaks
<u>3. Tulu tekkimise aja muutmine</u> 3.1. Väärtpaberite müügihetke ajastamine aasta algusesse lükkab tulumaksu tasumise hetke edasi; 3.2. Tehingute tegemine enne aastavahetust juhul, kui näiteks järgmisel aastal hakkab kehtima kõrgem maksumäär.	Eraisik Ettevõtte	Tulumaks Mootorikütuse aktsiisimaks
<u>4. Tululiigi muutmine</u> 4.1. Dividendide maksmine töötasu asemel; 4.2. Stipendiumite, pensionite või toetuste maksmine töötasu asemel; 4.3. Litsentsi- või renditasude maksmine töötasu asemel.	Ettevõtte Ettevõtte Ettevõtte	Sotsiaalmaks Sotsiaalmaks Sotsiaalmaks

Allikas: autori koostatud (Buldas 2010: 11 põhjal)

Vahemärkusena skeemist kasusaaja kohta tabelis 1 tuleb märkida, et lõppastmes on optimeerimistegevusest kasusaaja enamasti alati eraisik. Seda isegi juhul kui

optimeerija on ettevõtte, mitte eraisik. Eriti selge ja ilmne on see näiteks ühe osanikuga osahingute puhul. Optimeerimise vaheetapina võib märkida kasusaajana ettevõtet (formaalselt) ja sellest lähtuvalt on tabelis ka kasusaaja tähistatud.

Tulusaaja muutmiseks riikidevaheliselt on rahvusvahelistel kontsernidel mitmeid võimalusi.¹ Tulude suunamise puhul riikidevaheliselt suunatakse tulu sellesse riiki, kus see on väiksema maksumääraga maksustatav. Tulude ümber tõstmiseks (raha liigutamiseks) on võimalik kasutada mitmesuguseid vähemal ja rohkemal määral põhjendatud tehinguid. Näiteks võivad rahvusvahelise grupi ettevõtted leppida kokku teineteisele teatud teenuste osutamise eest tasude maksmise või sõlmida laenulepinguid intressimaksete saamiseks. Oluline on siinjuures jälgida seda, et kontserni liikmed jälgiksid omavaheliste tehingute tegemisel siirdehinna reegleid (s.t tehingu hind ei tohi märkimisväärselt erineda (enamasti olla kõrgem) turu keskmisest).

Tulusaajat riigisiselt muutes asendatakse füüsilisest isikust tulusaaja juriidilisest isikust tulusaajaga. Nii võib näiteks eraisikul olla otstarbekam teha väärtpaberinvesteeringuid mitte isikliku konto, vaid juriidilise isiku konto kaudu – väärtpabereid kasumiga müües ei pea juriidiline isik maksma tulumaksu, kui tulu jääb ettevõttesse. Põhimõtteliselt analoogset võimalust pakutakse ka eraisikutele alates 01.01.2011 aastast investeerimiskonto süsteemi raames. Lisaks teistele tingimustele (väärtpabereid tuleb osta üksnes investeerimiskontol oleva raha eest), kui eraisik hoiab oma väärtpaberite müügist saadud tulu investeerimiskontol, ei pea ta saadud tulult tulumaksu maksma. Väärtpaberite müügi korral ei tule erinevalt eraisikule laekumise korral ettevõtte kontole laekunud kasumilt tulumaksu tasuda. Palju optimeerimisvõimalusi loovad nn ühemehe- või perefirmitad. Sotsiaalmaksu tasumise vältimiseks loobutakse sellisel juhul enda kontrolli all oleva ettevõttega töösuhtesse astumisest ning rahalised tehingud vormistatakse läbi laenulepingute ja laekuvate intresside (seda ka näiteks juhul, kui ettevõtte omanikul ei ole lootust ettevõtmisest dividende saada). Ka on levinud skeem, kus sisuliselt töösuhte tunnustele vastav töötaja–tööandja suhe vormistatakse poolte vahel töötaja ühemehefirmalt ostetava perioodilise ja püsiva teenusena.

¹ Kirjeldatavaid skeeme on põhimõtteliselt võimalik kasutada ka ettevõtetel, kes ei moodusta omavahel kontserni, ei kuulu ühte gruppi. Kuid kahtlemata on skeemide läbiviimine usalduse ja kontrolli olemasolu tõttu grupisiselt nii levinum kui ka turvalisem moodus.

Tulu tekkimise aja muutmisel baseeruvate skeemide otstarbekus põhineb kahel tõsiasjal: (i) Eesti seadused võimaldavad maksukohustuse tekkimise tähtaegasid ise sättida; ning (ii) raha ajaväärtuskontseptsioonil. Raha väärtus ajas väheneb ning kui on võimalik valida sama suure summa täna või tulevikus tasumise vahel, on alati kasulikum valida viimane (Bõtškova, Teearu 1997: 37). Näiteks kui investor on otsustanud väärtpaberid müüa ja teeb seda detsembri kuus, tuleb tal tulumaks tasuda järgneva aasta 1. oktoobriks, s.o 9 kuu pärast. Kui aga müüa väärtpaberid jaanuaris, tuleb tulumaks tasuda sellele aastale järgneva aasta 1. oktoobriks, s.t 21 kuu pärast. Nende kahe võimaliku tehingu päeva vahe, mis tekitab maksukohustuse kas 9 või 21 kuu pärast, võib aga tegelikkuses sõltuda kõigest paarist päevast. Kütusemüüjate puhul on levinud, et suuremate ja muidu perioodiliste tarnete graafikuid muudetakse, kui on teada, et teatud hetkest muutub (suureneb) mootorikütuse aktsiisimaksu määr. Tarne planeeritakse selliselt, et varuda tavalisest suurem kogus kütust ette.

Tululiigi muutmise eesmärk on enamasti sotsiaalmaksu vältimine. Väga levinud on sel eesmärgil dividendide maksmine töötasu asemel. Aga samuti kuuluvad siia alla teised füüsilisele isikule makstavad sotsiaalmaksuga mitte maksustatavad tasud – stipendiumid, mitteriiklikud pensionid ja toetused, litsentsi- või renditasud.

Autori käsitus sellest, millised on Eestis enamlevinud ja üldse kasutatavad optimeerimisskeemid, on kujunenud pikema aja jooksul nii erialakirjanduse kui ka meedias avaldatud majandusuudiste põhjal. Hiljuti on bakalaureusetöö raames korraldatud uuring selle kohta (m.h), milliseid optimeerimisskeeme kasutavad Eesti ettevõtted kõige enam (Šišina 2013). Viidatud tööst tuleneb, et maksude optimeerimisskeemide kasutamine on populaarne kõikides ettevõtetes olenemata valdkonnast (*Ibid.*: 29), et rahvusvahelised ettevõtted tegelevad optimeerimisega enam kui kodumaised (*Ibid.*: 30) ning et valdavalt ollakse arvamusel selles osas, et maksude optimeerimine annab konkurentsieelise (*Ibid.*: 43). Optimeerimisskeemidest enim on Eesti ettevõtete hulgas kasutust leidnud siirdehindade kasutamine (käesoleva töö tabelis 1 kirjeldatud skeem nr 1.3) ning dividendide maksmine töötasu asemel (tabelis 1 kirjeldatud skeem nr 4.1) (*Ibid.*: 30). Erialakirjanduse kohaselt on siirdehindade temaatika ka rahvusvaheliste kontsernide jaoks kaugelt kõige olulisem maksuküsimus (Saag 2007: 12).

Nagu eelnevast selgitusest optimeerimise kohta võis aru saada, on optimeerimisskeeme erinevaid nii riigiti kui ka ühe riigi sees, neid on uuritud erinevaid meetodeid kasutades ja ka nende agressiivsuse tase võib olla väga erinev. Neid käsitletakse enamikes uuringutes kui ühe mõiste alla mahtuvaid sarnaseid tegevusi, sageli ka samades mudelites. Käesolevas uuringus eristatakse optimeerimist kui seaduse piiresse jäävat tegevust ja maksudest hoidumist kui ebaseaduslikku tegevust. Seaduslikke maksude vähendamise võimaluste kohta kasutatakse käesolevas uurimuses ühtset terminit „maksude optimeerimine.“

1.3. Maksude optimeerimine Eesti seaduste ja kohtupraktika järgi

Praktikas, erialakirjanduses ja õigusaktides kasutatakse lubatud maksudest kõrvalehoidumise ja lubamatu kõrvalehoidumise kohta väga erinevaid termineid, ning kohati ka ühte ja sama terminit erinevas tähenduses. Inglise keelses erialakirjanduses on levinud terminid *tax evasion* seadusega keelatud maksudest kõrvalehoidumise kohta ning *tax avoidance* seaduse piires lubatud maksudest kõrvalehoidumise kohta (Kask 2010: 12). Samas, viimatinimetatut kasutatakse laialdaselt ka seadusega keelatud maksudest kõrvalehoidumise tähenduses. Sellisel mõistete ebaselgusel on maksunduse valdkonnas aga väga kriitilised tagajärjed. Nimelt, ilma täpse ja üheselt mõistetava definitsioonita võib jääda ebaselgeks, kus jookseb piir seadusevastase maksudest kõrvalehoidumise (mis on väärteona või kuriteona karistatav) ja seaduspärase maksude vähendamise vahel. Ühest küljest on maksumaksjal täielik õigus valida alternatiivsete tehingute ja toimingute hulgast selline, millega kaasneb kõige väiksem maksukoormus. Teisest küljest ei saa pidada mõistlikuks olukorda, kus oma tegevust ja kulude optimeerimist planeeriv maksumaksja, ilma igasuguste halbade kavatsusteta, avastab hiljem, et on toime pannud kuriteo. Maksukorralduse seaduse § 84 lubab maksuhalduril kohaldada tehingu suhtes, millest ilmneb, et see on tehtud maksudest kõrvalehoidumise eesmärgil, sellise tehingu või toimingu tingimusi, mis vastavad selle tehingu või toimingu tegelikule majanduslikule sisule. Need on sellised tehingud, millede puhul maksumaksja soovib teadlikult oma maksukoormust vähendada, kuid samas on

veendunud, et tema maksuplaneerimise viis on seaduslik ja aktsepteeritav. Nii maksuhalduril kui ka maksumaksjal endal puudub siin alus automaatselt eeldada, et toime on pandud seaduse rikkumine. Vahemärkusena olgu öeldud, et maksude optimeerimisskeemide täpsete sõnastamise probleemiga seadustes ei seisa silmitsi mitte ainult Eesti üksinda, vaid see probleem on vägagi tuttav ka teiste riikide jaoks (Freedman 2007, Bowler 2009).

Seadusest ei tulene maksumaksjale kohustust valida alternatiivide hulgast tehing, mis tooks kaasa suurema maksukoormuse. Erialakirjanduses on analüüsitud Eesti õigusaktides käsitletavaid maksudest kõrvalehoidumise tegude kirjeldusi ja leitud, et õnnestunud ja üheselt mõistetavaid legaldefiniitsioone paraku ei esine (Kask 2010: 9-12). Seda, millised on keelatud maksukoormuse vähendamise viisid, aitavad selgitada mitmed seadused:

- maksukorralduse seaduse § 153¹ näeb ette väärteokaristuse maksude maksmisest kõrvalehoidumise eest läbi maksuhaldurile andmete esitamata jätmise või valeandmete esitamise. Karistusseadustiku § 389¹ sätestab sama rikkumise kuriteokoosseisu (kui rikkumine on toime pandud suures ulatuses);
- maksukorralduse seaduse § 153² nimetab maksuhaldurile teadvalt valeandmete esitamist tagastusnõude suurendamise või tekitamise eesmärgil maksukelmuseks. Karistusseadustiku § 389² sätestab sama rikkumise kuriteokoosseisu;
- käibemaksuseaduse § 12 lõige 15 sätestab, et sama paragrahvi lõiget 14 rakendatakse maksudest kõrvalehoidumise ja maksustamise vältimise tõkestamiseks, samuti kauba ühendusesisese soetamise puhul. Tegemist on käibemaksudirektiivis (EL Nõukogu direktiiv 2006/112/EÜ) ettenähtud maksudest kõrvalehoidumise ja maksude vältimise meetmete ülevõtmise sätetega käibemaksuseaduses.

Kuivõrd lõpliku vastuse seaduse tõlgendamise kohta annab kohus, siis järgnevalt on leiavad käsitlemist Riigikohtu poolt väljaöeldud seisukohad ja antud seaduse kohaldamise juhised selles küsimuses.

11. jaanuari 2007. aasta otsuses nr 3-3-1-62-06 on Riigikohtu halduskolleegium sedastanud, et tegevus, mis vastab maksukorralduse seaduse §-i 84 tunnustele – s.t maksudest kõrvalehoidumise eesmärgil tehtud tehing või toiming – saab oma olemuselt olla ainult tahtlik (sama on Riigikohus rõhutanud ka 20. jaanuari 2010. aasta otsuses nr 3-3-1-74-09). 6. novembri 2008. aasta otsuses nr 3-3-1-57-08 on leiab Riigikohus, et tuvastamaks, kas maksukohustuslase eesmärgiks oli maksu maksmisest kõrvalehoidumine maksukorralduse seaduse §-i 84 mõttes, ei saa alati lähtuda maksukohustuslase subjektiivsetest eesmärkidest, sest nende väljaselgitamine võib olla võimatu. Tegelikest kavatsustest olulisemaks võivad osutuda faktilised asjaolud, miks maksude maksmisest kõrvalehoidumist kinnitavad. Riigikohus märgib koguni, et õiguskindluse ja –selguse huvides oleks parem kui see faktilistest asjaoludest lähtumise (eesmärgi tuvastamisele lisaks) võimalus oleks sätestatud selgelt ka õigusaktides.

17. juuni 2009. aasta otsuses nr 3-3-1-23-09 ütleb Riigikohus, et maksukorralduse seaduse §-i 84 kohaldamine on õigustatud juhul, kui tegemist on tehingutega, millel puudub majanduslik sisu ning mille eesmärk on vältida maksude maksmist. Samas saab majandusliku tõlgendamise meetodit rakendada ka sellisel juhul, kui tehingutel on ka muid eesmärke maksudest kõrvalehoidumise kõrval, kuid maksueelise saamine on peamine eesmärk. Siiski peab maksukohustuslasel olema vabadus teha tema poolt valitud toiminguid, arvestades muu hulgas maksunduslike kaalutlustega, ning kellelgi ei ole kohustust korraldada oma tegevust viisil, millega kaasneb kõrgem maksukoormus.

Maksukorralduse seaduse §-s 84 väljendatud tehingu majandusliku sisu tuvastamise põhimõtte eesmärgiks on vältida olukorda, kus maksukohustuse tekkimine sõltub üksnes tehingu osapoolte poolt tehingule antud moonutatud juriidilisest vormist. Tehingu sellise vormi mitteamestamise tingimuseks maksustamisel on, et pooled on maksude tasumisest kõrvalehoidumise eesmärgil valinud tehingu majanduslikule sisule mittevastava juriidilise vormi, millega nad lootsid saavutada maksustamisel soodsama tulemuse. Füüsilise isiku puhul on tegemist maksude tasumisest kõrvalehoidumisega, kui isik saab majanduslikus mõttes tulu ja ta väldib maksukohustust tehingu majanduslikku sisu moonutatult kajastades.

Maksukorralduse seaduse §-i 84 kohaldamiseks peab maksuhaldur tuvastama, et maksukohustuslase tegevus oli suunatud sellele, et anda tehingutele maksude tasumise

vältimiseks moonutatud õiguslik vorm. Sellise eesmärgi tõendamiseks peab maksuhaldur tuvastama maksukohustuslase subjektiivsed kaalutlused tehingu tegemisel. Riigikohus rõhutab ja kordab viitatud otsuses, et teatud juhtudel on see võimalik faktiliste asjaolude pinnalt. Kui subjektiivsete kaalutluste väljaselgitamine ei ole võimalik (maksukohustuslane ei ole täitnud maksumenetluse käigus kaasaaitamiskohustust ning on sellega muutnud toimingute eesmärgi tuvastamise võimatuks), võivad määravaks osutada faktilised asjaolud, mis kinnitavad tulumaksust kõrvalehoidumist. Sellisteks olulisteks teguriteks, mis peaksid koostoimes mõjuma ja tõendama tehingu majandusliku sisu puudumist, võiksid olla näiteks tehingutes osalejate vahelised juriidilised, majanduslikud ja/või isiklikud sidemed; tehingute jada, kus ühe tehingu käigus tekkinud õigussuhe oleks olnud ülejäänud tehingute tegemiseta mõttetu; sellise jada etteplaneeritus; jadas mõne etapi puhul majandusliku eesmärgi puudumine; tehingute ebaloomulikkus võrreldes tavalise majandustegevusega; tehingute ajaline järgnevus ja kiirus.

Riigikohus lisab, et tahtluse tuvastamine maksuseaduste rikkumiseks ei ole vajalik, sest tahtluse väljaselgitamine omab tähtsust vaid maksudest kõrvalehoidmise eesmärgi selgitamisel maksuseadusest tuleneva konkreetse teokoosseisu raames. Kirjeldatud seisukohti rõhutab Riigikohus ka 13. veebruari 2012. aasta otsuses nr 3-3-1-79-11.

4. novembri 2009. aasta otsustes nr 3-3-1-52-09 ja 3-3-1-59-09 (samuti 25. aprilli 2011. aasta otsuses nr 3-3-1-15-11) täiendab Riigikohus oma varasemaid seisukohti sellega, et maksukorralduse seaduse §-i 84 rakendamiseks peab objektiivsetest asjaoludest olema võimalik järelda, et tehingute ja toimingute peamine eesmärk on maksusoodustuse saamine ning tegevusel puuduvad muud majanduslikud põhjendused.

Riigikohus rõhutab, et tuleb teha vahet isiku poolt seaduslikul maksuobjekti tekkimise lubatud vältimisel ja maksukorralduse seaduse §-i 84 kohaldamise aluseks oleval maksudest kõrvalehoidumisel (neid nimetab Riigikohus kuritarvitusteks). Riigikohus selgitab, et maksukorralduse seaduse § 84 eeldab õiguse kujundusvõimaluste kuritarvitamist. Kuigi viidatud säte ise ei sisalda seaduslike võimaluste kuritarvitamise eeldust sõnaselgelt, tuleneb see normist endast. Sellisteks olulisteks teguriteks, mis peaksid koostoimes mõjuma ja tõendama õiguse kujundusvõimaluste kuritarvitamist, võiksid olla näiteks tehingu ebakohasus (see tähendab, et teadlikud ja sõltumatud

tehingupooled ei oleks tavaliselt sellises olukorras sellist tehingut teinud); ebakohane õiguslik kujundus peab andma maksueelise, st kohane tehing annaks kõrgema maksukoormuse; mõistliku põhjenduse puudumine ebakohase kujundamise kasutamiseks (ei ole arvestatavaid põhjuseid, miks reeglipärasest kõrvalekalduv tehing oleks mõistlikum).

9. detsembri 2009. aasta otsuses nr 3-3-1-67-09 selgitab Riigikohus, et maksukorralduse seaduse §-i 84 kohaldamiseks tuleb tuvastada mittevastava lepingu poolte tahtlus saada maksueelis. Kui sõlmiti teeseldud tehing, aga maksueelist ei saadud, siis puudub õiguslik alus maksu määramiseks.

Paraku tuleneb ka kohtupraktikast, et seadus ei tee selget vahet lubatud ja keelatud maksude maksmisest kõrvalehoidumise meetmetel. Igal üksikul juhul, et hinnata, kas tegemist on lubatud või seadusega keelatud tegevusega, tuleb tuvastada maksukohustuslase tegelik tahe ja eesmärk. Kuigi see võimalus ei ole seaduses otsesõnu kirjas, siis sõltuvalt asjaoludest võib tegeliku eesmärgi ja tahte tuvastamisel lähtuda ka selgetest faktilistest asjaoludest, mis viitavad sellele, et maksudest kõrvalehoidumise õigust on kuritarvitatud. Seaduse rikkumine saab olla üksnes teadlik ja tahtlik tegevus. Legaalse maksuplaneerimisega on tegemist niikaua, kui maksumaksja poolt valitud tehingu või toimingu vorm vastab tema majandustegevuse tegelikule sisule (Lehis 2012: 150).

Erialakirjanduses on leitud, et maksude optimeerimise valdkonna jätmine moraali ja eetika reguleerida ei ole sugugi hea valik ning pingutusi tuleb teha selle nimel, et vastav valdkond hoopiski seadustes võimalikult täpselt reguleeritud saaks (Freedman 2004). Kohtupraktika võib ju aidata ületada seaduselünkasid ja ühtlustada regulatsioonist arusaamist, kuid kui juhtumisi kohtupraktika ei peaks olema järjepidev, suureneb kasu ja selguse asemel hoopis kahju ja ebaselgus.

1.4. Maksude optimeerimine ja eetika küsimused

Miks inimesed maksavad makse? Eriala- ja psühholoogia alases kirjanduses on see küsimus järjest rohkem hakanud huvi tekitama. On mõistlik oletada, et kellelegi ei

meeldi makse maksta iseenesest. Üheks levinumaks mooduseks on „sundida“ elanikke makse maksuma läbi nn hirmutamise poliitika – kehtestada maksude maksmisest vältimise eest karistused. Uuringud on näidanud, et maksude maksmisest hoidumine väheneb kui suureneb tõenäosus sellega „vahele jääda“ ja suurenevad sellise tegevuse eest ettenähtud karistuse määrad (Allingham, Sandmo 1972: 8-10). Samas olgu aga ka märgitud, et sellega ei ole võimalik selgitada inimeste maksukuulekat käitumist ühiskondades, kus karistuse määrad on väikesed ja maksuhalduri kontrollitegevus väheintensiivne (Feld *et al.*: 1).

Inimeste suhtumist ja hoiakuid maksude optimeerimisskeemidesse ei ole varasemalt skeemide lõikes otseselt keegi uurinud. Sarnaseim käesoleva uuringuga on Enbelbrecht *et al.* (1998) poolt läbiviidud uuring, kus uuriti inimeste tajusid pettuste ja optimeerimisskeemide kohta. Kuigi maksupettuste teematikat on käsitletud erialakirjanduses juba väga pikka aega, siis maksupettuste eetiline perspektiiv on hakanud huvi pakkuma aga just enam viimastel aastakümnetel (nimetada võiks McGee 1998 ja Torgler 2003). Märkimist väärrib katoliku preester Martin Crowe, kes 1944. aastal koostas mahuka ülevaate 500 aasta jooksul maksupettuste ja eetika kohta kirjutatud filosoofilistest ja religioossetest teostest (Crowe 1944, viidatud McGee, Tyler 2006: 1 vahendusel).

Crowe'i järgi on inimene kohustatud maksuma ainult neid makse, mis on õiglased ning pole moraalselt kohustatud maksuma makse, mis ei ole õiglased. Siit tõstatub küsimus, et mis on „õiglane“ maks? Ta arutleb, et vaadelda tuleks maksude lõppkasutust ning otsustada selle põhjal. Näiteks kui makse kogutakse Hitleri sõjamasina käigushoidmiseks, ei ole õiglane sellist maksu maksta ning on pigem eetiline maksude maksmisest hoiduda. Samas ei ole eetiline hoiduda maksudest, mida kasutatakse vaeste toitmiseks, kodututele öömajade loomiseks jne. (*Ibid.*: 14-15) Selline käsitlus ei anna aga vastuseid, vaid tekitab hoopis uusi huvipakkuvaid küsimusi – mis saab siis, kui makse kasutatakse küll politseinike, tervisesüsteemi, hariduse ja muu ühiskonnale vajaliku käigushoidmiseks ja arendamiseks, kuid inimene ei kasuta ise neid teenuseid, mille käigushoidmiseks tema maksud lähevad jne? Samale järeldusele – et maksta tuleb vaid õiglasi makse – on jõudnud Lehmkuhl (1902, viidatud McGee 2005 vahendusel). Tema hinnangul on maksumaksmisest hoiduv inimene parasiit, kes tarbib hüvesid, mille

eest teised maksavad. Kuid ka nimetatud autor ei suuda vastata ammendavalt küsimusele – millised maksud on õiglased, millises ulatuses võib maksude maksmisest kõrvale hoiduda.

Järgnevad eetilisi aspekte käsitlevad uurimused pärinevad 1990.-ndatest aastatest ja on läbi viidud Nylén'i (1998), Engelbrecht *et al.* (1998) ning Reckers *et al.* (1994) poolt. Ühena paljude aspektide seas on oma töödes eetika aspekti käsitlenud Torgler (2003), Morales (1998), Ballas ja Tsoukas (1998), Vaguine (1998), Cohn (1998), Tamari (1998) jne (viidatud McGee 2005 vahendusel).

Maksude maksmise või nendest hoidumise eetilise juures on oluline aspekt nõusoleku dilemma. Oma 1994. aasta töös tõi McGee välja, et maksudest hoidumises pole midagi ebaeetilist kuna põhimõtteliselt on see maksukoguja poolt inimese vara äravõtmine ilma tema nõusolekuta (McGee 1994). McGee jagas oma 2005. aastal koostatud uurimistöös eetilised seisukohad maksudest hoidumisel kolme suurde rühma: (McGee 2005: 5-6)

- 1) Maksudest hoidumine on alati või peaaegu alati ebaeetiline, kuna a) üksikisikutel on kohustus riigi ees, seetõttu on ta täies ulatuses kohustatud makse maksma, mis iganes makse riik ka ei kehtestaks; b) üksikisikul on kohustus teiste ühiskonna liikmete ees ja kui keegi jätab maksud maksmata, suureneb teiste maksukohustus; c) jumal on meid kohustanud makse maksma;
- 2) Maksude maksmine ei saa kunagi olla kohustus, kuna riik on maffiasarnane moodustis, mis kogub makse selles grupis võimu haaranud isikute heaks;
- 3) Maksudest hoidumine on mõnes olukorras eetiline, mõnes mitte.

Eelnevaid seisukohti analüüsisides jõudis McGee järeldusele, et kõige nõrgemalt argumenteeritud on seisukoht, et makse tuleb alati maksta, kõige tugevamalt seisukoht, et maksudest hoidumine või optimeerimine on vahel eetiline, vahel mitte (*Ibid.*: 7).

Mitmed uurijad (Nylén 1998, Reckers *et al.* 1994) on läbi viinud uuringuid, kus uuringus osalejatele kirjeldatakse mingit olukorda ja küsitakse, millise lahendusvariandi ta valiks või kas ta peab väljapakutud lahendusvariante eetilisteks või mitte. Engelbrechti ja teiste poolt läbiviidud uuring (Engelbrecht *et al.* 1998) näitas, et

inimesed teevad ka instinktiivselt vahet optimeerimise ja maksudest hoidumise vahel (ka siis kui neil maksudealased teadmised puuduvad) ning peavad valdavalt optimeerimise alla liigitatavaid võimalusi eetiliseimateks kui maksudest hoidumist.

Seega võiks ju järeldada, et inimesel on moraalne kohustus maksta makse, kui ta saab hüvesid. Kuid sel argumendil on nõrgad küljed. Mis siis, kui inimene saab küll hüvesid, kuid ta ei soovi ega vaja neid? Või kui näiteks valitsus võimaldab maksumaksja raha eest tasuta aborti aga maksumaksja tunneb, et abort ei ole moraalselt õigustatud? Või kui valitsus sunnib panustama kohustuslikku sotsiaalkindlustussüsteemi, kuid vabatahtlik pensionifond, kuhu inimene ei saa makseid teha kuna kogu ta raha läheb sotsiaalkindlustusfondi, oleks tema meelest palju tulusam investering? Tekib õigustatud küsimus, kas sellisel juhul on moraalne kohustus maksta sotsiaalkindlustusmaksu, kui inimese jaoks on see halb investering? Milline on üldse korrelatsioon maksude ning nende eest saadavate hüvede vahel? Tavaline on see, et maksumaksja saab tagasi vähem kui see, mille eest ta maksab. See on tingitud juba ainuüksi kasvõi valitsuse administratiivkuludest.

Osad maksude optimeerimise eetilistust käsitlevad autorid näevad küsimuse püstitamist selles, kas maksumaksja on lojaalne riigile või perekonnale (Morales 1998). Pidades olulisemaks truudust riigile, ei mõtle maksumaksja selle peale, et leida viise maksukoormuse vähendamiseks. Ühiskondades aga, kus väärtustatakse perekonda ja eraomandit, langetab maksumaksja otsuseid selle põhiselt, mis suurendavad nende oluliste tegurite väärtust (s.t rohkem raha jääb maksumaksjale kätte). Suhtes riigiga nähakse riiki maksude kogumisel kui kurnajat, kes koorib oma alamatelt nii palju makse kui võimalik, või kui inimese teenijat, kes pakub maksumaksjale teenuseid (Crowe 1944, viidatud McGee 1994 vahendusel). On ilmne, et esimese käsitluse puhul tõusetub vähem tõenäoliselt eetiline dilemma maksumaksja jaoks maksude optimeerimise puhul.

Maksude optimeerimises ei näe küsimust teooriad, mis näevad maksude kogumist kui vargust (Prebble ja Prebble 2012). Sellised käsitlused tähtsustavad jällegi eraomandit ning seavad olulisele kohale nõusoleku küsimise. Nii nagu varguse nõnda ka maksude maksmise korral ei küsita raha omaniku nõusolekut vara loovutamise kohta. Siin ei peeta oluliseks maksukogumise tulemust – milliseid hüvesid kogutud maksurahaga riigi elanikud saavad – vaid maksuraha ära võtmist iseenesest.

Eeltoodud teooriaga on lähedased mitmete teoloogide ja filosoofide käsitlused, kelle jaoks kesksel kohal on küsimus – kas maksudest kõrvalehoidumine on patt, kas see on ebaeetiline? Kuivõrd ka siin nähakse paralleele vargusega, siis loomulikult maksudest kõrvalehoidumises probleemi ei nähta. Ka sellistes käsitlustest rõhutatakse mõiste „õiglane maks“ tähtsust, kuid tõdetakse, et sellist institutsiooni ei eksisteeri (Crowe 1944, viidatud McGee 1994 vahendusel). Seega, ühest küljest ei ole maksude vältimine patt. Teisest küljest võib just religioosne aspekt olla see, mis sunnib makse maksma ilma neid optimeerimata. Selleks võib olla nn kõrgema jõu sund ja tung olla eeskujulikult eetiline – mitte kasutada võimalusi enda huvides, vaid lähtuda valikute tegemisel kogukonna teenimise huvidest. Ühel või teisel juhul ei ole võimalik tuvastada, mis ajendil maksumaksja talle antud optimeerimisvõimalustest loobunud on ning selles mõttes ebaratsionaalselt käitus (sest nagu öeldud, kas osade teoloogide arvates ei ole maksudest kõrvalehoidumine patt).

Seega, kui maksudest kõrvalehoidumises ei ole miski eetiliselt valesti, ei tohiks advokaadid, raamatupidajad ja finantsnõustajad saada karistada selle eest, et nad annavad oma klientidele soovitusi nende maksukoormuse vähendamiseks. On väga oluline, et sellised soovitused jääksid aga maksude optimeerimise valdkonda ega oleks soovitused panna toime maksukuritegusid. Neist viimaste soovitamist keelavad ka vastavate ametite kutse-eeetika normid.

Erialakirjanduses on uuritud, kuidas võib religioon mõjutada suhtumist maksupettustesse. Nende uuringute põhjal võib teha kokkuvõtte, et juudid, baha'id ja mormoonid on tugevalt maksupettuste vastased, samal ajal kui kristlased ja moslemid on maksupettusi enam tolereerivad (vt nt ristiusu kohta Gronbacher 1998, Pennock 1998; judaismi kohta Cohn 1998, McGee ja Cohn 2006, Tamari 1998; islami kohta McGee1998b, Murtuza ja Ghazanfar 1998; baha'ide kohta DeMoville 1998; mormoonide kohta McGee ja Smith 2006; Smith ja Kimball 1998). (McGee, Tyler 2006: 2 vahendusel)

Uurides maksumoraali mõju maksukuulekusele viis grupp teadlasi läbi uuringu, kus võrreldi kahte väga erineva ajaloolise ja kultuurilise taustaga Aafrika naaberriiki – Lõuna Aafrika Vabariiki ning Botswanat (Cummings *et al.* 2005). Uurijad leidsid, et maksukuulekus on märkimisväärne kui indiviidid näevad maksude maksmist õiglase

rahalise tehinguna. Eriti kui teenused, mida valitsus osutab, on rahva poolt tahtud ning otsustamise ning teenuste osutamise protsess on läbipaistev ja õiglane (*Ibid.*). Alm, Jackson ja McKee (1993) leidsid, et kuulekus on isegi suurem ja seega ka soov makse vältida väiksem, kui maksudest saadav avalik kasu on rahva enda poolt valitud ja mitte valitsuse poolt otsustatud (isegi kui on teada, et tegu on enamusele kasuliku otsusega). Ka teiste autorite uuringud kinnitavad, et sotsiaalsed normid ja moraal mängivad reeglite kuulekuses ning kollektiivses tegutsemises suurt rolli (Elster 1989).

Üks Cummings *et al.*'i uuringu hüpoteese oli, et maksukuulekuse tase tõuseb kontrolli tõenäosuse ning karistuse määrade tõusuga. Kuigi uuring tõestas selle hüpoteesi paikapidavust mõlemas uuritud riigis, oli see siiski hoopis maksukultuuri mõju, mitte karistusmeetmed, mis mõjutas maksukuulekust enim. Maksukultuuri seisukohast ei saa ühiskonnas kehtivaid sotsiaalseid norme alahinnata. Need normid on aga omakorda mõjutatud maksurežiimist ning sellest, kuidas valitsus võtab arvesse kodanike soove. (Cummings *et al.* 2005)

Õeldust järeldeb, et maksud on hind valitsuse poolt osutatud teenuste eest ning maksumaksjad on reeglina tundlikud selle suhtes, kuidas valitsus maksumakset kasutab. Seega ei taju maksumaksja oma suhet riigiga mitte ainult sunniviisilisena, vaid tehinguna, ning ta tunneb end petetult kui tema poolt makstud makse ei kasutata efektiivselt. Selline olukord omakorda annab aga maksumaksjale suurema moraalse õigustuse leida viise enda maksukoormuse vähendamiseks.

Lisaks ühiskonnas valitsevatele normidele on maksukuulekus seotud tihedalt ka indiviidide iseloomuomadustega ning sotsiaalse staatusega. Ariely väidab, et inimesed ratsionaliseerivad oma ebaausust ning petavad ainult teatud piirini. Levinud on arvamus, et inimesed, kes petavad, teevad teatud riskianalüüsi. Nad kaaluvad plusse ja miinuseid, ning mida neil on võita või kaotada erinevate valikute puhul. Inimestel on iga päev palju võimalusi toime panna väikseid pettusi, kuid nad ei tee seda. Moraal hoiab inimesi tagasi rohkem kui ükski riskianalüüs. (Ariely 2012)

Pettuste juures töötavad kaks psühholoogilist mehhanismi. Üks neist on ratsionaliseerimine. See töötab niikaua kui inimesed pettes mõtlevad endast kui ausatest inimestest. Teine mehhanism on nn „libe nõlv“ (ingl keeles „*slippery slope*“). See

seisneb selles, et kui inimene on astunud juba ühe sammu vales suunas, on järgmised sammud samas suunas järjest kergemad tulema. Inimesed tahavad end pidada heaks ning see, et nad samm sammult väikseid vangerdusi teevad ebaausas suunas, ei pane neid endast halvasti mõtlema. (*Ibid.*)

Inimesed tegelevad kas pettustega või mitte-nii-ausa-ja-eetilise-tegevusega, kuni selle määrani, kui nad ise veel suudavad ennast eetiliseks ja heaks pidada. See on inimese sisemine tungiv soov, arvata endast kui heast inimesest. Nõnda peab neil igal juhul olema oma teole mingisugunegi õigustus, mida nad ise siiralt usuvad ning mis lubab neil teatud viisil käituda (mitte nii väga üllataval kombel on siin võimalik tõmmata paralleele Eesti vanarahva tarkusega „loll on see, kes vabandust ei leia“). Maksude optimeerimise kontekstis aga tõusetubki siit probleem. Esiteks, seadus lubab makse optimeerida. Teiseks, lubatud maksukoormuse vähendamise viisid ei ole seaduses täpselt kirjas. Nende kahe teguri koosmõju ajendabki optimeerijat katsetama ning minema oma katsetustes järjest kaugemale – kui kusagil ei ole selgelt kirjas loetelu, millised on lubatud ja millised keelatud tegevused, siis kui kaugemale võib üldse optimeerimisega minna (enne kui see kuriteoks muutub). Arvatavasti ei ole siin probleemi selles, et kas maksumaksja suudab ennast ära veenda, et ta toimib õigesti. Kindlasti suudab ja kindlasti leiab usutavad õigustused enda jaoks. Tõsine väljakutse sellise optimeerija jaoks on aga see, et lisaks endale peab ta oma õiges teguviisis veenma ka maksuhaldurit. Maksuhalduril on aga pahatihti hoopis teine vaatenurk nendele samadele seadustele, mis maksumaksja hinnangul tema valitud optimeerimistegevust toetavad.

Psühholoogilisest vaatepunktist lähtuvalt ei saa alahinnata maksude optimeerimisskeemide leviku juures nähtust, mida võib nimetada „karjakäitumiseks“ (*Ibid.*). Isikul on võrreldamatult kergem leida endale õigustusi, kui ta saab sinna juurde mõelda, et tema teguviis on tavaline, levinud ja kõik (või vähemalt paljud) teevad samamoodi. Samale järeldusele on tulnud ka teised autorid (nt Cummings *et al.*).

Oma uuringu tulemusena toob Ariely välja tegurid, mis suurendavad, vähendavad või ei mõjuta ebaausat käitumist üldse. Ebaausust suurendavad tegurid on näiteks võime ratsionaliseerida, huvide konflikt, loovus, üks ebamoraalne tegu (millele järgneb hõlpsasti teine ja kolmas), enda ärakasutatuna tundmine, teiste võit sinu ebaaususest,

teiste ebaausa käitumise nägemine ning kultuur, mis annab ebaausat eeskju. Ebaausat käitumist reeglina ei innusta potentsiaalselt saadav finantsiline preemia ega vahelejäämise tõenäosus. Ebaausust vähendavad igasugused vanded, allkirjad, moraalsed meeldetuletused ning järelevalve. (Ariely 2012)

Ühes väga tähelepanuväärses uuringus tõestasid Ariely ja Gino, et loovus on üks ebaaususe võtmetegur. Oma uuringu käigus leidsid nad, et loov isiksus ning loov mõtteviis aitavad palju kaasa võimele õigustada oma käitumist, mis omakorda viib ebaeetilise käitumiseni. Nad väidavad, et loovus on tõenäolisem eeldus ebaeetilisele käitumisele kui intelligents. (Ariely, Gino 2011) Loovus suurendab moraalsel paindlikkust, mida võib näha kui indiviidi võimet õigustada oma ebamoraalseid tegusid, luues mitmeid ja erinevaid põhjusi, miks neid tegusid saaks hinnata kui eetiliselt vastuvõetavaid. Seega mida leidlikum ja loomingulisem on inimene, seda suurema tõenäosusega ta maksude optimeerimisega või petmisega tegeleb.

Loovus on isiksuse omaduste kogum, mis annab eeldused mistahes inimtegevuse valdkonnas probleeme uut viisi lahendada ja algupäraseid tulemusi saada (McLeod ja Cropley 1989, viidatud <http://et.wikipedia.org/wiki/Loovus> vahendusel). Eysenck eristab oma teoorias kaht loovuse mõistet: loovus kui iseloomujoon (nimetades seda iseloomujoont originaalsuseks), mis on mingil määral olemas kõigil inimestel, ja loovus kui saavutus. Oma uurimustes jõuab Eysenck järeldusele, et loovus kui saavutus on paljude faktorite korrutis. Ta jagab loovust kui saavutust mõjutavad faktorid kolme rühma: kognitiivsed tegurid (intelligentsus, teadmised, oskused), keskkonnafaktorid (kultuurilised, poliitilised ja religioossed mõjud, haridus) ja isiksuseomadused (sisemine motivatsioon, enesekindlus, loovus). (Eysenck 1996, viidatud <http://et.wikipedia.org/wiki/Loovus> vahendusel) Viidatud uuringust ilmneb, et inimese loovuse kujunemisel on väga palju ja väga erinevaid mõjureid. Samuti ilmneb ka see, et loovus, haridus, teadmised, oskused ja intelligents on omavahel tihedalt seotud ja mõjutavad üksteist. Siit tulenevalt võib arvata, et mida haritum ja elukogenum (s.h ettevõtja kogemusega) inimene on, seda laiema silmaringiga, leidlikum ja loovam võib ta olla.

Erialakirjanduses on uuritud eetilise toimimise ja eetikast arusaamise taju erinevusi ettevõtjate ja mitteetevõtjate seas. Omadused nagu riskitaluvus, loovus, kujutlusvõime,

uudsus ja tundlikkus on tihedalt seotud nii ettevõtjaks olemise kui eetiliseusega (Harris *et al.* 2009). Ka viidatud uuringus leidsid uurijad sarnaselt Ariely'le, et loovus ja kalduvus pettustele on omavahel tihedalt seotud. Dunham *et al.* (2008) leiavad, et edu ettevõtluses nõuab lisaks ettevõtte loomisega seotud strateegiate oskuslikule käitlemisele ka moraalset kujutlusvõimet.

Kui maksupettused on selgelt keelatud ja karistatavad, siis optimeerimisskeemide kasutamisel sellist selgust ei ole – mida agressiivsem optimeerimisskeem, seda enam tõenäoliselt võib maksuhaldur seda keelatud tegevuseks pidada. Siin aga tulevadki mängu eelpool kirjeldatud ettevõtjalikud omadused – riskitaluvus, loovus jne. Mida enam on isikul vastavad omadused arenenud, seda tõenäolisemalt (kantuna soovist maksimeerida oma kasulikkust) ta lubatud-keelatud piiril ja ebamäärases hallis alas tegutseb (seda muidugi võrdlemisi suurema kasu saamise eeldusel), kuni selleni välja, et väga kõrge riskitaluvusega loovad isikud on võimelised ka toime panema maksupettusi.

Viimaste aastakümnete jooksul on erinevad uurijad avastanud ridamisi mitmeid psühholoogilisi faktoreid, mida peetakse hädavajalikuks inimese loovaks kujunemise protsessis. Kaheks peamiseks nn loova protsessi alussambaks võib kirjanduse ja uuringute põhjal pidada eristuvat mõtlemist (Guilford 1982) ning kognitiivset paindlikkust (Spiro ja Jehng 1990). Eristuv mõtlemine viitab indiviidi võimele arendada originaalseid ideid ning kujutleda mitmeid lahendusi samale probleemile. Teised autorid on nimetanud seda piirideta ehk „väljaspool kasti“ mõtlemiseks (Thompson 2008).

Kognitiivne paindlikkus aga vastupidi kirjeldab võimet restruktureerida olemasolevat teadmist erineval moel sõltuvalt muutuva situatsiooni nõudmistest. Tavaliselt aitab eristuva mõtlemise ning kognitiivse paindlikkuse kooslus inimestel leida loovaid lahendusi rasketele probleemidele. Seda võib aga tõlgendada mitmeti. Ühe konteksti pakub eetiline dilemma. Eetilised dilemmad panevad inimesi tihti kaaluma kahte vastandlikku jõudu: tahet maksimeerida omakasu ning tahet säilitada positiivne minapilt. Inimesed lahendavad selle pingeolukorra läbi ratsionaliseerimise. Nad käituvad piisavalt ebaeetiliselt, et saavutada kasumit, kuid piisavalt eetiliselt, et säilitada positiivne kuvand endast kui ausast inimesest. (Gino *et al.* 2009) Osad uurijad on jõudnud järeldusele, et olles vastamisi võimalusega karistamatult ebaausalt käituda, enamus inimesi kasutab seda, kuid mitte sellises ulatuses nagu võiks. Seda „väikest“

pettust õigustatakse mitmel viisil. Näiteks võidakse öelda, et teised samasuguses olukorras petavad ka, või et väike pettus ei kahjusta kedagi. Selline eneseõigustus aitab inimestel end veenda, et tegelikult oli nende käitumine moraalselt aktsepteeritav ning pole mingit vajadust negatiivselt korrigeerida oma moraalselt minapilti. Selle tulemusena, iga olukord, milles on ruumi õigustada oma potentsiaalset ebaausat või oma huvide kesket käitumist, edendab ebaausust. (Schweitzer ja Hsee 2002) Inimeste moraalsed hoiakud ongi üldse kõige olulisem tegur ebaaususe juures ja nad on visad muutuma – halvad harjumused on visad kaduma ning uued ja head harjumused on visad juurduma. Nende muutuste esilekutsumise (halbade harjumuste kadumise) juures mängib olulist rolli hirm saada karistatud (Frazoni 1998).

Veel on uuritud, kuidas mõjutab sotsiaalne staatus ebaeetilist käitumist (Piff *et al.* 2011). Uuringud näitasid, et kõrgema sotsiaalse staatusega (rikkamad, parema haridustaseme ning kõrgepalgalise tööga) isikud käituvad ebaeetilisemalt kui madala staatusega inividid. Uuringuid viidi läbi erinevalt. Uuriti liiklusreeglite rikkumist ning tehti laboratoorseid uuringuid, kus uuriti näiteks otsustamise tendentse, teistelt ihaldatu äravõtmist, läbirääkimistel valetamist, petmist oma võiduvõimaluste suurendamiseks ning töökohal ebaeetilise käitumise toetamist. Kogutud andmed tõestasid, et kõrgema klassi ebaeetilised tulemused on osaliselt põhjustatud nende tendentsist olla ahne. Kuna kõrgklass hindab oma heaolu tähtsamaks kui teiste oma, suhtuvad nad ahnusesse kui positiivsesse iseloomujoonde. Ahnus aga on määrav ebaeetilise käitumise juures. Juba Platon ja Aristoteles pidasid ahnust isiku ebamoraalsuse algpõhjuseks, öeldes, et ahnus juhib soovi materiaalse kasu järgi ning teeb seda eetiliste standardite arvelt. (Piff *et al.* 2011)

Käesolevas töös öeldu valguses peab siiski ka välja tooma töös kirjeldatud kõikide seniste uurimuste kitsaskohana asjaolu, et kuigi on püütud

- a) hinnata maksude optimeerimise tõttu saamata jäävaid summasid,
- b) valemite kujul selgitada optimeeriija mõttekäiku,
- c) anda hinnanguid optimeerimise eetilisele,
- d) võrreldud ühe riigi sees maksudest kõrvalehoidmise ebaeetilisust teiste väär- ja kuritegude ebaeetilisusega,

ei ole senistes uuringutes autorile teadaolevalt uuritud vastava riigi elanike hinnanguid erinevatele optimeerimisskeemidele ega maksupettuste skeemidele.

Ilmselt ei saa hinnangud, suhtumine ja eetilised dilemmad olla ühesugused väga erineva rahalise ulatusega skeemidele ja väga erineva agressiivsuse tasemega tegudele. Lisaks, nagu näitavad arvukad uuringud, tulevad kahtlemata mängu ka faktorid, mis seostuvad konkreetse hinnangu andja isiksusega. Ka selles osas ei suutnud autor leida seni läbiviidud uuringutest ainsatki, mis oleks otseselt võrreldav käesoleva töö empiirilise osa uurimusega. Käesoleva töö praktilises osas uurib autor isikute tajusid erinevate skeemide suhtes ja otsib vastuseid küsimustele, kuid erinevad elanikegrupid tajuvad maksude optimeerimise eetilist või ebaetilist erinevalt. Kuid enne seda, järgmises peatükis – ning pidades silmas käesoleva töö alguses näidatud teoorias eksisteerivaid erinevaid käsitlusi ja segadust maksudest kõrvalehoidumise ja maksude optimeerimise institutsioonide eristamisel – kirjeldab autor nende kahe institutsiooni selgemaks eristamiseks praktikas ning optimeerimisskeemide hinnangute selgemaks esitamiseks inimeste suhtumist maksupettustesse. Nimetatud maksupettuste käsitlus teenib ka töö eesmärki võrrelda maksupettustesse ja optimeerimisse suhtumise erinevusi.

1.5. Maksupettuste uuringud

Erinevate riikide elanike kohta tehtud uuringud (valdavalt läbiviidud McGee enda poolt või koos kaasuurijatega) võimaldavad väita, et enamik inimesi peavad maksupettusi teatud kindlatel juhtudel eetiliseks ning et eksisteerib teatud argumente, mis õigustavad maksupettuste toimepanekut enam kui teised argumendid. Maksupettusi saab pidada alati ebaetiliseks, vahepeal eetiliseks, alati eetiliseks, sealjuures viimase arvamuse toetajaid on kõige vähem. (McGee, Tyler 2006: 2 vahendusel)

Mis puutub sugudevahelistesse hinnangute erinevustesse, siis siin on leitud nii seda, et naised on eetilised kui mehed (Akaah 1989; Boyd 1981; Hoffman 1998), et mehed on eetilised kui naised (Barnett ja Karson 1987; Weeks *et al.* 1999), kui ka seda, et sugudevahelist erinevust ei eksisteeri (Browning ja Zabriskie 1983; Harris 1990; Nyaw ja Ng 1994) (McGee, Tyler 2006: 2 vahendusel).

Kui eespool viidatud uuringud hõlmasid maksupettuste küsimust üksikute riikide kohta, siis 1999-2002 aastatel viis grupp teadlasi läbi inimõiguste alaste uskumuste ja väärtuste uuringu, mille tulemused avaldati 2004. aastal (Inglehart *et al.* 2004). Uuringu käigus küsitleti 200 000 inimest 81-st riigist. Uuringu ühe osa raames pidid 33 riigi maksumaksjad vastama küsimusele „Kas maksupettuse toime panemine on õigustatud, kui selleks avaneks võimalus?“ Vastajate hulgas olid elanikud kõikidest Euroopa riikidest, s.h Eestist, lisaks Venemaalt, Ukrainast ja Türgist. Vastajad said küsimusele vastata 10-pallilisel skaalal, kus „1“ tähistas „ei ole kunagi õigustatud“ ja „10“ tähistas „on alati õigustatud.“ Vastajad on eristatud soo, vanuse, hariduse ja sissetuleku põhjal. (McGee, Tyler 2006: 2) Käesolevas töö peatükis antakse ülevaade nimetatud uuringu tulemustest.

Kõikide vastanute kohta kokku on 54,9% vastajatest arvamusel, et maksupettus on alati ebaeetiline (õigustamatu). Keskmiselt oli naiste hinnang seitse protsendi punkti kõrgem kui meestel, alati ebaeetiliseks hindasid maksupettusi 51,2% naistest ja 58,3% meestest. (*Ibid.*: 4) Eestis peab maksupettusi mitte kunagi õigustatuks 40% vastanuist, s.h 38% meestest ja 42% naistest. Samal ajal on Leedu vastav skoor 39%, aga Lätis 60%, Soomes 53%. Kõige suurem hulk elanikkonnast, kes ei pea maksupettusi kunagi õigustatuks (skoor 60% ja üle selle) elab Maltal, Sloveenias, Bulgaarias, Horvaatias, Taanis, Ungaris, Lätis, Türgis. Madalaima skooriga (40% või alla selle) riigid on Valgevene, Belgia, Kreeka, Leedu, Eesti, Luksemburg. (*Ibid.*: 3) Ülevaate küsitlusetulemustest annab lisa 2 olev tabel (lk 94).

Enamikes riikides oli naiste skoor kõrgem kui meestel, vaid Kreekas ja Poolas oli meeste skoor kõrgem. Üllatusena ilmses uuringust, et meeste ja naiste hinnangute vahed on suurimad Taanis, Soomes, Islandil, Suurbritannias, Iirimaa ja Ida-Saksamaal (uuring eristab Ida- ja Lääne-Saksamaal vastanuid). Üllatuseks võib sellist tulemust pidada selle pärast, et nendes ühiskondades on soolise võrdõiguslikkuse areng saavutanud ülejäänud riikidega võrreldes valdavalt kõrgema taseme ja selle pinnalt võiks ka arvata, et naiste-meeste hinnangud oleksid sarnasemad. (*Ibid.*: 3)

Uuringu tulemused näitavad, et üldiselt olid tabelis kõige madalama skoori saanud riigid (ehk riigid, kes tolereerivad maksupettusi kõige enam) endised NSV Liidu vabariigid (Valgevene, Leedu, Eesti, Ukraina, Venemaa). Uuringu autori hinnangul on

see seletatav sellega, et kolm inimpõlve kestnud nõukogude võim on teinud oma töö: elanikud on valitseva võimu suhtes skeptilised ja küünilised, autor leiab, et seadused nendes riikides ei toimi, elanikud ei pea religioossetest väärtustest. (*Ibid.*: 10) McGee hinnangul on maksupettuste teema eriti päevakohane just ülemineku- ja arengumaades kuna sealsetes riikides ei ole veel sobilikku taristut maksude kogumiseks välja arenenud. Riikide järjestust nn eetilise järgi kirjeldab lisas 2 olev tabel (lk 94).

Tuleb mõnda, et selles mõttekäigus on muidugi oma loogika olemas. Samas tuleb arvestada sellega, et kõnealuses artiklis kirjeldatud uuring viidi läbi intervjuude vormis. McGee on ka ise arutlenud, et isik, kes vastab intervjuueerijale, võib oma vastuseid moonutada ja soovida näidata ennast paremast küljest, võrreldes isikuga, kes vastab küsimustele anonüümselt (ehk siis eeldatavasti ausamalt). McGee'l endal on olemas kogemus, kus ta korraldas analoogse küsitluse aga anonüümselt Slovakkia elanike hulgas (*Ibid.*: 12). Anonüümse küsitluse tulemusena ilmnes, et Slovakkia elanikud suhtuvad maksupettustesse vägagi leebelt vastupidiselt käesolevas peatükis kirjeldatud uurimuse tulemustele, kus slovakkide vastumeelsus maksupettustele küündib üle keskmise punktisumma. Seega saab põhimõtteliselt Eesti (jt endiste NSV Liidu vabariikide kohta) järeldada ka seda, et Eesti elanikud on intervjuul vastates olnud teistest ausamad või ei ole neil olnud nii suurt soovi ennast paremast küljest näidata (kui slovakkidel).

Edasi leiab McGee, et eelpool kirjeldatud teooria ei selgita aga, miks Bulgaaria, Tšehhi, Slovakkia ja Ungari skoor maksupettuste mittetolereerimise kohta oli kümne kõrgema hulgas. Üks võimalikke selgitusi on McGee hinnangul see, et nimetatud riigid on religioossemad kui väiksema skooriga riigid ning et (uuringu tegemise ajal) kuulusid osad nendest riikidest Euroopa Liitu. (*Ibid.*: 11) Selle mõttekäigu järgi võiks arvata, et Eesti skoor maksupettuste hukkamõistmise kohta on käesolevaks ajaks (tunduvalt) kõrgem kui oli seda 1999-2002. aastatel.

Inimeste suhtumist selles, kuivõrd eetiliselt lubatavad maksupettused on, võivad mõjutada väga palju tegurid, näiteks vanus, sissetulek, haridus, perekondlik seis, sugu, samuti ka riigi ajalugu, poliitiline olukord, geoloogia, antropoloogia, psühholoogia. Varasemad uuringud on näidanud, et riigid, kus on suur naiste arv, kalduvad maksupettusi vähem tolereerima, kuivõrd reeglina on naised enam maksupettuste vastu

kui mehed. Demograafilise pildi järgi on Venemaal võrreldes teiste riikidega suur naiste arv, kuid samas suhtutakse maksupettustesse leebemalt, kui teistes riikides. See võib viidata asjaolule, et valitsuse suunaline skeptitsism ning religioossete väärtuste vähesus omavad hinnangute kujunemisel suuremat rolli kui vaid sugu. (*Ibid.*: 11)

Riigid, mille elanikkond on noorem, kalduvad pidama maksupettusi teistest aktsepteeritavamaks. Kuid samal ajal näiteks kõrge sündivuse määraga Türgi skoor maksupettuste mitteaktsepteerimisel on samuti kõrge. Seda võiks seletada asjaoluga, et Türgis on võrdlemisi tugevalt juurdunud religioossed väärtused. (*Ibid.*: 11)

Maksupettuste uuringu põhjal võib jõuda järeldusele, et naised on eetilised kui mehed. Kuid selline järeldus võib ka McGee enda hinnangul olla ennatlik ja liigselt lihtsustatud. Selline järeldus põhineb eeldusel, et maksupettus on alati ja tingimusteta ebaeetiline, kuid see ei pruugi nii olla. Näitena nimetab McGee, et maksupettus ei oleks sugugi ebaeetiline natsi Saksamaal elav juudi jaoks. (*Ibid.*: 12)

Maksupettuste uuringus on McGee testinud hüpoteesi, et inimesed austavad vananedes enam võimu ja valitsust. Antud uuring kinnitab seda hüpoteesi – peaaeg kõikidel juhtudel inimeste arv, kes arvavad, et maksupettused on alati ebaetilised, kasvab koos vastaja vanuse tõusuga. Eesti puhul peavad maksupettusi mitte kunagi õigustatuks 24% 16-29 aastastest vastanutest, 32% 30-49 aastastest ning 56% 50 aastastest ja vanematest. (*Ibid.*: 13) (vt tabel lisas 6, lk 100).

Maksupettuste uuring näitab valdavalt, et kõrgema haridusega inimesed tolereerivad maksupettusi enam. Tõsi küll, Eesti puhul see selgelt välja ei joonistu: maksupettusi ei pea kunagi õigustatuks 41% algharidusega vastanutest, 39% keskharidusega vastanutest ning 41% kõrgharidusega vastanutest. (*Ibid.*: 14) (vt tabel lisas 7, lk 101).

Sissetulekuga seoses ilmnes uuringust, et inimesed suhtuvad tolereerivamalt maksupettustesse, kui nende sissetulek suureneb. Eesti puhul on vastanute hulk, kes ei pea maksupettusi ühelgi juhul õigustatuks 49% madalama 1/3 sissetulekuga inimeste hulgas, 43% keskmise 1/3 sissetulekuga inimeste hulgas ning 37% kõrgema 1/3 sissetulekuga inimeste hulgas. (*Ibid.*: 15) (vt tabel lisas 8, lk 102).

Siin kirjeldatud ja nimetatud uuringud ei ole alati ja selgelt toonud ühesuguseid tulemusi (kasvõi selles osas, et kas eetilisemalt käituvad naised või mehed). Erinevate riikide uuringute puhul on jõutud erinevate tulemusteni hariduse, vanuse jm tunnuste osas. Kirjeldatud uuringust (1999-2002) saab siiski järeldada, et naised on enam maksupettuste vastu kui mehed, ning et keskmise inimese hinnangul on maksupettus teatud olukordades õigustatud. Vanemad inimesed on rohkem maksupettuste vastu kui nooremad, väiksema haridusega inimesed on enam vastu kui kõrgema haridusega ja vaesemad inimesed on rohkem vastu kui rikkamad. Need tulemused on kooskõlas mitmete varasemate uuringutega, mis näitavad samuti, et naised on suhtumistes meestest eetilisemad (McGee ja Guo 2006; McGee ja Lingle 2005; McGee ja Smith 2006) ning et inimese vananedes kasvab tema austus valitsuse ja võimu vastu (Alm ja Torgler 2004).

Võib lugeda, et loetletud järeldused on kooskõlas teiste uuringute tulemustega. Kui kõrgemat haridust seostada leidlikkuse ja loominguilisusega, siis asjaolu, et kõrgema haridusega inimesed tolereerivad maksupettusi enam vastab Ariely poolt teostatud uuringute tulemustele.

Buldas'e 2013. aasta uuring maksupettustest

Paralleelselt käesoleva töö raames korraldatud maksude optimeerimisskeemide uuringuga (vt ptk 2) viis Tartu Ülikooli majandusteaduskonna doktorant Velda Buldas internetis läbi uuringu, et selgitada välja Eesti elanike suhtumist ja arvamusi erinevate levinumate maksupettuse skeemide kohta. Uuring toimus perioodil 10.12.2012-3.02.2013 ja see avaldati <http://maksundus.wordpress.com/> (<http://bit.ly/ViSsqk9>). Enne viidatud uuringut oli Eestit (Kriz *et al.* 2008) ja Balti riike (Meriküll ja Staehr 2010) puutuvalt maksupettusi uuritud vaid ümbrikupalga maksmisega seonduvalt, seetõttu on Buldas'e läbiviidud uuring eriti tänuväärne ja vajalik.

Pettusi käsitlevas uuringus vaadeldi, kuidas erinevad elanike grupid soost, vanusest, haridusest, juhtimiskogemusest ja elupiirkonnast (suurlinn vs maakohad ja väiksemad

linnad) tulenevalt tajuvad maksupettuste skeeme. Pettuseid ei käsitletud uuringus kui ühtset nähtust, skeemid on diferentseeritud.

Uuringus küsiti vastajate hinnanguid 15 enamlevinud maksudest kõrvalehoidumise viisile. Taheti teada, milliseid petuskeeme peetakse agressiivsemaks ja ebaeetiliseks, millised on eetiliselt aktsepteeritavamad. Paluti anda 15-le skeemile hinnang viie punkti skaalal: 1 punkt skeemile, mis on vastaja meelest äärmiselt ebaeetiline, agressiivne ja jõhker; 2 punkti skeemile, mis on väga ebaeetiline; 3 punkti skeemile, mis on ebaeetiline; 4 punkti skeemile, mis on mõnel juhul mõistetav käitumine; 5 punkti skeemile, mis on normaalne käitumine. Maksupettuste uuringus kasutatud küsimused ja petuskeemide kirjeldused asuvad lisa 9 lk 103 jj.

Uuringu käigus vastas küsimustele 177 inimest. Vastuste analüüsist selgus, et enim sõltub pettuste tolereerimine juhtimiskogemusest ja veidi vähem ka soost. Naissoost juhid sarnanesid oma hinnangutelt enim meessoost juhtidega, tunduvalt vähem naissoost juhtimiskogemusega isikutega.

Pettustesse kõige tolerantsemalt suhtuvateks reaalselt elanikegruppideks olid kõrgharidusega juhtimiskogemusega naised vanuses kuni 25 aastat (keskmine hinnang 3,63) ja keskharidusega juhtimiskogemusega mehed vanuses kuni 25 aastat (keskmine hinnang 3,38). Kõige ebaeetiliseks pidasid pettuseid algharidusega mehed sõltumata vanusest ja juhtimiskogemuse olemasolust (hinnangud vahemikus 1,47-2,3). Samas, tunnuseid üksikisikuna vaadeldes ja leides hüpoteetilised (statistilised) isikud, oli pettusi enim aktsepteerivaks hüpoteetiliseks isikuks noor keskharidusega kuni 25 aastane mees, kes tegutses ettevõtte juhi või omanikuna. Statistiliseks isikuks, kes kõige vähem maksupettustega nõustus, oli algharidusega vanem (üle 66-aastane) naine, kes ei omanud juhtimiskogemust.

Suuremate linnade ja muude piirkondade elanike hinnangutes olulisi erinevusi ei olnud, Tallinna ja Tartu keskmine hinnang oli vastavalt 2,83 ning muude piirkondade keskmine 2,87.

Pettuse skeemidest peeti kõige ebaeetiliseks suurelatuslikke käibemaksupettusi (arvevabrikute asutamist ja käibemaksu ulatuslikku tagasiküsimist) ning salakaubavedu,

keskmised hinnangud jäid vahemikku 1,7-2,0. Kõige tolerantsemalt suhtusid vastanud dividendide maksmissesse palga asemel (mida võib osaliselt pidada ka optimeerimisskeemiks) ning väikesemahulistesse eraisikute poolt toimepandavatesse tulude varjamise juhtudesse (üüritulud, metsamüügitulud), hinnangud jäid vahemikku 3,7-4,0.

Kokkuvõtvalt tulenes esimesest peatükist, et nii maksude vältimine kui ka maksudest kõrvalehoidumine on teadlikud tegevused, mille eesmärgiks on maksude vähendamine. Siiski rikub ainult maksudest kõrvalehoidja teadlikult ja tahtlikult seadust, samal ajal kui maksude vältija (optimeerija) tegevuse tagajärg võib, kuid ei pruugi olla seaduse rikkumine. Mitteaktsepteeritava maksude vältimise puhul hoiab maksumaksja küll tahtlikult maksude tasumisest kõrvale, kuid samas on ta veendunud, et tema valitud maksuplaneerimise viis on seaduslik ja aktsepteeritav (Lehis 2012: 150). Seega tegevus, mis kutsub esile maksudest kõrvalehoidumise, on algupäraselt ebaseaduslik, mis ongi peamine erinevus mitteaktsepteeritava maksude vältimise ja maksudest kõrvalehoidumise vahel. Maksude vältimise juhtumitel puuduvad vihjed pettuslikule käitumisele. Pealegi, kui maksudest kõrvalehoidumine ei vii kunagi sellise maksukohustuse vähendamiseni, mida ollakse seadusejärgi võlgu, siis maksude vältimine võib kuid võib ka mitte selleni viia (Kask 2010: 21). On võimalik, et maksuhaldur tõlgendab maksuseadust teisiti kui maksude optimeerija, kuid lõppkokkuvõttes on kohus see, kes otsustab, kas maksustamine oli õige. Ning kohtute hinnangul on seaduste ebaselguse probleem täiesti olemas.

Eetikat ja moraali puutuvalt eksisteerib hulganisti erinevaid teooriaid, mis erinevast aspektist maksupettuste või maksude optimeerimiste tajumist selgitavad. Erialakirjanduses on leitud, et maksude optimeerimise valdkonna jätmine moraali ja eetika reguleerida ei ole sugugi hea valik ning pingutusi tuleb teha selle nimel, et vastav valdkond hoopiski seadustes võimalikult täpselt reguleeritud saaks (Freedman 2004).

Viimase aja uurimused tõdevad, et see, kas ja kui võrd on isik aldis maksukoormuse vähendamisse leidlikult ja oportunistlikult suhtuma, sõltub suuresti tema isikuomadustest – riskitaluvusest, loovusest, ettevõtluskogemused, väärtushinnangutest jne. Eestis läbiviidud maksupettuste alased uuringud kinnitavad neid seisukohti – ettevõtluskogemus on kõige olulisem tegur teiste kõrval, mis mõjutab inimese sallivat

suhtumist maksupettusesse. Teine oluline tegur on kõrgem haridus. Järgnevas peatükis leiab käsitlust Eestis läbiviidud uuring optimeerimisskeemide tajumise kohta, mille käigus saavad vastuse küsimused mis moodi tajutakse erinevaid Eestis levinud maksude optimeerimisskeeme, millised tegurid mõjutavad hinnangute erinevust kõige enam ning kuidas erinevad need hinnangud maksupettuste hinnangutest.

2. MAKSUDE OPTIMEERIMISSKEEMIDE UURING EESTIS

2.1. Uuringu disain

Käesoleva töö empiirilise osa koostamise aluseks on interneti teel läbiviidud küsitlusuuring, kus küsiti vastajate hinnanguid 12 enamlevinud maksukoormuse optimeerimise viisi eetilise kohta. Taheti teada, milliseid skeeme peetakse agressiivsemaks ja ebaetilisemaks, millised on aktsepteeritavamad.

Maksualaste küsitluste puhul kerkivad alati üles probleemid, et kuidas viia uuring läbi selliselt, et vastajad annaksid võimalikult vähe kallutatud hinnanguid. Hinnangute kallutatus tuleneb enamasti isikute kartusest, et vastaja isikut on võimalik kindlaks teha. Seega tuli uuringut läbi viies tagada asjaolu, et vastaja isikut ei oleks võimalik tuvastada. Seda on võimalik tagada viies küsitluse läbi mõnes avalikus kohas juhuslike vastaja te abil või korraldades küsitluse läbi interneti. Mõlemad valikud ei ole kahtlemata veatud: esimesel juhul võib vastaja siiski karta, et tema isik tehakse kindlaks, teisel juhul ei ole võimalik tagada valimit, mis oleks läbilõige rahvast. Samas on teine variant kõige odavam ning uuringu korraldajale vähima ajakuluga, lisaks on vastaja jaoks vastamine sel juhul vabatahtlik ning ei tülitata inimesi, kes kas ei oma sellest valdkonnast teadmisi või ei soovi vastata. Eelnevat arvestades valiti küsitluse läbiviimise viisiks ankeedi edastamine interneti kaudu (internetikeskkonnas veebilehel <http://maksundus.wordpress.com/>, <http://bit.ly/UejrAO>) perioodil 10.12.2012-3.02.2013. Küsitluse toimumisele juhiti tähelepanu ja inimesi kutsuti üles vastama Eesti Päevalehe online versiooni ja Facebooki kaudu.

Vastajatele kirjeldati üsna detailselt 12 optimeerimisskeemi ning paluti neil anda skeemidele hinnang viie punkti skaalal: 1 punkt skeemile, mis on vastaja meelest äärmiselt ebaeetiline, agressiivne ja jõhker; 2 punkti skeemile, mis on väga ebaeetiline; 3 punkti skeemile, mis on ebaeetiline; 4 punkti skeemile, mis on mõnel juhul mõisteta käitumine; 5 punkti skeemile, mis on normaalne käitumine. Detailset kirjeldamist pidas autor vajalikuks, kuna skeemi nimetamine lihtsalt üldnimetusega ei pruugi inimestele olla kas arusaadav või vähemalt ei anna see üheselt mõistetava olukorra pilti. Seega seletati iga skeem lahti näite varal. Järgnevalt on toodud skeemide kirjeldused, millele vastajad hinnanguid andsid.

Uuringu küsimused

Küsimused ankeedis olid järgmised:

1. **Tulude suunamine ühest riigist teise (madalama maksumääraga riiki) litsentsitasusid ja intressimakseid kasutades.** (Edaspidi: optimeerimisskeem 1) Näide: Rootsi firma Eestis asuv tütarettevõtte on edukas ja teenib kasumit. Emafirma (omanik) soovib teenitud kasumit kätte saada, kuid mitte tasuda selle väljamaksmisel tulumaksu. Nii sõlmib emafirma oma tütarfirmaga tähtajatu laenulepingu kohustusega tasuda perioodiliselt intressimakseid. Lisaks sõlmivad ema- ja tütarfirma ka litsentsilepingu, mis annab tütarfirmale õiguse kasutada Eestis tegutsedes emafirma oskusteavet ja mainet, tütarfirma kohustub selle eest tasuma emafirmale perioodilisi litsentsitasu makseid.
2. **Tulude suunamine ühest riigist teise mingi seadme renditasusid kasutades.** (Edaspidi: optimeerimisskeem 2) Näide: Rootsi emafirma võimaldab kasutada Eestis tegutseval elektroonika seadmete tootmisega tegelev tütarfirmal emafirmale kuuluvaid kalleid ja keerulisi tehnoloogilisi seadmeid. Suur osa tütarfirma poolt teenitavast tulust kulub emafirmale seadmete rendi eest tasumiseks.
3. **Tulude suunamine ühest riigist teise kauba või teenuse hindade kujunduse abil (siirdehinnad).** (Edaspidi: optimeerimisskeem 3) Näide: Rahvusvahelise tootmisettevõtte kontserni poliitika näeb ette, et tootmisega tegelev kontserni üksus (s.h

Eesti tütarfirma) peab tootmiseks vajamineva materjali ostma Rootsi emafirma teiselt tütaretevõtelt Saksamaalt. Materjali hind on turu keskmisest kõrgem.

4. **Ettevõtte on tulusaajaks eraisiku asemel.** (Edaspidi: optimeerimisskeem 4) Näide: Füüsiline isik soovib osta börsilt aktsiaid. Selleks, et vältida investeringust saadud kasumilt tulumaksu maksmist, asutab investor osaühingu ning teeb investeringud läbi firma.
5. **Tulusaajaks on teine sama riigi ettevõtte, kus ei ole töötajaid.** (Edaspidi: optimeerimisskeem 5) Näide: Ühemehe firma tegeleb põllusaaduste tootmisega. Omanik otsustab asutada osaühingu, mis tootmisettevõttele laenu annab. Laenuandja teenib tulu intressimaksetest, mille omanik kasumina välja võtab, makstes neilt tulumaksu, kuid vältides sotsiaalmaksu.
6. **Eraisik annab ettevõttele laenu ja saab laenuintressidena sotsiaalmaksuvaba tulu.** (Edaspidi: optimeerimisskeem 6) Näide: Sama kaasus, mis eelmise puhul, kuid laenuandjaks raskustes olevale ettevõttele on omanik ise, füüsiline isik.
7. **Palgasaajast eraisiku asemel osutab teenust osaühing.** (Edaspidi: optimeerimisskeem 7) Näide: Firma ja seal töötav müügiosakonna juhataja jõuavad kokkuleppele – pooled lõpetavad töölepingu ning edaspidi hakkab samale firmale osutama müügiteenust endisele müügiosakonna juhatajale kuuluv osaühing. Müügiosakonna juhataja tööülesannetes, -korralduses, -ajas midagi ei muutu.
8. **Väärtpaberite müügihetke ajastamine aasta algusesse tulumaksu tasumise hetke edasilükkamiseks.** (Edaspidi: optimeerimisskeem 8) Näide: Investor ajastab enda omanduses olevate väärtpaberite müügi aasta algusesse. Selliselt tekib tal müügist saadud tulult tulumaksu tasumise kohustus alles järgneval aastal.
9. **Tehingute tegemine enne aastavahetust juhul, kui järgmisel aastal hakkab kehtima kõrgem maksumäär.** (Edaspidi: optimeerimisskeem 9) Näide: Kütusemüüja teab, et uuest aastast tõuseb hüppeliselt mootorikütuse aktsiisimaks. Maksukoormuse vähendamiseks ajastab müüja kõik lähitulevikus teadaolevad müügitehingud jooksva aasta viimastele päevadele ning hoiab nii kokku sadu tuhandeid aktsiisimaksu kulu uue määra järgi.

10. **Dividendide maksmine töötasu asemel.** (Edaspidi: optimeerimisskeem 10) Näide: Ettevõttes töötab väga suurte kogemustega ja väga hinnatud müügispetsialist. Töölepingu järgi makstakse talle täiskohaga töötamise eest miinimumpalka. Spetsialist omab osalust firmas, kus ta töötab. Firmal läheb väga hästi ning sel on kombeks mitu korda aastas maksta osanikele korralikke dividende. Erinevalt töötasu maksmisest hoiab firma dividendi maksmisega kokku sotsiaalmaksu katteks muidu maksmisele kuuluvad summad.
11. **Stipendiumite, pensionite või toetuste maksmine töötasu asemel.** (Edaspidi: optimeerimisskeem 11) Näide: Vastavalt kokkuleppele maksab sponsor korvpallurile kolme aasta jooksul igakuist stipendiumit. Erinevalt töötasu saamisest, ei maksa sponsor sellisel juhul sotsiaalmaksu, korvpalluril ei ole ei Hagikassa tervisekindlustust ega kogune ka pensionifondi makseid.
12. **Litsentsi- või renditasude maksmine töötasu asemel.** (Edaspidi: optimeerimisskeem 12) Näide: Osäühingu osanik on ka juhatuse liige, kes saab osäühingust miinimumtasu. Osäühing tegutseb kontoriruumides omanikule kuulavas majas. Omanik saab selle eest osäühingult iga kuu kopsaka renditasu.

Uuringus osaleja profiil

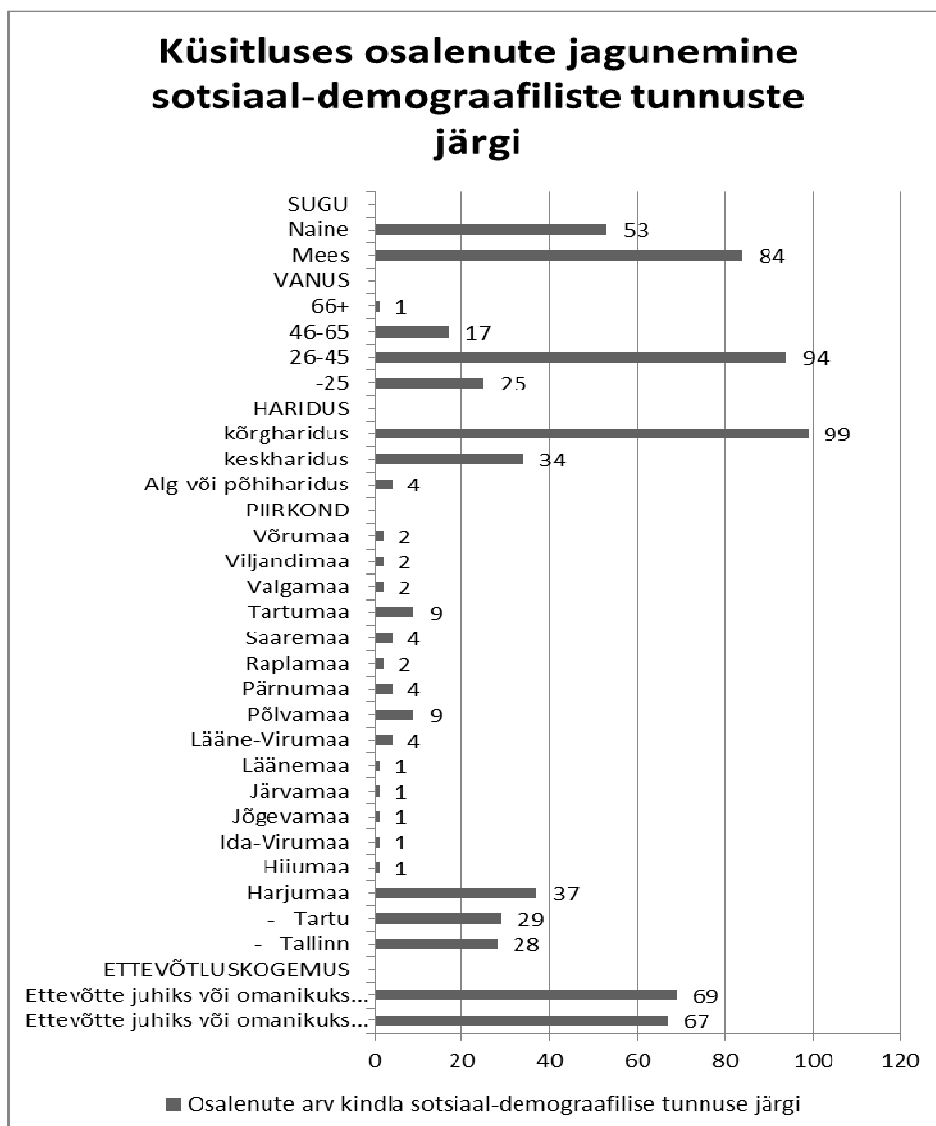
Maksude optimeerimisskeemide uuringu sihtgrupiks olid igas vanuses Eesti elanikud (kokku vastas 137 inimest). Küsitlus oli tehtud eesti keeles ning rahvuse järgi küsitlusele vastajaid ei eristatud.

Küsitlusele vastas 84 meest ja 53 naist. Vanuseliselt eristati küsitluses 4 vanuserühma: kuni 25 aastased (alampiir ei olnud määratletud), 26-45, 46-65 ja üle 66 aastased vastajad. Üle 66 aastaseid vastajaid oli ainult 1, ilmselt tulenes see sellest, et küsitluse leviku kanaliks oli valitud internetikeskkond, mida vanemaealised isikud palju ei kasuta. Kõige suurem vastajate hulk (94) oli vanusegrupist 26-45, järgnes vanusegrupp „kuni 25“ 25 vastajaga, 46-65 aastaseid vastajaid oli 17.

Kuna töö hüpoteesid eeldavad, et maksude optimeerimisskeemide tajumist mõjutab ka ettevõtluskogemus, küsiti vastajatelt ka ettevõtte omanikuks või juhiks olemise

kogemust. Küsitlusele vastas 67 juhtimis- või omanikukogemusega inimest ning 69 ilma vastava kogemusega inimest.

Küsiiti ka haridust ning elukohta. Alg- või põhiharidusega vastajaid oli 4, keskharidusega 34 ja kõrgharidusega 99 vastajat. Piirkondlikult olid kõige suuremalt esindatud Harjumaa (37 vastajat) ning Tallinna ja Tartu linn (vastavalt 28 ja 29 vastajat). Järgnesid Põlvamaa ja Tartumaa 9 vastajaga. Teistest piirkondadest oli vastajaid alla viie. Vastajate jagunemine sotsiaaldemograafiliste näitajate järgi on ära toodud ka joonisel 1.

Joonis 1. Küsitluses osalenute jagunemine sotsiaal-demograafiliste tunnuste järgi.

2.2. Uuringu tulemused

Uuringus püstitatud küsimustele saabunud vastused on käesoleva töö lisa 1 olevas tabelis (lk 94). Autor analüüsis uuringu tulemusi kasutades arvutiprogrammi MS Excel ning SPSS. Tulemusi analüüsiti lähtudes töö kirjutamiseks püstitatud hüpoteeside kontrollimisest:

1 – Maksude optimeerimisskeemid on erineva agressiivsusega, s.t inimesed ei hinda maksude optimeerimist kui sellist üldiselt heaks või halvaks, vaid erinevaid optimeerimise skeeme vähemal või rohkemal määral eetiliseks;

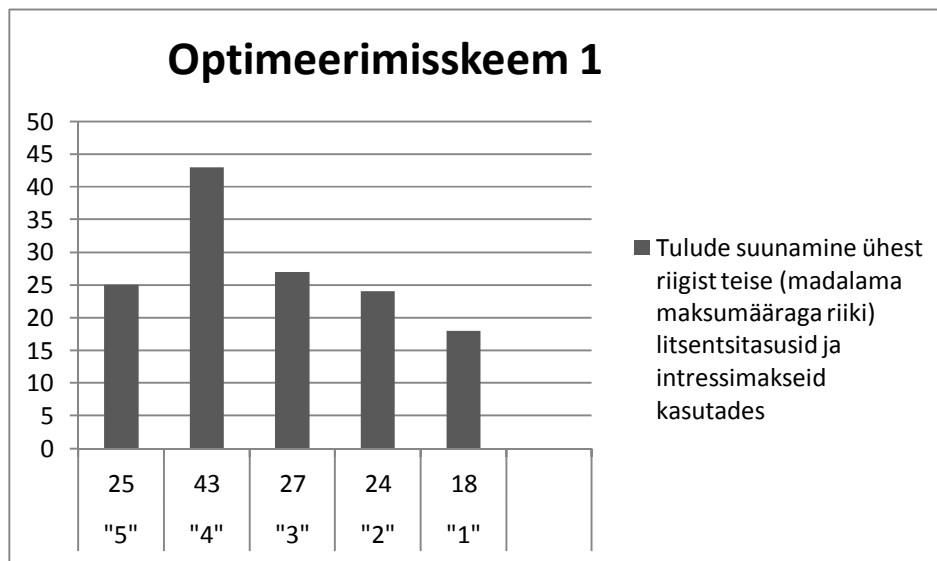
2 – Maksude optimeerimisskeeme peavad ebaetiliseks inimesed, kellel ei ole kokkupuudet ettevõtlusega;

3 – Maksude optimeerimisskeemidesse suhtumine sõltub inimese elukohast, vanusest, haridusest ja soost.

Sellest tulenevalt analüüsitakse töös vastanute üldist suhtumist maksude erinevatesse optimeerimisvõimalustesse ning vaadeldakse hinnanguid skeemidele lähtuvalt vanusest, haridusest, soost ning ettevõtluskogemusest.

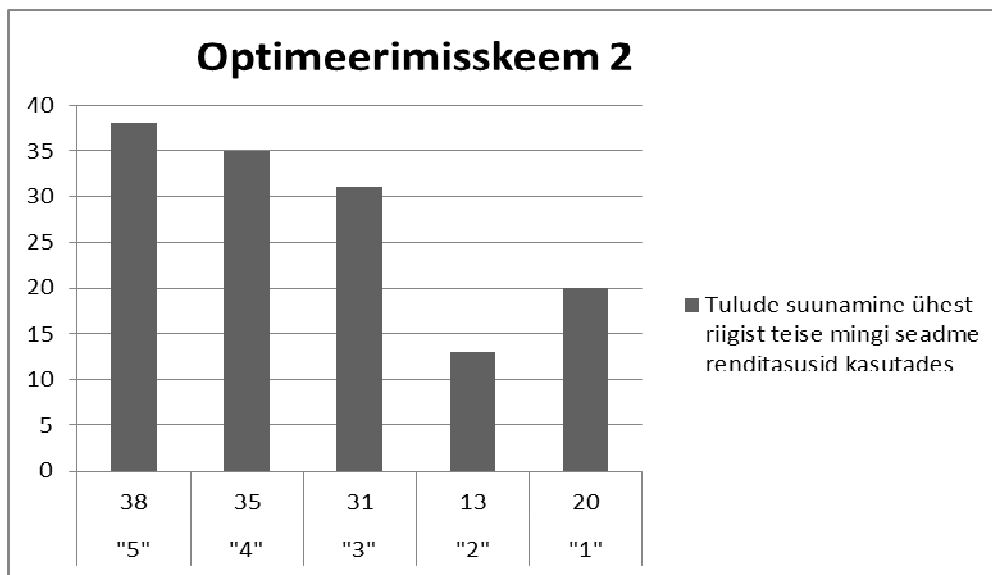
Üldine hinnang skeemidele ning vastuste hindeline jaotus

Skeem 1. Keskmine hinnang skeemile 3,24. Enamus vastajaid hindas tulude suunamist ühest riigist teise, madalama maksumääraga riiki, litsentsitasusid ja intressimakseid kasutades hindegaga „4“ ehk pidas skeemi kasutamist mõnel juhul mõistetakse käitumiseks. Samas ka kõiki teisi hindeid anti üsna võrdsel tasemel. Hinnete jagunemist saab näha jooniselt 2.

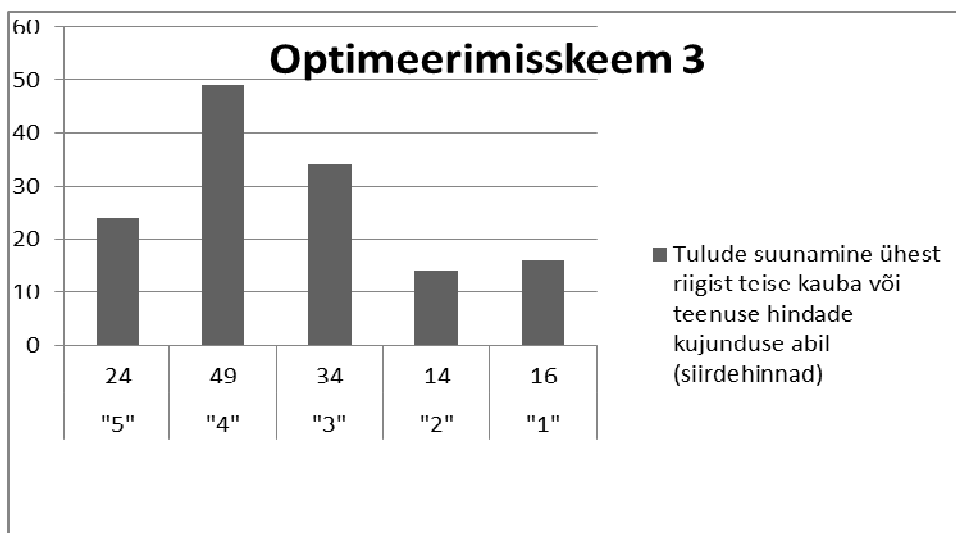
Joonis 2. Küsitlusele vastanute hinnangud optimeerimisskeemile 1.

Skeem 2. Keskmine hinnang skeemile oli 3,42. Üle poolte vastajatest hindas tulude suunamist ühest riigist teise mingi seadme renditasusid kasutades normaalseks või mõnel juhul mõistetavaks käitumiseks, samas oli ka arvestatav kogus neid, kes hindasid skeemi äärmiselt ebaetiliseks, agressiivseks ja jõhkraks. Hinnete jagunemist skeemile saab näha jooniselt 3

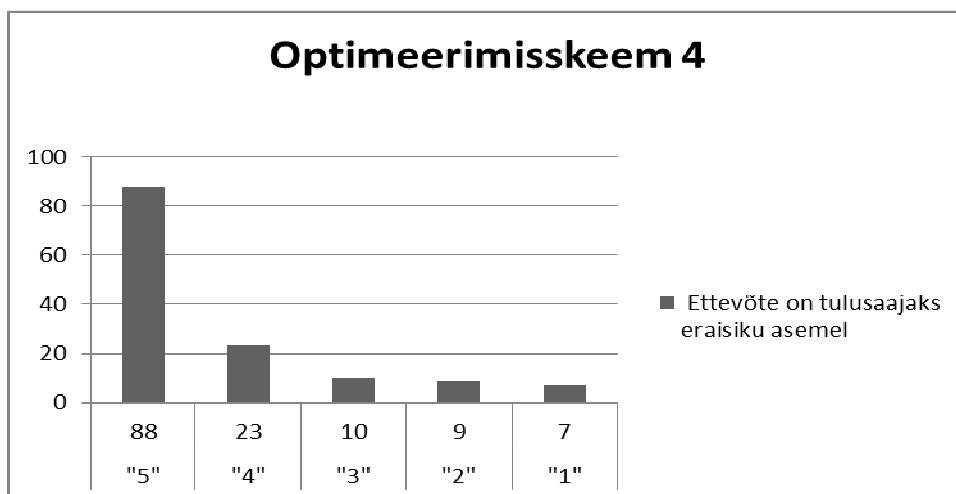
Joonis 3. Küsitlusele vastanute hinnangud optimeerimisskeemile 2.

Skeem 3. Kõige rohkem hinnati tulude suunamist ühest riigist teise kauba või teenuse hindade kujunduse abil hindega „4“ ehk mõnel juhul mõistetavaks käitumiseks. Teisele kohale jäi skeemi pidamine ebaetiliseks (hinne „3“). Keskmiseks hinnanguks anti skeemile 3,37. Hinnete jagunemist saab näha jooniselt 4.

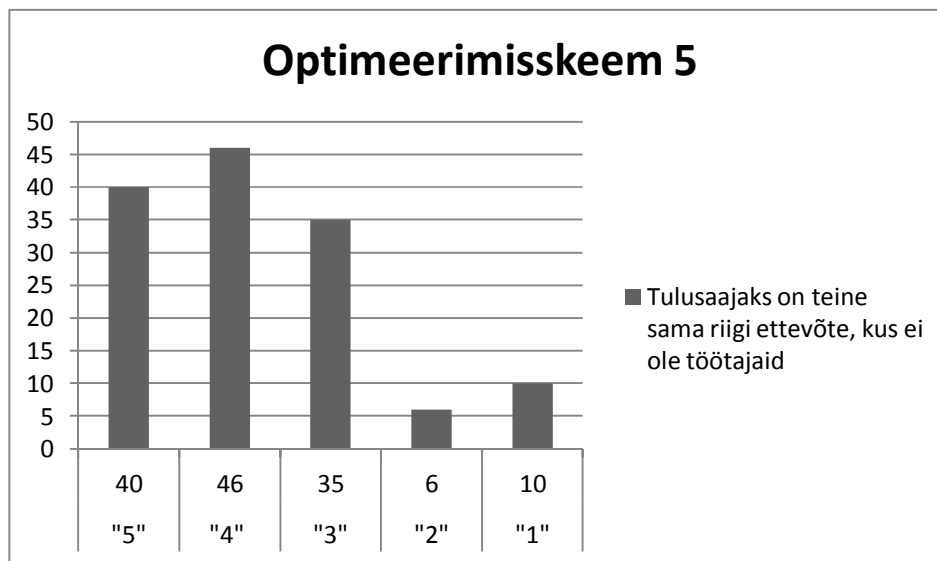
Joonis 4. Küsitlusele vastanute hinnangud optimeerimisskeemile 3

Skeem 4. Skeemi keskmine skoor oli 4,28. Skeem kirjeldab olukorda, kus ettevõtte on tulusaajaks eraisiku asemel – füüsiline isik ostab börsilt aktsiaid ning investeringult saadud kasumilt tulumaksu tasumise vältimiseks asutab investor osäühinguja teeb investeringud firma konto arvelt. Seda skeemi tajusid vastajad valdavalt normaalsena (88 inimest hindas skeemi „5“-ga). Ülejäänud hinnete jagunemist saab näha jooniselt 5.

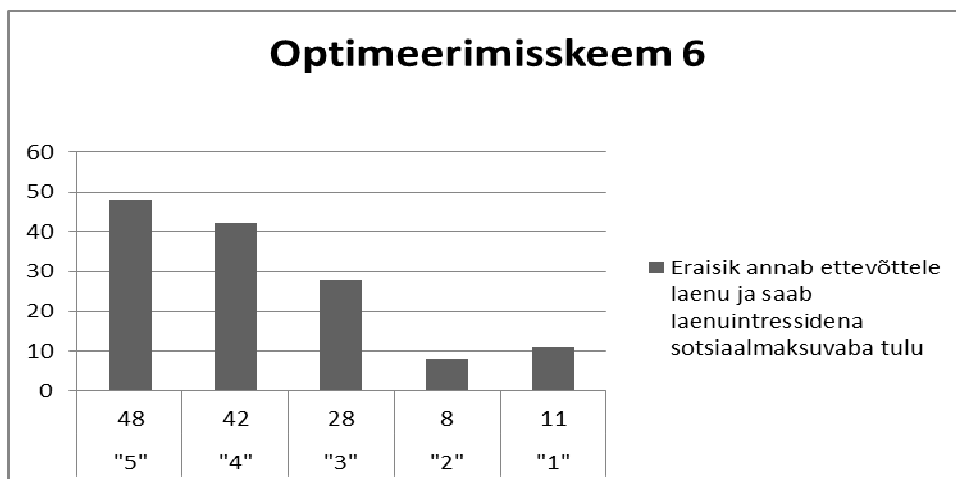
Joonis 5. Küsitlusele vastanute hinnangud optimeerimisskeemile 4.

Skeem 5. Maksude optimeerimisvõimalust, kus tulusaajaks on teine sama riigi ettevõtte, kus ei ole töötajaid, hinnati pigem normaalseks käitumiseks. Skeemi keskmine skoor oli 3,72. Valdav osa vastanutest hindas skeemi normaalseks, mõnel juhul mõistetavaks ning ebaeetiliseks. Väga ebaeetiliseks või jöhkraks hindas skeemi oluliselt väiksem hulk vastajaid. Täpsed numbrilised jagunemised on näha jooniselt 6.

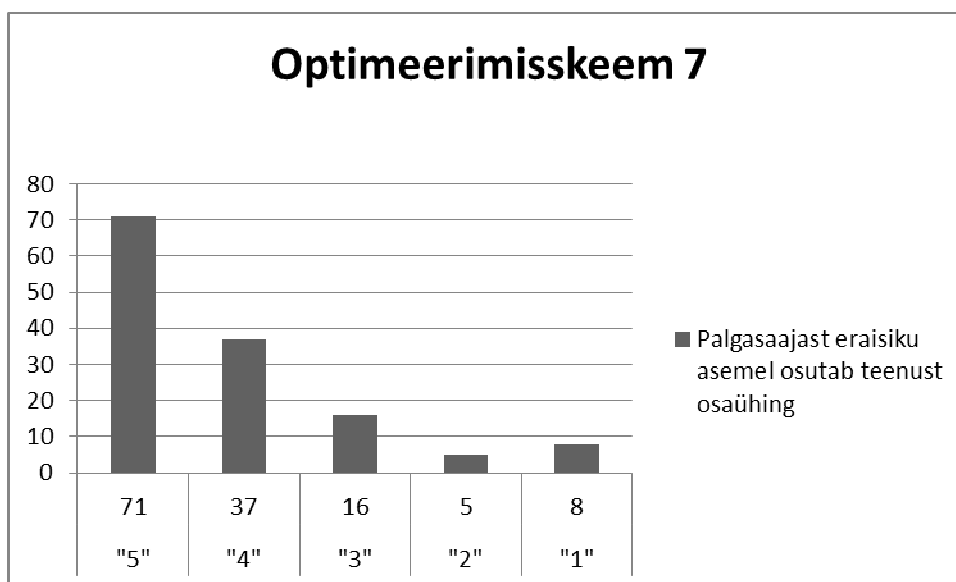
Joonis 6. Küsitlusele vastanute hinnangud optimeerimisskeemile 5.

Skeem 6. Hinnangute keskmine maksude optimeerimisvõimalusele, kus eraisik annab ettevõttele laenu ja saab laenuintressidena sotsiaalmaksuvaba tulu, oli 3,79. Kõige rohkem vastajaid (48) hindas skeemi normaalseks, veidi vähem (42) mõnel juhul mõistetavaks ning ülejäänud erineval määral ebaeetiliseks. Hinnangute jagunemist saab näha joonisel 7.

Joonis 7. Küsitlusele vastanute hinnangud optimeerimisskeemile 6.

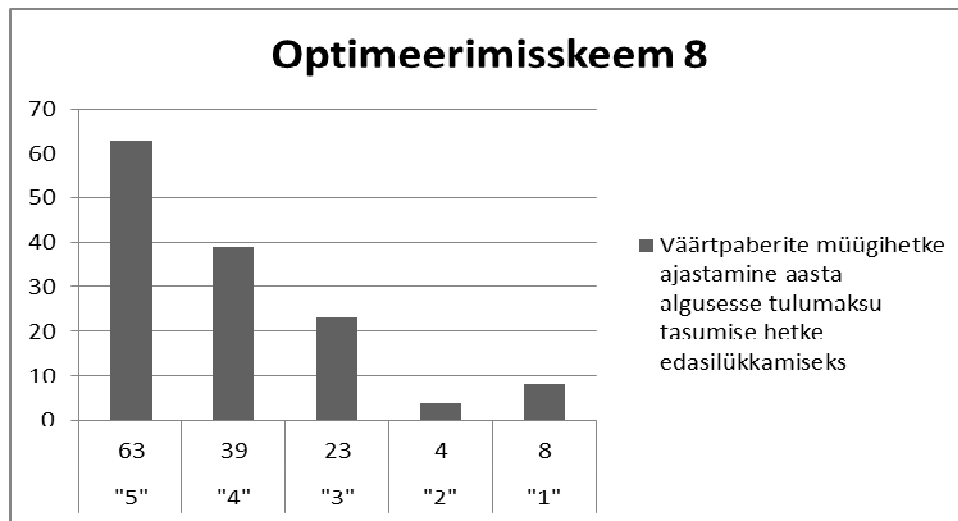
Skeem 7. Keskmine hinnang optimeerimisvõimalusele, millega palgasaajast eraisiku asemel osutab teenust osaühing, oli 4,15, mis näitab, et suur osa vastajatest peab sellist skeemi vastuvõetavaks ning normaalseks olukorraks. Hinnangu „normaalne“ andsid skeemile 72 küsitlusele vastanut, teisel kohal oli „mõnel juhul mõistetav käitumine“ 37 vastajaga ning erineval määral ebaetiliseks pidas sellist käitumist kokku 29 inimest. Täpsema ülevaate hinnangute jaotusest annab joonis 8.

Joonis 8. Küsitlusele vastanute hinnangud optimeerimisskeemile 7.

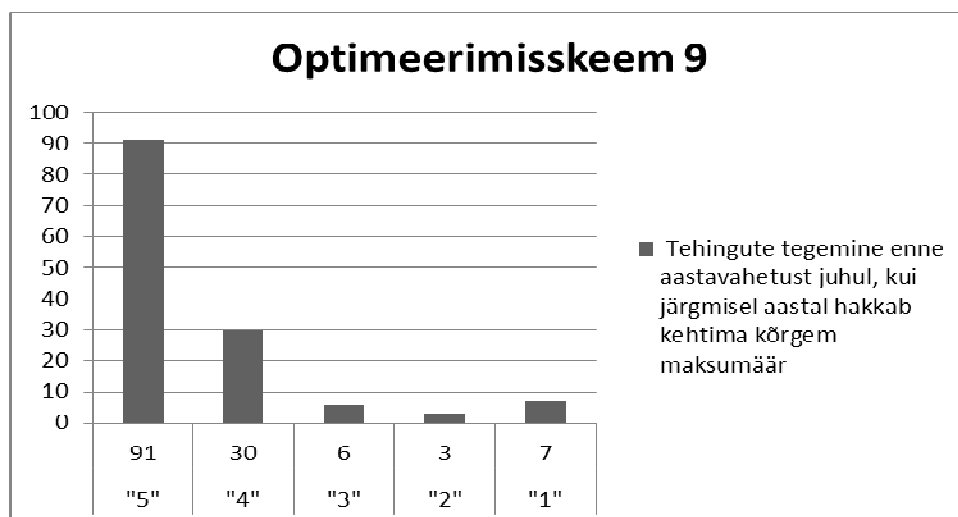
Skeem 8. Väärtpaberite müügihetke ajastamine aasta algusesse tulumaksu tasumise hetke edasilükkamiseks. Valdav enamus (130 inimest) pidas sellist maksude

optimeerimist normaalseks või mõnel juhul mõistetavaks. Vastajate keskmine hinnang skeemile oli 4,05. Vastuste täpsema jaotus joonisel 9.

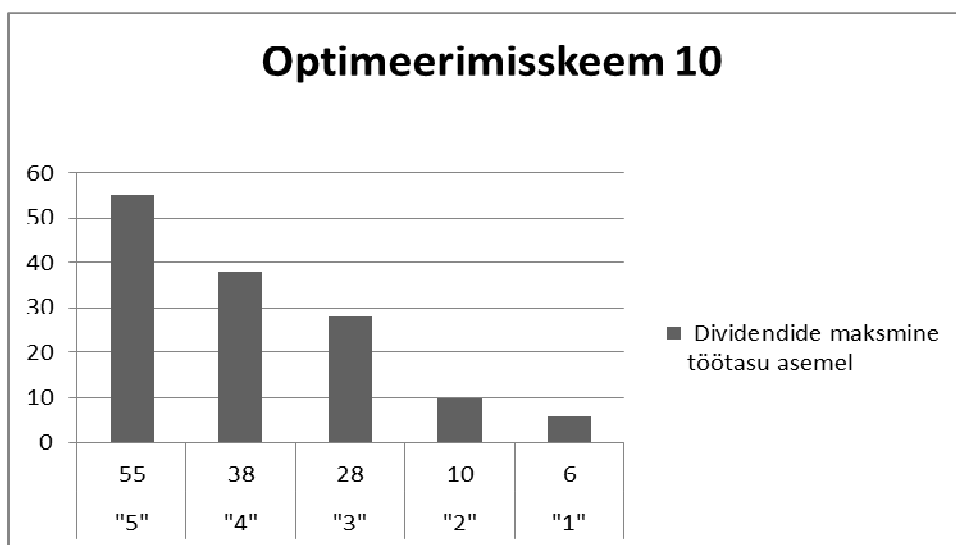
Joonis 9. Küsitlusele vastanute hinnangud optimeerimisskeemile 8.

Skeem 9. Tehingute tegemist enne aastavahetust juhul kui järgmisel aastal hakkab kehtima kõrgem maksumäär, pidas 66% vastajatest igati normaalseks tegevuseks. Teisel kohal oli hinnang „mõnel juhul mõistetav“ ning oluliselt väiksem oli inimeste arv, kes pidasid sellist teguviisi ebaetiliseks ja taunitavaks. Maksude optimeerimisskeemi keskmiseks hindeks tuli 4,42. Vastajate arvamuste numbriline jaotus joonisel 10.

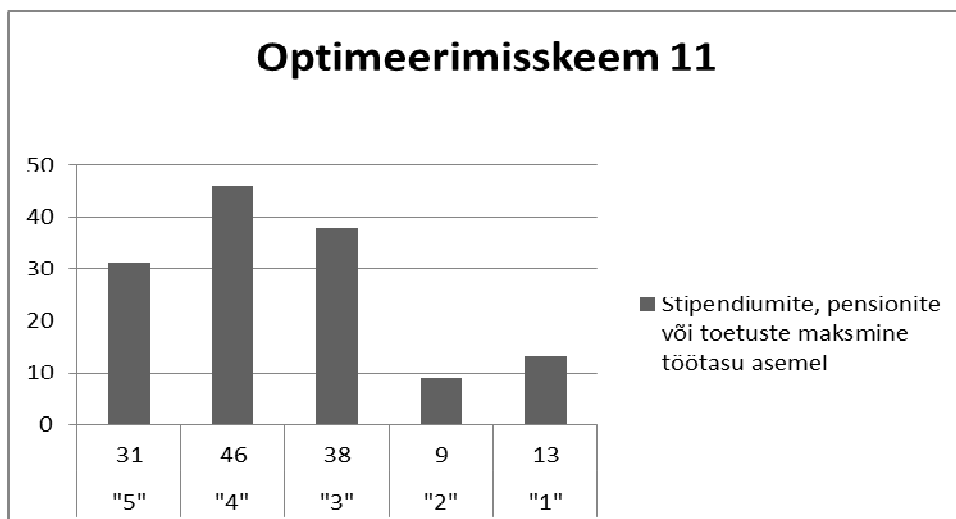
Joonis 10. Küsitlusele vastanute hinnangud optimeerimisskeemile 9.

Skeem 10. Dividendide maksmist töötasu asemel peeti pigem normaalseks kui ebaeetiliseks tegevuseks. Skeemi hinnangute keskmine oli 3,92. Kõige suurem grupp vastajaid (55 inimest) tajust skeemi normaalsena, 38 inimest pidas sellist teguviisi mõnel juhul mõistetavaks, 28 inimest leidis, et tegu on ebaeetilise käitumisviisiga, 10 inimest pidas taolist skeemi väga ebaeetiliseks ning 6 inimest äärmiselt ebaeetiliseks, agressiivseks ning jõhkraks. Vt joonis 11.

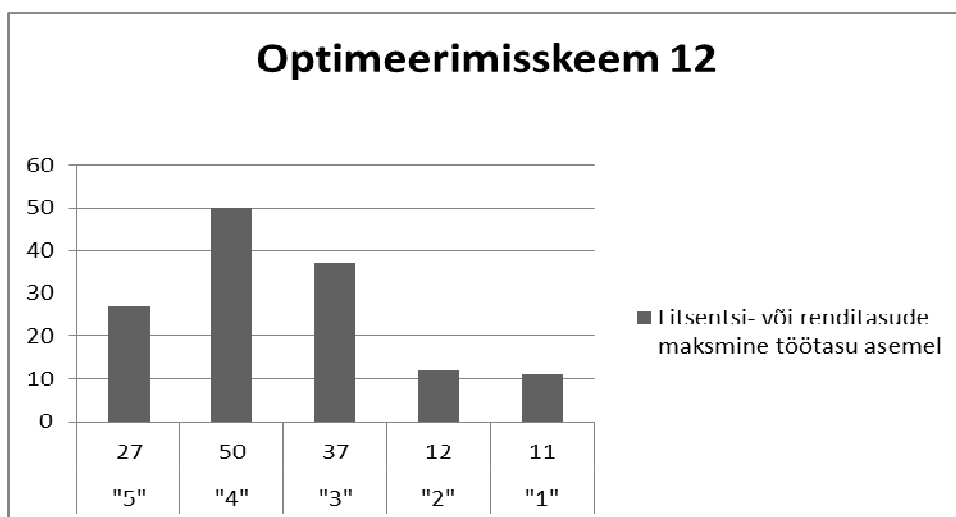
Joonis 11. Küsitlusele vastanute hinnangud optimeerimisskeemile 10.

Skeem 11. Stipendiumite, pensionite või toetuste maksmist töötasu asemel peeti kõige suuremal määral mõnel juhul mõistetavaks või pigem ebaeetiliseks. Skeemi keskmine hinne oli 3,53 ning suurem osa vastajaid hindasid sellist maksude optimeerimist hindega „3“, „4“ või „5“. 21 inimest hindas skeemi aga väga ebaeetiliseks või isegi jõhkraks. Vastuste jagunemist näeb graafiliselt joonisel 12.

Joonis 12. Küsitlusele vastanute hinnangud optimeerimisskeemile 11.

Skeem 12. Litsentsi- või renditasude maksmist töötasu asemel hinnati keskmiselt hindegaga 3,5. Suurim vastajate hulk tajus skeemi „mõnel juhul mõistetavana“ (50 inimest), sellele järgnes valik „ebaetiline“ (37 inimest) ning 27 inimest tajus skeemi „normaalsena“. Vastajate hulk, kelle meelest sellisel kujul maksude optimeerimine on äärmiselt ebaetiline, oli mõnevõrra väiksem, vt joonis 13

Joonis 13. Küsitlusele vastanute hinnangud optimeerimisskeemile 12.

Hinnatud optimeerimisskeemid järjestati alates ebaeetilisemast kuni kõige normaalsema käitumisena tajutavani pingeritta, et uurida, milliseid skeeme Eesti elanikud kõige enam ning kõige vähem aktsepteerivad. Pingerida on välja toodud tabelis lisas 5 lk 99. Lisatud on ka skeemist kasusaaja (kas ettevõtte või eraisik), et välja selgitada, kas skeemide tajumisel võib olla mingi seos kasusaaja isikuga.

Kuna optimeerimisskeemid võis laias laastus jagada kasusaaja järgi kaheks rühmaks – eraisikust ja ettevõttest kasusaajateks, uuriti ka, kas kasusaaja erinevuse tajumine mõjutab vastajate hinnanguid maksude optimeerimisskeemidele. Üheseid vastuseid võrdlus ei anna, kuid kõige ebaeetilisemaks hinnatud skeemides on kasusaajaks ettevõtte. Samas on ettevõtte kasusaajaks ka kõige leebemalt hinnatud maksude optimeerimisskeemi puhul, millest võib järeldada, et kasusaaja isik maksude optimeerimisskeemide normaalse käitumise või ebaeetilisena tajumist ei mõjutanud.

Leheküljel 56 esitatud tabelis 2 on näidatud optimeerimisskeemide pingerida keskmise hinnangu järgi. Kui pingereas võtta arvesse maksude optimeerimisskeemide põhimõttelist liigitust – tulusaaja-, tekkimise aja- või tululiigi muutmine (vt tabel 1 lk 17) – siis võib järeldada, et kõige eetilisemaks hinnati eraisikute optimeerimisvõimalusi ja skeeme, mis on seotud maksude tasumishetke muutmisega. Seega ei peeta ebaeetiliseks olukordi, kus isik on otsustanud maksud küll tasuda, kuid ta teeb seda hiljem. Samuti võib eraisikute skeemide asetsemine hinnanguliselt eetilisesmas alas tähendada seda, et enamasti on eraisikute optimeerimise mahud väiksemad ning isikud tajuvad seega neid tegusid mõistetavamatenä. Võimalik aga ka, et eraisiku huve on kõigil lihtsam mõista kui ettevõtte huve.

Igasugust tulude suunamist maksude vähendamiseks tajuti kõige ebaeetilisema käitumisena (pingerea 3 esimest), järgnes töötasu asendamine muude sotsiaalmaksuga mittemaksustatavate tasude maksmisega. Kõige vastuvõetavamaks käitumiseks hindasid küsitluses osalejad skeemi, kus ettevõtja vältis hinnatõusust tekkivat lisakulu.

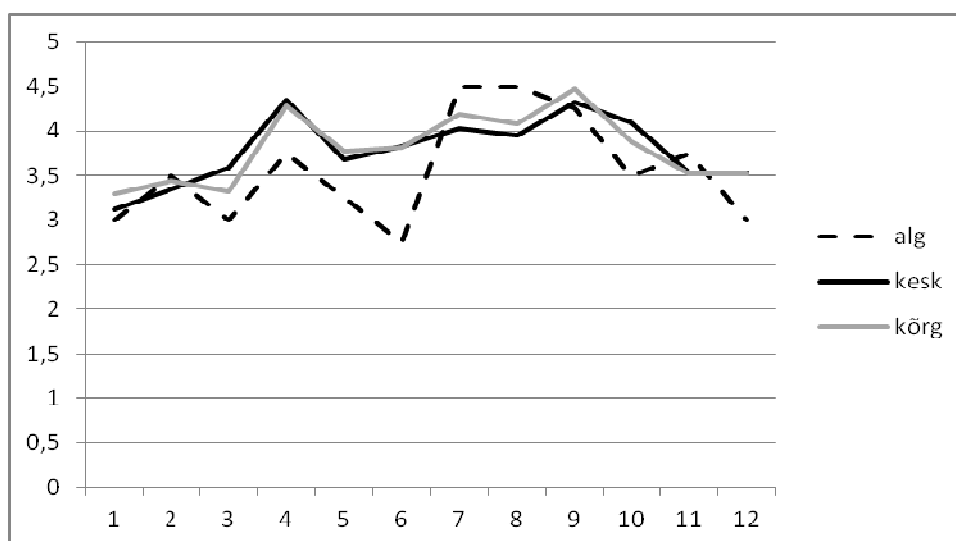
Tabel 2. Optimeerimisskeemidele antud hinnangute pingerida.

Keskmine hinnang	Hinnatud optimeerimisskeem	Skeemist kasusaaja
3,24	Nr 1, tulude suunamine ühest riigist teise (madalama maksumääraga riiki) litsentsitasusid ja intressimakseid kasutades	Ettevõtte
3,37	Nr 3, tulude suunamine ühest riigist teise kauba või teenuse hindade kujunduse abil (siirdehinnad)	Ettevõtte
3,42	Nr 2, tulude suunamine ühest riigist teise mingi seadme renditasusid kasutades	Ettevõtte
3,51	Nr 12, litsentsi- või renditasude maksmine töötasu asemel	Ettevõtte
3,53	Nr 11, stipendiumite, pensionite või toetuste maksmine töötasu asemel	Ettevõtte
3,72	Nr 5, tulusaajaks on teine sama riigi ettevõtte, kus ei ole töötajaid	Eraisik
3,79	Nr 6, eraisik annab ettevõttele laenu ja saab laenuintressidena sotsiaalmaksuvaba tulu	Eraisik
3,92	Nr 10, dividendide maksmine töötasu asemel	Ettevõtte
4,05	Nr 8, väärtpaberite müügihetke ajastamine aasta algusesse tulumaksu tasumise hetke edasilükkamiseks	Eraisik
4,15	Nr 7, palgasaajast eraisiku asemel osutab teenust osäühing	Eraisik
4,28	Nr 4, ettevõtte on tulusaajaks eraisiku asemel	Eraisik
4,42	Nr 9, tehingute tegemine enne aastavahetust juhul, kui järgmisel aastal hakkab kehtima kõrgem maksumäär	Ettevõtte

Allikas: autori koostatud.

Erineva haridusliku taustaga vastajate hinnangud maksude optimeerimisskeemidele

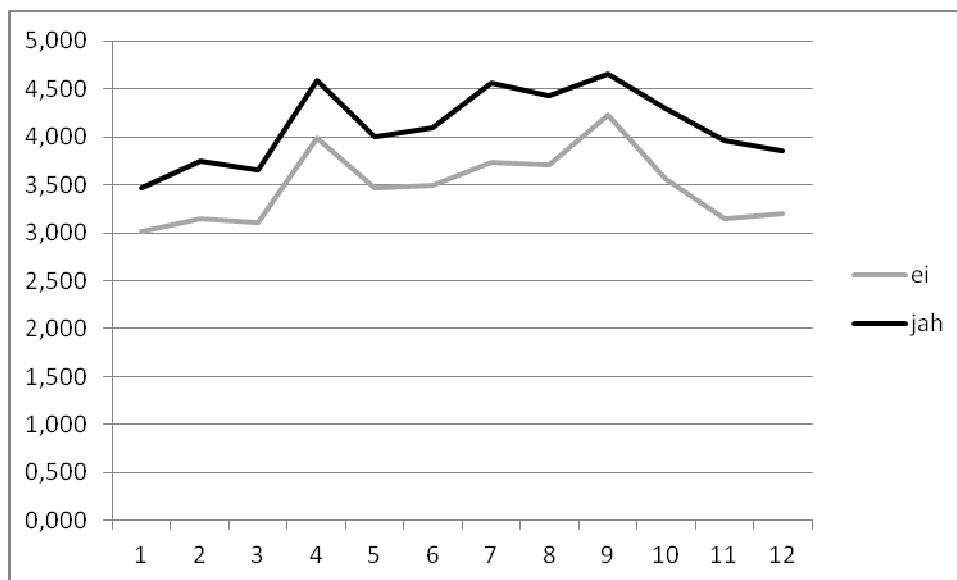
Küsitluses osales 137 vastajat, kellest alg- või põhiharidusega vastajaid oli 4, keskharidusega 34 ja kõrgharidusega 99 inimest. Üllatuslikult olid kesk- ja kõrgharidusega vastajate hinnangud erinevatele skeemidele väga sarnased (vt joonis 14), põhiharidusega inimeste hinnangud aga erinesid mõnevõrra ülejäänud kahest vastajate grupist. Peamised erinevused tulid välja skeemide 6 ja 7 puhul, kus põhiharidusega vastajate arvamused lahknesid teistega enim. Kui optimeerimisskeemi 6 (eraisik annab ettevõttele laenu ja saab laenuintressidena sotsiaalmaksuvaba tulu) hindasid algharidusega inimesed valdavalt väga ebaetiliselt (vastuste keskmine 2,75), siis kesk- ja kõrgharidusega vastajate hulgas olid need näitajad vastavalt 3,82 ja 3,81. Teine suurem lahknevus ilmnes skeemi nr 7 puhul (palgasaajast eraisiku asemel osutab teenust osäühing), kus algharidusega vastajate keskmine hinnang oli teistest haridusgruppidest kõrgem. Skeemi hinnati algharidusega vastajate poolt keskmiselt hindegaga 4,5, samas kui keskharidusega inimesed hindasid küsimust keskmiselt 4-ga ning kõrgharidusega vastajad 4,1 punktiga. Algharidusega vastajate hulk on küll liiga väike, et teha kindlaid üldistusi, kuid näitab siiski selgelt haridusest tulenevat arvamuste vahet (sh ei saa väita, justkui tuleneks arvamuste vahe ettevõtlusega kokkupuute puudumisest, kuna 4-st põhiharidusega vastanust 3 märkisid endal olevat ettevõtte juhiks või omanikuks olemise kogemuse).

Joonis 14. Hariduslik taust vastajate hinnagute mõjutajana.

Vastajate profiil firmajuhi või- omanikukogemuse järgi

Ettevõtluskogemusega ning ilma selleta vastajate osakaal jagunes üsna võrdselt. Ettevõtlus- või juhtimiskogemusega oli vastajatest 67 inimest ning ilma vastava kogemusega 69 vastajat. Nii ettevõtlusega kokkupuutunud kui ettevõtluskogemusega inimesed tajusid erinevaid skeeme väga sarnaselt kuid jooniselt 15 on selgelt näha, et ettevõtluskogemusega vastajad tolereerisid kõiki maksude optimeerimisvõimalusi rohkem kui need, kellel vastav kokkupuude puudus. Kõige väiksema hinnangute erinevuse tõid välja skeemid 1 (tulude suunamine ühest riigist teise, madalama maksumääraga riiki, litsentsitasusid ja intressimakseid kasutades) ja 9 (tehingute tegemine enne aastavahetust juhul, kui järgmisel aastal hakkab kehtima kõrgem maksumäär). Vastuste vahe oli vastavalt 0,44 ja 0,42 punkti. Kõige suuremad lahknevused juhtide ja mittejuhtide optimisskeemide eetilise tajumise vahel tulid välja skeemide 7 (palgasaajast eraisiku asemel osutab teenust osäühing) ja 11 (stipendiumite, pensionite või toetuste maksmine töötasu asemel) puhul. Juhtimis- või ettevõtluskogemusega inimesed hindasid neid skeeme vastavalt 0,82 ja 0,81 punkti võrra mõistetavamaks käitumiseks.

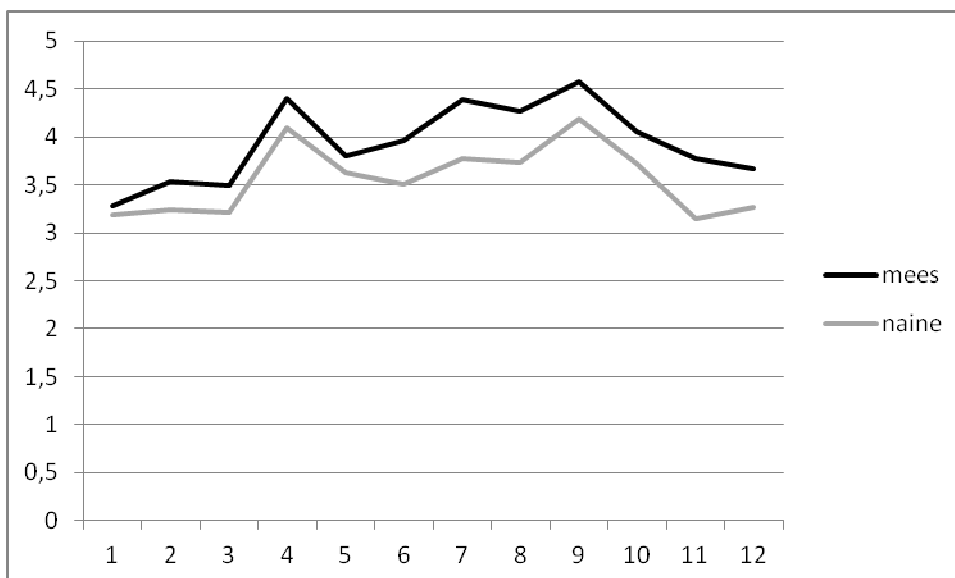

Joonis 15. Ettevõtlusega seotus vastajate hinnangute mõjutajana.

Vastajate profiil soo järgi

Mees- ja naissoost uuringutes osalejate arv oli vastavalt 84 ja 53. Uuring näitas, et mehed tajusid maksude optimeerimisskeeme kõikide küsimuste puhul veidi aktsepteeritavamana kui naised. Naiste ja meeste üldised arvamused olid aga pea kõigi 12 hinnata tulnud skeemi puhul väga sarnased. Suurim arvamuste lahknevus tuli välja skeem nr 7 (palgasaajast eraisiku asemel osutab teenust osäühing) puhul, kus arvamuste vahe oli 0,62 hindepunkti. Kõige sarnasemalt tajusid mees- ja naissoost vastajad maksude optimeerimisskeemi nr 1 (tulude suunamine ühest riigist teise, madalama maksumääraga riiki, litsentsitasusid ja intressimakseid kasutades), kus keskmine arvamuste vahe oli ainult 0,08 hindepunkti. Skeemide tajumist aktsepteeritavana või ebaeetilisena näitab joonis 16.

Naised tajusid kõige ebaeetilisemana skeemi nr 11 (stipendiumite, pensionite või toetuste maksmine töötasu asemel), samas kui meeste jaoks oli kõige vähem eetiline käitumisviis skeem nr 1 (tulude suunamine ühest riigist teise, madalama maksumääraga riiki, litsentsitasusid ja intressimakseid kasutades). Kõige väiksemat eetilist probleemi nägid nii mehed kui naised tehingute tegemises enne aastavahetust juhul, kui järgmisel aastal hakkab kehtima kõrgem maksumäär (skeem nr 9).

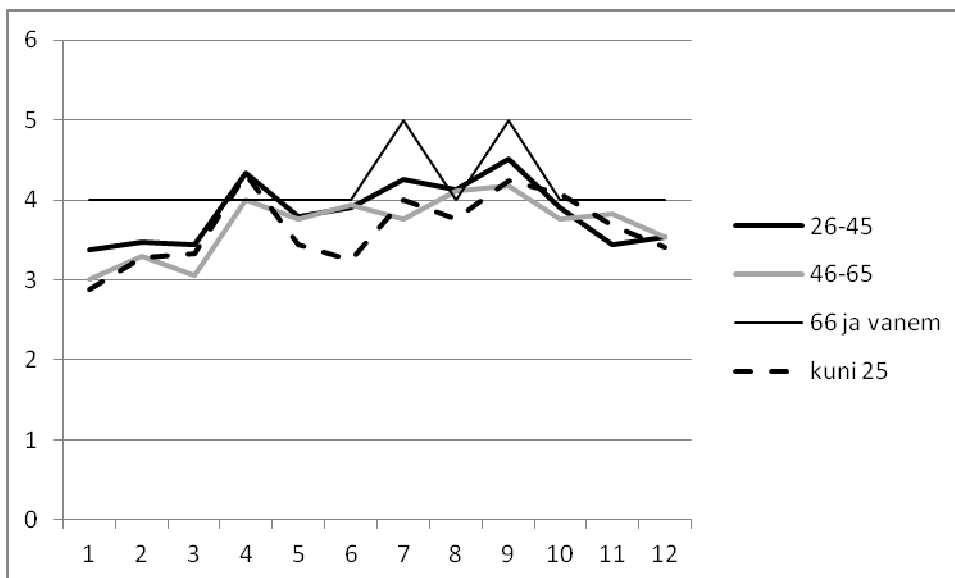
Joonis 16. Sugu vastajate hinnangute mõjutajana.

Vastajate profiil vanuse järgi

Vastajad jagunesid 4 vanusegruppi, mis on ka joonisel 17 graafiliselt välja toodud, kuid kuna vastajate arv ühes vanusegrupis (66+) oli ainult 1 ning selle põhjalt järeldusi selles töös tegema ei hakata, siis analüüsitakse peamiselt ülejäänud 3 vanusegrupi optimeerimisskeemide tajumist.

Vanuseline võrdlus toob välja nii erinevusi kui sarnasusi hinnangutes. Näiteks võib üldistatult öelda, et kõige nooremad vastajad (kuni 25 aastased) on oma hinnangutes kõige karmimad ning järgmine vanusegrupp 26-45 kõige mõistvamad. Nende kahe vanusegrupi vahele jääb kõige vanem selles uuringus analüüsitud vanusegrupp 46-65. Skeemide 3 ja 4 osas kattuvad kuni 25 aastaste ning 26-45 aastaste hinnagud peegu täielikult, üsna sarnaselt tajuvad need samad vanusegrupid skeeme 7 ja 10. Kõik 3 vaadeldavat vanuserühma on ühel meelel skeemi 12 puhul, mille keskmine hinne on kõikides gruppides 3,5. Suurimad erinevused tulevad välja skeemi nr 6 puhul, kus noorem vanuserühm (kuni 25) tajub skeemi (kus eraisik annab ettevõttele laenu ja saab laenuintressidena sotsiaalmaksuvaba tulu) teistest oluliselt ebaeetilisemana. Hinnangu vahe võrreldes teiste vanusegruppidega on 0,7 punkti.

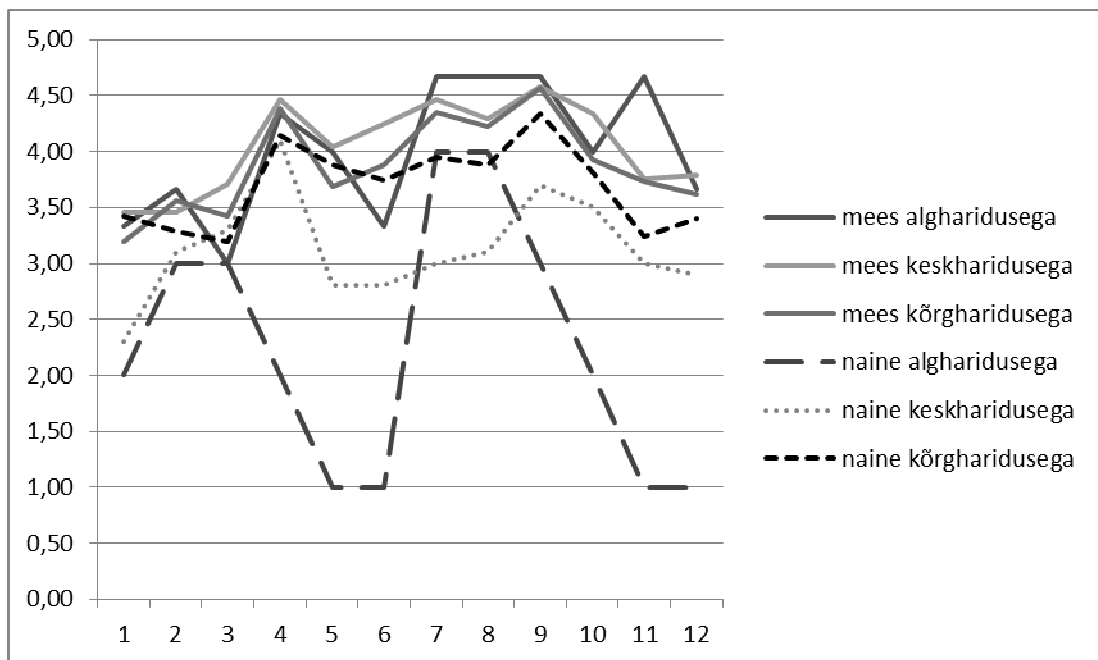
Kokkuvõtvalt võib öelda, et noored inimesed näevad maksude optimeerimise maailma mustvalgemalt kui elukogenumad.

Joonis 17. Vanus vastajate hinnangute mõjutajana

Meeste ja naiste erinevus maksude optimeerimisskeemide tajumisel sõltuvalt nende haridustasemest

Joonisel 18 on näha, et mehed suhtuvad optimeerimisse tolerantsemalt, seda olenemata haridusest. Üldiselt: mida kõrgem on haridus, seda enam tolereeritakse optimeerimist. Erandiks on kõrgharidusega mehed, nende hinnangud on keskmiselt kriitilisemad kesk- ja algharidusega meestest. Kuna uuringus osalenud algharidusega naised oli ainult 1 (ning tal ei ole ei ettevõtte juhtimisega omanikukogemust), siis joonistub väga selgelt välja tema poolt tajutud optimeerimisskeemide hindeline joon. Uuringus seda aga üldistamiseks ei kasutata. Kui analüüsida gruppe hariduse ja soo alusel, on näha, et keskharidusega naised tunnetavad optimeerimisskeeme kõige ebaetilisemana. Ainult skeemi nr 4 (ettevõtte on tulusaajaks eraisiku asemel) puhul ühtib selle grupi arvamus enamuse omaga, ning antud hinnang on sarnane teistega. Mõningate skeemide puhul erineb keskharidusega naiste ja näiteks algharidusega meeste hinnang skeemile lausa 1,6 punkti võrra (nt skeem 7, kus palgasaja asemel osutab teenust osäühing ning skeem 11, kus töötasu asemel makstakse stipendiumeid, pensioneid või toetusi).

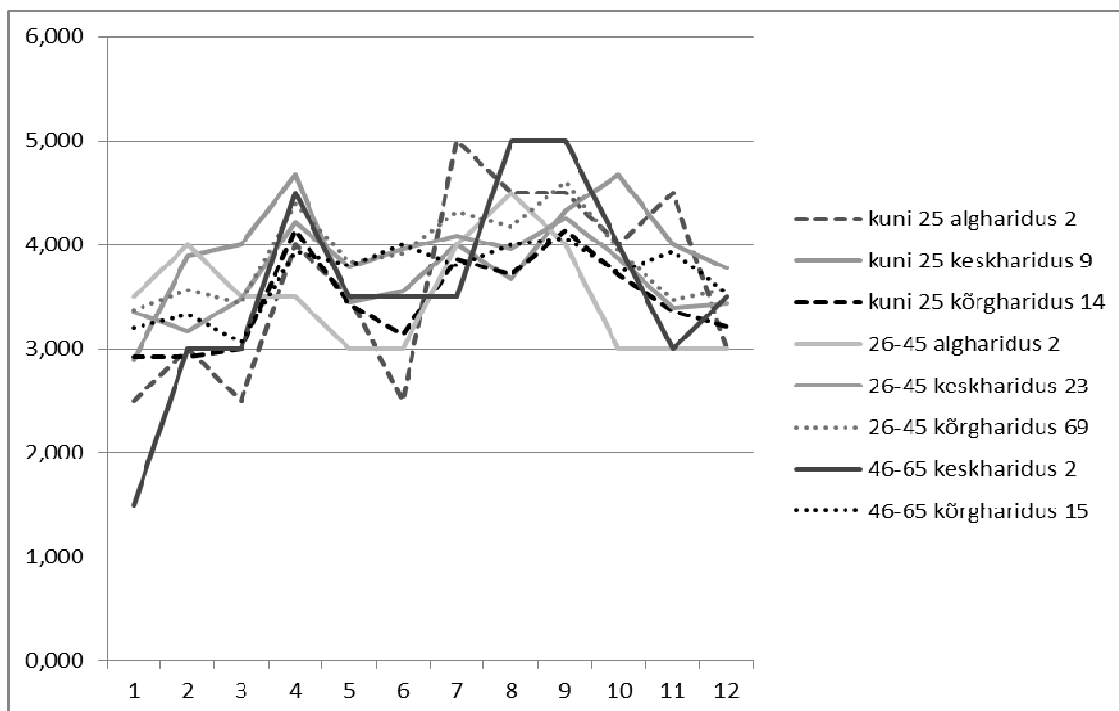

Joonis 18. Soo ja haridustaseme kombinatsioon vastajate hinnangute mõjutajana.

Vanuse ja hariduse roll maksude optimeerimisskeemide tajumisel

Uuringu tulemused näitavad, et mida kõrgem on haridus, seda enam suhtutakse optimeerimisse tolerantselt, erandiks on noored – vanuses kuni 25. Tabelist on välja jäänud ka vanusegrupp 66+, kuna selles vanusegrupis vastajaid oli ainult 1.

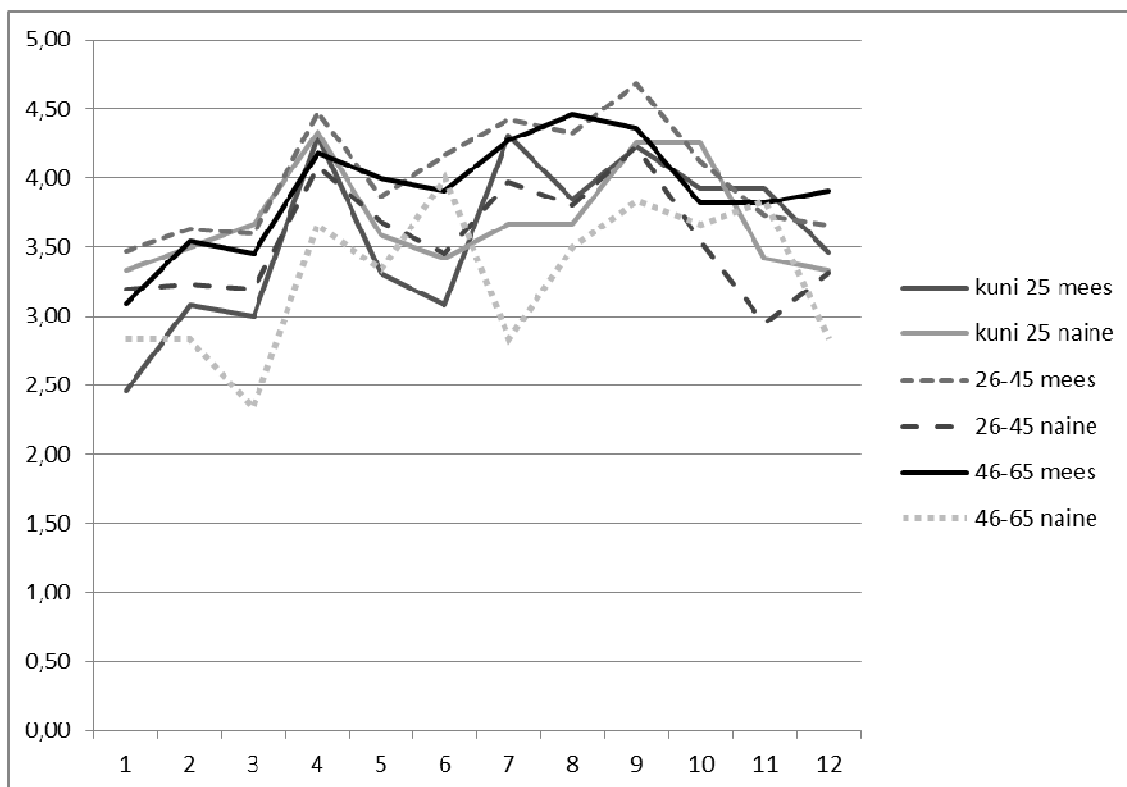
Kahjuks ei saa teha üldistavaid järeldusi algharidusest põhjustatud hinnangute kohta kuna algharidusega vastajate hulk oli selleks liiga väike (4 inimest). Küll aga võetakse seda hariduslikku gruppi töö analüüsimisel arvesse. Joonisel 19 on näidatud ka vastajate arv, kes mingisse vastavasse vanuse- ja haridusgruppi kuulusid. Kuigi erinevate gruppide vahel väga suuri ja selgelt eristuvaid hoiakuid uurimistööst välja ei tulnud, võib öelda, et vanus mängib arvamuste kujundamisel suuremat rolli kui haridustase. Töö tõi välja, et kõige kõrgemaid hinnanguid (lähim normaalsele) kõikidele skeemidele andis vanusegrupp 26-45, sh kõige tolerantsemad selle grupi sees olid kõrgharidusega inimesed. Järgnes vanusegrupp 46-65 ning jällegi hindasid kõrgharidusega vastajad skeeme veidi kõrgemate hinnetega kui keskharidusega vastajad (alg- ega põhiharidusega vastajaid selles grupis ei olnud). Kuni 25 aastased olid erinevate skeemide suhtes keskmiselt kõige negatiivsemalt meelestatud, sh keskmise haridustasemega noored andsid kõrgemaid hinnanguid kui kõrg- või põhiharidusega noored.

Joonis 19. Vanuse ja hariduse kombinatsioon vastajate hinnangute mõjutajana.

Vanuse ja soo roll maksude optimeerimisskeemide tajumisel

Uuringu tulemused näitavad, et kõige tõenäolisem optimeerija on 26- 45 aastane mees, kõige negatiivsemalt aga tajuvad skeeme vanemapoolsed naised (46-65). Kõige suuremad lahknevused nende kahe grupi hinnangutes olid skeemidele 3 (tulude suunamine ühest riigist teise kauba või teenuse hindade kujunduse abil ehk siirdehinnad) ja 7 (palgasaajast eraisiku asemel osutab teenust osäühing), kus arvamused lahkesid 1,26 ja 1,59 punkti võrra. 26-45 aastased mehed hindasid skeemi nr 3 keskmiselt hindegaga 3,59 ja 46-65 aastased naised hindegaga 2,33. Skeemi nr 7 puhul olid vastavad keskmised hinded 4,42 ja 2,83. Kõige sarnasemalt koondusid kõikide gruppide arvamused skeemi nr 4 (ettevõtte on tulusaajaks eraisiku asemel) puhul, kus kõik muud vanuse-ja eagrupid, välja arvatud 46-65 aastased naised, andsid skeemile keskmiseks hindeks pisut üle 4. 46-65 aastased naised eristusid selles osas ning selle grupi keskmine hinnang oli tunduvalt madalam -- 3,66. Vt joonis 20

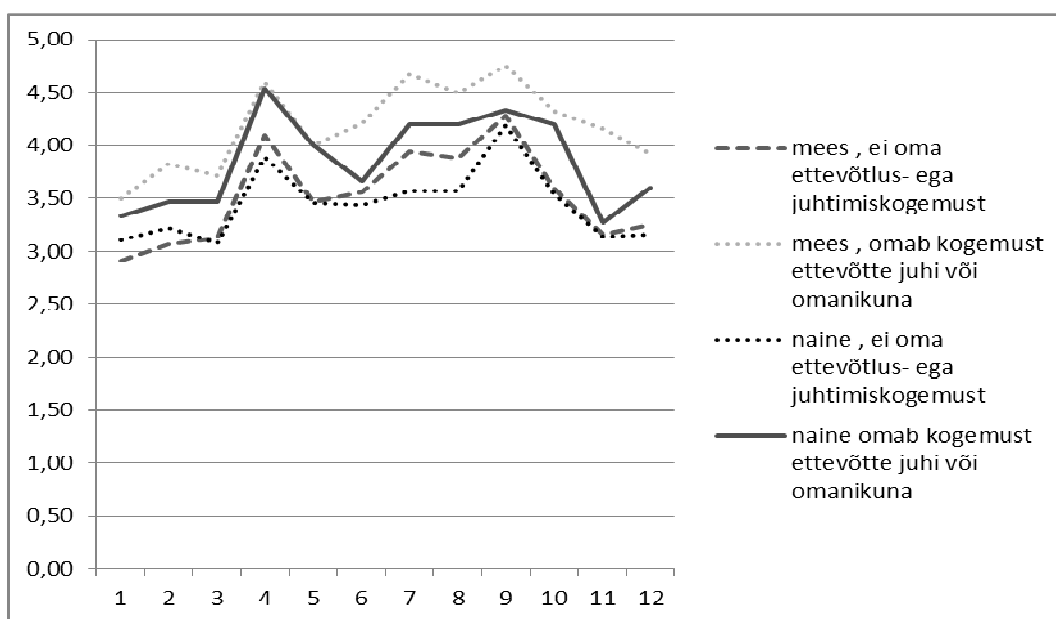

Joonis 20. Soo ja vanuse kombinatsioon vastajate hinnangute mõjutajana.

Ettevõtluse- või juhi kogemuse roll maksude optimeerimisskeemide tajumisel

Selleks, et testida töös püstitatud hüpoteesi nr 2 – maksude optimeerimisskeemidele vaatavad halvasti inimesed, kellel ei ole kokkupuudet ettevõtlusega – uuriti ettevõtlusega seotud parameetreid eraldi mitmest küljest. Joonis 21 näitab, kuidas erinevast soost ja ettevõtjad ning mitte-ettevõtjad skeeme tajuvad. Küsitud oli, kas vastaja on ettevõtte juht või omanik. Eeldati, et arusaam ja kokkupuude maksudega on mõlemal juhul sarnane ning erineb nendest, kellel sellist kokkupuudet ettevõtlusega ei ole. Uuring näitas, et sugu on vähem oluline faktor optimeerimisskeemide tajumisel kui asjaolu, kas isik on juht või mitte. Selgelt kõige sallivamad erinevate võimaluste suhtes olid mehed, kellel juhtimis- või ettevõtluskogemus olemas. Neile järgnesid samasuguse kogemusega naised. Kolmandal kohal olid mehed, kes ei olnud ei juhid ega ettevõtte omanikud ning kõige vähem eetiliseks pidasid optimeerimisskeeme naised, kellel kokkupuude ettevõtlusega puudus. 4. skeemi hindasid nii mees - kui naisjuhid valdavalt

võrdselt aktsepteeritavaks, kõige suurem erinevus mees ja naisjuhtide vahel oli 11. skeemi puhul, kus keskmiste hinnangute vahe küündis 0,9 punktini. Kõige selgemalt tuli hinnangute vahe kõikide gruppide vahel välja skeemi nr 7 (palgasaajast eraisiku asemel osutab teenust osäühing) puhul, kus ettevõtluskogemustega meeste keskmine hinnang skeemile oli 4,67, ettevõtluskogemustega naiste keskmine hinnang 4,2, ilma ettevõtluskogemusega meeste hinnang 3,9 ja ilma ettevõtluskogemusega naiste hinnang skeemile 3,5.

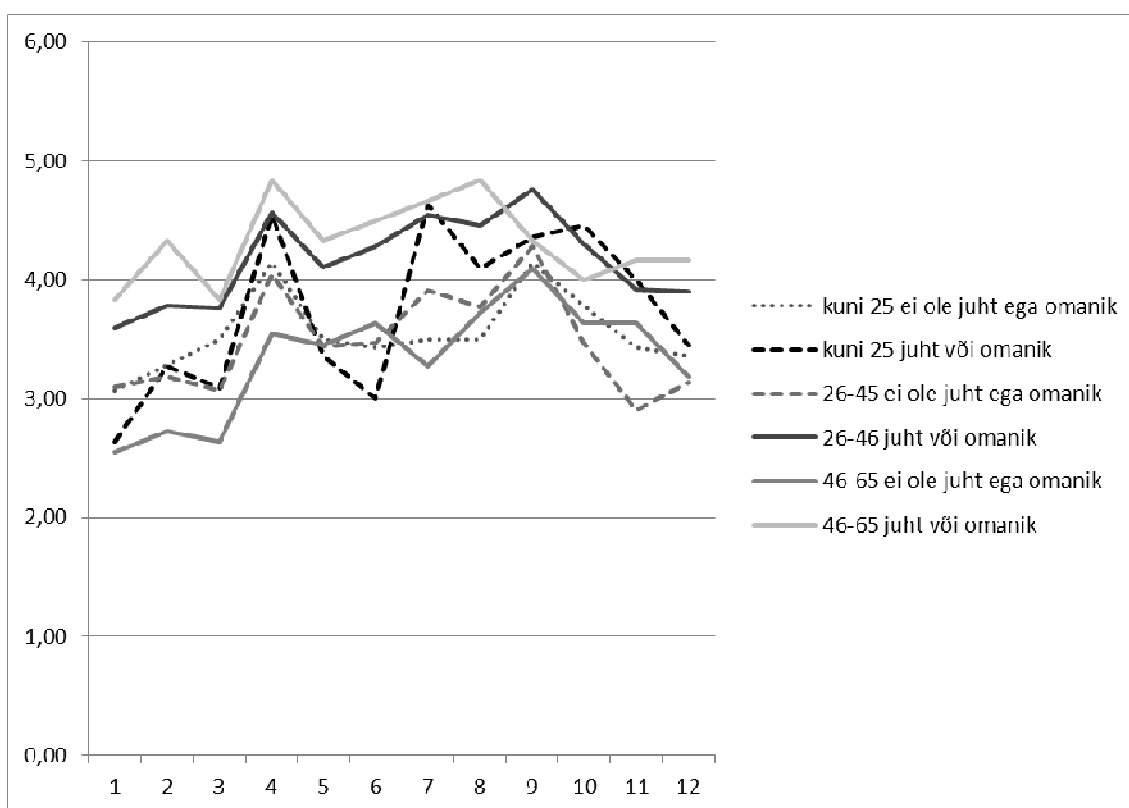

Joonis 21. Ettevõtluskogemuse ning soo kombinatsioon vastajate hinnangute mõjutajana.

Vanuse ning ettevõtluse- või juhtimise kogemus või selle puudumine

Töös võrreldi ka seda, kas eri vanuses juhid ja ettevõtlusega mitte kokku puutunud isikud tajuvad skeeme erinevalt või sarnaselt ning kumb näitaja on sel puhul domineerivam. Küsitluse tulemused näitasid, et need kes on juhid, hoolimata vanusegrupist, peavad optimeerimist loomulikumaks tegevuseks kui need, kes ei ole juhid. Kõige soosivamalt suhtusid maksude optimeerimisse 46-65 aastased juhid või omanikud, neile järgnesid keskmiste hinnangute poolest tihedalt ettevõtlusega seotud vastajad vanusegrupis 26-45 ja kolmandale kohale jäid ettevõtlusega seotud alla 25

aasta vanused vastajad. Sellest võib kindlasti järeldada, et ettevõtlusega seotud inimesed tolereerivad maksude optimeerimisskeeme oluliselt rohkem kui ettevõtlusega mitteseotud inimesed. Kõige ebaetilisemaks pidasid optimeerimisskeeme inimesed vanuses 46-65, kellel puudus ettevõtte omanikuks või juhiks olemise kogemus. Nagu näha, kõige suurem erinevus hinnangutes oligi ühe ja sama vanusegrupi sees ning määravaks sai ettevõtluskogemus. Näiteks skeemi nr 3 puhul (tulude suunamine ühest riigist teise kauba või teenuse hindade kujunduse abil (siirdehinnad)) oli selle vanusegrupi vastuste keskmiste vahe 1,3 punkti. Selliseid näiteid on teisigi. Täpsem ülevaade arvamuste jagunemisest on näha joonisel 21.

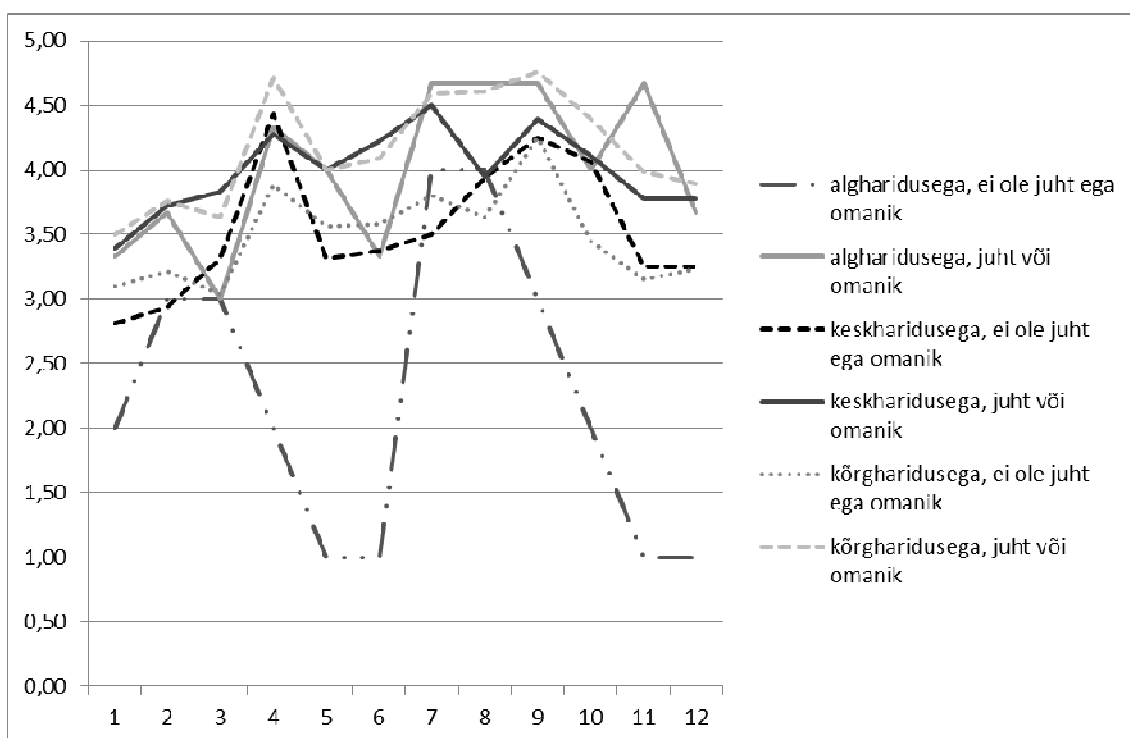

Joonis 22. Vanuse ja ettevõtluskogemuse kombinatsioon vastajate hinnangute mõjutajana.

Ettevõtluskogemus ja haridus

Uuriti veel ka, kas ettevõtluskogemusega isikute puhul mõjutab haridus suhtumist erinevatesse skeemidesse, ning leiti, et haridus ei ole niivõrd määrav kui võrd mõjutab

skeemide tajumist juhiks olemine. Kõrgharidusega ettevõtjad tajusid skeeme kõige eetilisematena ning kõrgharidusega, kuid ettevõtlusega mitteseotud vastajad olid kõige kriitilisemad. Joonisel 23 on välja toodud ka algharidusega vastaja, kes ei ole juht ega omanik, kuid kuna sellise profiiliga vastajaid oli ainult 1, siis seda grupina ei vaadelda ning tulemust teistega ei võrrelda.

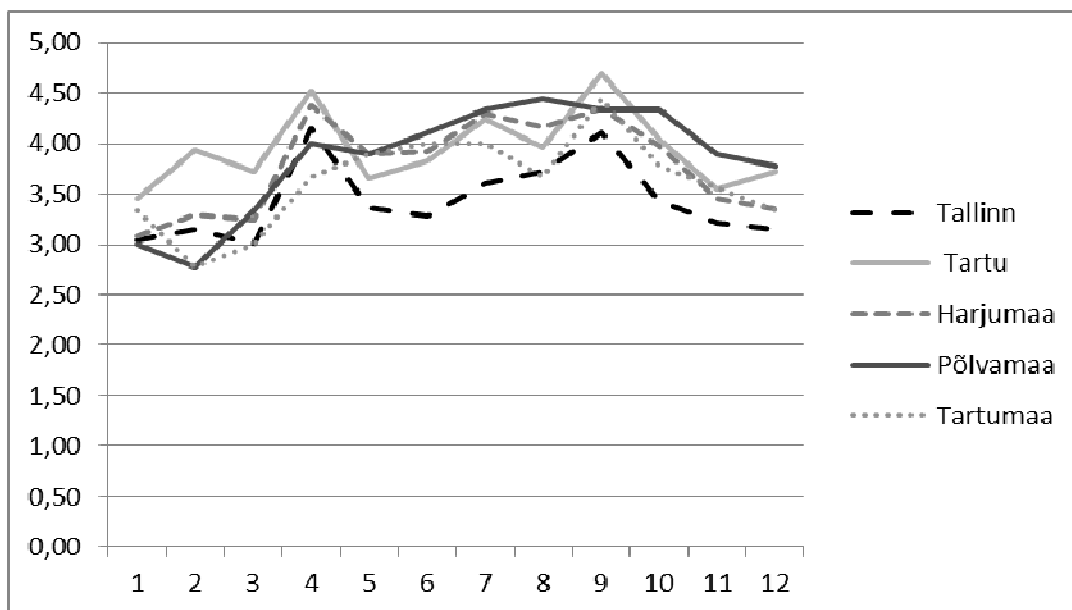
Joonis 23. Hariduse ja ettevõtluskogemuse kombinatsioon vastajate hinnangute mõjutajana.

Piirkondlikud erinevused

Uuringu küsimustikku koostades oli üks autori hüpoteese, et maksude optimeerimisse suhtumist võib teiste tegurite hulgas mõjutada ka maksumaksjate elukoht (piirkond). Autori soov oli teada saada, kas erinevate piirkondade elanikud iseenesest optimeerimisse ka erinevalt suhtuvad. Varasemates uuringutes on leidnud kinnitamist, et erinevate riikide inimesed suhtuvad maksupettustesse erinevalt. Siit tulenevalt võiksid sama moodi erineda ka inimeste hinnangud maksude optimeerimisskeemidesse ning seda mitte ainult rahvusvaheliselt, vaid ka riigisiselt. Suure territooriumiga,

erineva elatustasemega piirkondade ja erinevate kohalike maksudega riikides on sellised suhtumiste erinevused igati põhjendatud ja ootuspärased. Ühest küljest võib eeldada, et suurlinnades ja jõukamates piirkondades, kus on enam maksude vähendamise võimalusi, petetakse ja optimeeritakse enam, teisalt aga võib ka arvata, et kuna jõukates piirkondades on inimeste elukvaliteet parem, aktsepteerivad nad seega riigi poolt kehtestatud reegleid enam ning tasuvad makse meelsamini. Seega ei ole selge, kuidas võiks inimesi mõjutada maksude aktsepteerimisel elupiirkond.

Küsitlusele vastasid inimesed 17-st erinevast Eesti piirkonnast. Esindatud olid Harjumaa, Tartu, Tallinn, Hiiumaa, Ida-Virumaa, Jõgevamaa, Järvamaa, Läänemaa, Lääne-Virumaa, Põlvamaa, Raplamaa, Pärnumaa, Saaremaa, Tartumaa, Valgamaa, Viljandimaa ja Võrumaa. Kuna enamus piirkondi olid esindatud 1- 2 inimesega, siis analüüsitakse töös peamiselt 5 suurema esindatusega piirkonda, milleks olid Tallinn, Tartu, Harjumaa, Põlvamaa ja Tartumaa. Piirkondlikult järjestusid hinnangud võrreldud viie suurima vastajaskonnaga piirkonna vahel kõrgemast hinnangust madalamaks järgmiselt: kõige tolerantsemad optimeerimiste suhtes on Tartu linnas elavad vastajad, neile järgnesid Põlvamaal elanud vastajad, seejärel Harjumaa inimesed, Tartu maakonnas elavad ning kõige vähem tolerantset maksude optimeerimisskeemide osas olid Tallinna elanikud. Võib üldistatult öelda, et Tartus ja Tartumaal elavad inimesed suhtuvad üldiselt maksude optimeerimise võimalustesse leebemalt ning ei mõista neid nii karmilt hukka kui mujal elavad inimesed. Viie piirkonna vastajate hinnangud on välja toodud ka joonisel 24.

Joonis 24. Arvamuste võrdlus lähtuvalt 5 piirkonnast, kust oli enim vastajaid.

Kuigi võib seada küsimuse alla, miks erinevate piirkondade inimesed iseenesest peaksid erinevalt maksude optimeerimisskeemidesse suhtuma niivõrd väikesel territooriumil kui seda on Eesti riik, siis piirkondadega seoses väärib optimeerimisskeemidesse suhtumine täiendavat uurimist kui võtta arvesse ka erinevate piirkondade jõukuse astet ja töötuse määra.

2.3. Uuringu tulemuste kokkuvõte ja järeldused. Võrdlus maksupettustega

Uurimustöös vaadeldi nii optimeerimisskeemide tajumist eraldi sotsiaaldemograafiliste tunnustega gruppide sees kui kombineeritult kahe tunnuse põhjal. Rohkemate tunnuste korraga arvessevõtmist ning mõõtmist kõigi 12 skeemi tajumise hindamisel ei pidanud autor otstarbekaks valimi väiksuse tõttu. Analüüsi teostati lähtuvalt töös esitatud kolmest hüpoteesist.

Kaheteistkümnest uuritud skeemist tajuti kõige ebaeetiliseks skeeme 1, 3 ja 2, mis olid kõik seotud tulude suunamisega ühest riigist teise eesmärgiga vähem makse maksta või sellest üldse kõrvale hiilida. Kõigi kolme kõige ebaeetiliseks hinnatud optimeerimisskeemi puhul oli kasusaajaks ettevõtte ja mitte eraisik. Enam-vähem

eetilisel vastuvõetavateks käitumisviisideks (keskmised punktisummad üle 4,0) hinnati skeeme (alustades kõige kõrgema skoori saanutest) nr 9, 4, 7 ja 8.

Töös püstitatud **hüpotees nr 1** – Maksude optimeerimisskeemid on erineva agressiivsusega, s.t inimesed ei hinda maksude optimeerimist kui sellist üldiselt heaks või halvaks, vaid erinevaid optimeerimise skeeme vähemal või rohkemal määral eetiliseks – leidis kinnitust. Optimeerimisskeemide antud keskmised hinnangud kõikusid vahemikus 3,24 ja 4,42. Samas, kuna ka kõige ebaetilisemaks hinnatud maksude optimeerimisskeem sai keskmiseks hindeks 3,24 punkti, siis ei saa öelda, et eestlased üldse väga karmilt maksude optimeerimist hukka mõistaksid. Erinevate sihtgruppide sees need arvamused muidugi mingil määral kõikusid.

Uuring näitab selgelt, et tegelikult tajus vastajate grupp teatud skeeme üsna sarnaselt ebaetilisemana kui teisi. Erinevus seisnes põhiliselt hinnangute karmuses eri vanuses, hariduses ja soost inimeste poolt.

Lisaks hinnangute keskmisele vaadati ka moodi, ehk enim antud hinnanguid erinevatele skeemidele. Ka mood näitas, et Eesti elanikud on valdavalt väga tolerantsed maksude optimeerimiste suhtes. Tabelist 3 nähtub, et enim hinnati optimeerimisskeeme hinnetega „4“ ja „5“, mis tähendab et optimeerimist etteantud situatsioonides peeti valdavalt kas normaalseks või mõnel juhul mõistetavaks.

Tabel 3. Maksude optimeerimisskeemidele antud peamiste hinnete arv (mood).

Skeemi nr	Keskmine hinnang	Mood - enim antud hinnang skeemile (hinde andnute arv)	Skeemi nr	Keskmine hinnang	Mood - enim antud hinnang skeemile (hinde andnute arv)
1	3,24	4 (43)	7	4,15	5 (71)
2	3,42	5 (38)	8	4,05	5 (63)
3	3,37	4 (49)	9	4,42	5 (91)
4	4,28	5 (88)	10	3,92	5 (55)
5	3,72	4 (46)	11	3,53	4 (46)
6	3,79	5 (48)	12	3,51	4 (50)

Allikas: autori koostatud.

Võrdlusena vaadeldud Buldas’e poolt Eestis sarnaselt läbi viidud maksupettuste uuring andis tulemuse, kus erinevaid maksupettuste skeeme hinnati valdavalt negatiivselt (tabel

4). Samas oli skeemi „Dividendide maksmine töötasu asemel“ hinnatud valdavalt hindega „5“ (skeem nr 10) ning skeemi füüsilise isiku alkoholi aktsiisimaksu peetusest (skeem nr 6) hinnatud peaaegu võrdselt hinnetega „1“ ja „4.“

Tabel 4. Maksude petuskeemidele antud peamiste hinnete arv (mood).

Skeemi nr	Keskmine hinnang skeemile	Mood - enim antud hinnang skeemile (hinde andnute arv)	Skeemi nr	Keskmine hinnang skeemile	Mood - enim antud hinnang skeemile (hinde andnute arv)
1	2,42	2 (56)	9	2,21	2 (59)
2	2,85	3 (54)	10	3,95	5 (74)
3	2,53	3 (50)	11	3,33	4 (63)
4	3,16	4 (53)	12	3,77	4 (75)
5	2,93	3 (50)	13	2,04	2 (64)
6	2,77	1; 4 (56; 55)	14	3,37	4 (77)
7	3,8	4 (70)	15	1,7	1 (100)
8	1,9	1 (87)			

Allikas: Buldas (2013).

Kahes uuringus antud hinnangute võrdlusest võib järeldada, et Eesti inimene tajub erinevust optimeerimise ning pettuse vahel selgelt, kuigi hindab osasid optimeerimisskeeme vähem eetiliseks kui väikeseid pettusi.

Üldistatult võib öelda, et optimeerimisskeemide tajumise uuringu tulemused on sarnased 2006. aasta McGee maksupettuste uuringule, kust tuli välja, et eestlased on võrreldes teiste Euroopa riikidega suhteliselt avatud erinevatele maksupettustele. Üldarvestuses oli Eesti maksupettuste tolereerimises uuritud 33 riigi seas 5. kohal Valgevene, Kreeka, Belgia ja Leedu järel.

Hüpotees nr 2 väitis, et maksude optimeerimisskeeme peavad ebaetiliselt inimesed, kellel ei ole kokkupuudet ettevõtlusega. See hüpotees leidis uuringu tulemusi analüüsides ka kinnitust.

Uuring näitas, et näiteks sugu on vähem oluline faktor optimeerimisskeemide tajumisel kui asjaolu, kas isik on ettevõtte juht või mitte. Selgelt kõige sallivamad erinevate võimaluste suhtes olid mehed, kellel juhtimis- või ettevõtluskogemus olemas. Neile järgnesid samasuguse kogemusega naised. Kolmandal kohal olid mehed, kes ei olnud ei

juhid ega ettevõtte omanikud ning kõige vähem eetiliseks pidasid optimeerimisskeeme naised, kellel kokkupuude ettevõtte juhtimisega puudus.

Vanuselises võrdluses näitasid küsitluse tulemused, et need kes on juhid, hoolimata vanusegrupist, peavad optimeerimist loomulikumaks tegevuseks kui need, kes ei ole juhid. Kõige soosivamalt suhtusid maksude optimeerimisse 46-65 aastased juhid või omanikud, neile järgnesid keskmiste hinnangute poolest tihedalt ettevõtlusega seotud vastajad vanusegrupis 26-45 ja kolmandale kohale jäid ettevõtlusega seotud alla 25 aasta vanused vastajad.

Kõrvutades haridust ja ettevõtluskogemust tõi uuring välja, et haridus ei ole niivõrd määrav kui võrd mõjutab skeemide tajumist juhiks olemine. Kõrgharidusega ettevõtjad tajusid skeeme kõige eetiliseks ja kõrgharidusega, kuid ettevõtlusega mitteseotud vastajad olid kõige kriitilisemad.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et ettevõtte juhiks või omanikuks olemise kogemus mõjutab maksude optimeerimise eetilise tajumist suuremal määral kui ükskõik milline teine sotsiaal-demograafiline näitaja. Ettevõtluskogemusega inimesed igas vanuse-, soo- ning haridusgrupis tajusid maksude optimeerimisskeeme aktsepteeritavamana kui ettevõtlusega mitteseotud inimesed.

Hüpotees nr 3 – Maksude optimeerimisskeemidesse suhtumine sõltub inimese elukohast, vanusest, haridusest ja soost, leidis mõnes punktis rohkem ja teises vähem kinnitust. Selle hüpoteesi testimisel ilmnis järgmist:

- Mehed tolereerivad uuringus võrreldud optimeerimisskeeme rohkem kui naised (sama ilmnis ka McGee ja Tyler'i (2006) uuringust);
- Kõrgharidusega inimesed on keskmiselt tolerantsemad kui teiste haridustasemetega vastajad. Samas erinevatel vanuse- ja soogruppides see ka varieerub veidi (nt kõrgharidusega naised on tolerantsemad kui kõrgharidusega mehed). Kõige tolerantsemad maksude optimeerimisskeemide suhtes on 26-45 aastased kõrgharidusega inimesed;

- Vanuseliselt võib pidada kõige tolerantsemaks 26-45 aastaste vastajate gruppi (kõige kriitilisemad suhtujad on alla 25-aastased ning vanusegrupp 46-65 jääb nende kahe vahele). Vanuse ja soo järgi optimeerimisskeemidesse suhtumise analüüsimisest tuli välja, et kõige tõenäolisem optimeerija on 26-45 aastane mees, kõige negatiivsemalt aga tajuvad skeeme vanemapoolsed naised (46-65).

Piirkondlikke erinevusi maa ja linna lõikes väga hästi uurida ei saanud, kuna vastajate hulk erinevatest piirkondadest seda ei võimaldanud. Küll aga tuli uuringust välja, et Tartu linn ja Tartumaa tervikuna olid kõige vähem kriitilised oma hinnangutes erinevatele skeemidele, ning Tallinna inimesed kõige kriitilisemad. Hinnangute vahe siiski väga selgelt eristuv ei olnud ning üle 1 punkti mitte ühegi vastuse puhul ei küündinud (Tallinna elanike keskmine hinnang 3,43 ja Tartu elanike keskmine hinnang 3,94).

Edasi proovis töö auto luua n.ö tüüpilise maksude optimeerija profiili ning tema poolt kõige tõenäolisemalt kasutatava optimeerimisskeemi. Sellise analüüsi tulemusel oleks optimeerija 26-45 aastane mees, kellel on alg- või keskharidus ning ettevõtluse- või juhi kogemus (keskmine hinne 4,61). Maksude optimeerija elab tõenäoliselt Tartu linnas või maakonnas, tema eelistatuim optimeeritav maks on aktsiisimaks (uuringus mootorikütuse aktsiisimaks) ning eelistatuim optimeerimisskeem on tehingute ajastamine madalama maksumääraga perioodi sisse.

Tuleb aga rõhutada, et selliselt kirjeldatav isik on hüpoteetiline, mitte reaalne. Analüüsi käigus selgus, et see, millised tulemused saadakse, sõltub väga palju korraga analüüsitavate tegurite hulgast. Näiteks kui võtta korraga arvesse kõikide küsimuste kõiki vastuseid, moodustuksid imepisikesed paarist isikust koosnevad vastavate tunnustega inimgrupid, kelle kohta üldistavate järelduste tegemine oleks väär. Teaduslikult palju kindlama tulemuse saab siis, kui erinevaid tunnuseid võrrelda paarikaupa ning järeldused teha tunnuste paari kohta. Selliselt on ka käesolevas töös toimitud.

Samas olgu ka mainitud, et kõige ebatõenäolisem maksude optimeerija oleks hüpoteetiliselt 26-45 aastane keskharidusega ja ilma juhikogemuseta Tallinna naine (keskmine hinnang 2,22) (uuringus osales kõigest üks algharidusega naine).

Võrdluseks, kõige tõenäolisem maksupettur (reaalselt) oleks Eestis korraldatud maksupettuse skeemide uuringu kohaselt kuni 25 aastane kõrgharidusega ja juhtimiskogemusega naine (keskmine hinnang 3,63) ja kuni 25 aastane keskharidusega, kuid juhtimiskogemuseeta mees (keskmine hinnang 3,38). Statistiliselt on maksupettusi enim tolereerivaks isikuks noor kuni 25 aastane keskhariduse ja juhtimiskogemusega mees. Märkimisväärseid piirkonnast tulenevaid erinevusi hinnangutes ei esinenud. Kõige tõenäolisemalt toimepandav maksupettus oleks uuringu kohaselt dividendide maksmine töötasu asemel (mida võib pidada ka optimeerimisskeemiks) ning väikesemahuline tulu varjamine eraisiku poolt. Olgu veel märgitud, et mõlemas küsitluses sisaldunud küsimus töötasu asendamisest dividendidega sai sarnase tulemuse: optimeerimise küsitluses tuli keskmiseks hinnanguks 3,92, pettuste uuringus 4,0. (Buldas 2013)

Et testida uuringu tulemusi ka mitteparameetriliste meetoditega, tehti andmete analüüsimiseks SPSS arvutiprogrammiga mediaanitest ja Mann-Whitney U test (testi tabelid on toodud lisades 2-4, lk 96-98). Mõlemad testid kinnitasid uuringu tulemusi ning andsid sarnaseid statistilisi tulemeid: maksude optimeerimisskeemide eetilise hindamisel kõige olulisemateks tunnusteks võib pidada kõigepealt juhtimiskogemust, järgmiseks sugu, seejärel vanust ja viimasena haridust.

Soolises võtmes on skeeme (6, 7, 8, 9, 11 ja 12), kus meeste ja naiste arvamused skeemide kohta eristuvad statistiliselt oluliselt. Vanusegruppides ja hariduses statistiliselt olulisi eristumisi ei ole.

Mediaanitestist tulevad ühelt poolt esile skeemid 6 (erisik annab ettevõttele laenu ja saab laenuintressidena sotsiaalmaksuvaba tulu) ja 11 (stipendiumite, pensionite või toetuste maksmine töötasu asemel), teiselt poolt 1 (tulude suunamine ühest riigist teise (madalama maksumääraga riiki) litsentsitasusid ja intressimakseid kasutades) ja 2 (tulude suunamine ühest riigist teise mingi seadme renditasusid kasutades). Autor võib üksnes oletada, mis tingib sellise eristumise. Näiteks võib põhjus olla selles, et skeemide 6 ja 11 puhul tajuvad vastajad väga selgelt nendest skeemidest tulenevat vahetut rahalist kasu eraisikule. Skeemide 1 ja 2 puhul, kasusaajaks on suur, rikas ja võimas rahvusvaheline korporatsioon, ei ole reaalsele inimesele (füüsiline isik, kes viib

läbi tehingut optimeerimisskeemi tarvis) tekkiv kasu niivõrd selge. Mediaantestid toovad kõige olulisemana suhtumist mõjutava tegurina välja juhtimiskogemuse.

Optimeerijate – petturite võrdlemisel tuleb silmas pidada, et kuigi mõlemad tegevused on suunatud maksukoormuse vähendamisele, siis üks on oluliselt agressiivsem kui teine, lisaks on nii optimeerimisskeemide siseselt kui maksupettuste siseselt erineva agressiivsusega tegevusi. Seega tuleb võrdlemisse suhtuda teatud reservatsiooniga.

McGee ja Tyler'i (2006) uuringu kohaselt oleks rahvusvahelisel tasandil kõige tõenäolisem maksupettur (hüpoteetiliselt) nooremapoolsem mees, kõrgema haridusega ja suurema sissetulekuga Valgevene elanik. Eesti puhul siiski viidatud uuringust selge suurema hariduse mõju maksupettuste hindamisele välja ei joonistunud (vt tabel 5 lk 40). Muus osas saab kõiki kolme uuringut pidada võrreldavas ulatuses omavahel kooskõlas olevaks – McGee ja Tyler ei uurinud ettevõtluskogemuse olemasolu mõju maksupettustesse suhtumisele, mis autori ja Buldas'e korraldatud uuringutest tulenevalt oli üks kõige olulisemaid tegureid. Kui lähtuda eeldusest, et inimese loovus ja riskitaluvus on seotud (s.t see areneb ja suureneb) elukogemuse, hariduse ja ettevõtluskogemusega (autori arvates see nii on), siis on töös analüüsitud uuringute tulemused ka teoreetiliste käsitlustega kooskõlas (Ariely jt).

Käesolevas töös on välja selgitatud Eesti elanike hinnangud maksude optimeerimisskeemidele ning võrreldud neid hinnanguid suhtumisega maksupettustesse. Kuivõrd sarnast või ka võrreldavat uuringut ei ole varasemalt autorile teadaolevalt läbi viidud, siis ei ole ka võimalik teha järeldusi selles osas, kas töö kinnitab või lükkab ümber varasemalt välja uuritud ja teadaolevaid andmeid. Tööd oleks võimalik edasi arendada ja selgitada põhjalikumalt välja erinevate suhtumiste põhjused ja tegurid (optimeerimis- ja maksupettuste skeemide lõikes), miks need tegurid just sellist mõju avaldavad nagu uuringutest on ilmnenu. Sellise suurema ja põhjalikuma võrdlemise käigus võib näiteks ilmned, et inimesed ei tee hinnangute andmisel vahet vähem agressiivsete maksupettuste ning agressiivsemate optimeerimisskeemide vahel (dividendide maksmine töötasu asemel on üks selline piiripealne tegevus). Kui peaks ilmnen, et inimesed tolereerivad ka selgeid maksupettuse juhtumeid, s.t suhtuvad neisse sama moodi nagu mõnedesse maksude optimeerimisskeemidesse, võiks see olla oluliseks signaaliks maksumaksjate madalast moraalist või seaduse liiga rangest

regulatsioonist või ka regulatsiooni ebaõiglusest (nt kui juriidiline isik võib tulust arvata mehe ettevõtlusega seotud kulu, siis eraisik, üürides välja endale kuuluvat korterit, seda teha ei saa). Ühel või teisel juhul peaksid maksuhaldur ja/või seadusandja seda teadma ja sellega arvestama.

Ühest küljest on mõistetav riigi soov koguda rohkem maksutulu. Teisest küljest, nagu selgub käesolevast tööst, Eesti inimesed maksude optimeerimise tegevuses mingisugust eetilist probleemi ei näe. Siit saab seega järeldada, et maksuhalduri tegevus võiks olla maksude kogumisel ja seaduse tõlgendamisel senisest enam pigem maksumaksja kasuks, s.t kui maksumaksja tegevuses ei ole selgeid maksupettuse või –kelmuse tunnuseid (s.t teadvalt võltsitud- või valeandmete esitamine), võiks tegevust käsitleda vabamalt maksude optimeerimisena. Sellisel juhul vastaks maksuhalduri tegevus ka enam inimeste õiglustundele.

Kuid käesolevast tööst ilmneb ka vajadus õigusliku regulatsiooni täpsustamise järele. Seadustes tuleb anda teokoosseisude ja mõistete täpsed legaaldefiniitsioonid ja lubatud või keelatud tegevuste konkreetsed kirjeldused. Sisuliselt on sellisele vajadusele juhtinud tähelepanu ka Riigikohus. Tõsi, puudulikke seadusi saab „lappida“ kujuneva kohtupraktikaga, reeglina siiski õigussubjektid arvestavad Riigikohtu seisukohtadega. Kui aga peaks osutama, et kohtute seisukohad ei ole järjepidevad, sünnib kasu ja selguse asemel veelgi suurem kahju ja ebaselgus.

Selleks, et käesolevas töös olevate andmete põhjal suuremaid korrekture maksunduses teha, on ilmselgelt vaja täiendavaid ja põhjalikumaid uuringud, kasvõi samasuguse ülesehitusega uuring nagu käesolevas töös, kuid tagada, et vastajaskond oleks oluliselt suurem. Küll aga võib käesolevat tööd pidada oluliseks nn „suunanäitajana,“ see annab aimu inimeste hinnangutest optimeerimisskeemidele ja nende lubatavusele. Kas selliste hinnangutega avalik võim (maksuhaldur ja seadusandja) ka soovivad või saavad (riigirahanduse vaatepunktist) arvestada, on juba ise küsimus. Igal juhul on aga töö autor seda meelt, et hästitoimiva ühiskonna eeldus on see, et seal kehtivad reeglid on vastavuses ühiskonnas kehtivate kõlblus- ja moraalnormidega ning õiglustundega. Kuigi selle saavutamine võib olla raske, keeruline või kohati ka võimatu, peab selle poole pidevalt püüdlema.

Kokkuvõte

Selleks, et riik saaks eksisteerida, vajab ta sissetulekut maksude näol. Teisest küljest on õigusriikides levinud põhimõte, et maksumaksja ei pea seadusest tulenevate alternatiivide olemasolu korral valima sellist teguviisi, mille tulemusena riigi maksutulu oleks suurim. On ütlematagi selge, et inimene pigem, tegutsegu ta siis ise enda nimel või olgu otsustaja mõnes organisatsioonis või ettevõttes, ei soovi maksta rohkem makse kui ta seda seadusest tulenevalt tegema peab. Inimeste soov leida mooduseid maksukoormuse vähendamiseks on loomulik ning õigusriigis tavaline ja aktsepteeritav.

Olukorras, kus isikud valikute olemasolu korral pigem väldivad maksude maksmist, peab riik mingil moel tagama endale sissetuleku, maksude laekumise. Detailirohke maksuregulatsioon sisaldab m.h sätteid karistusi keelatud viisil maksude maksmisest hoidumise eest. Nende tegevuste osas, mis ei ole sõnaselgelt seaduses kirjas, on aga riik jätnud endale ukse lahti täpselt määratlemata tehinguteringi maksustamiseks – majandusliku sisu põhimõttest tulenevalt rakendab riik maksukohustust mitte tehingu vormi, vaid selle sisu järgi. Need kaks aspekti seavadki maksumaksjale ja tulevasele optimeerijale piirid, mille raames oma maksukoormuse vähendamisele suunatud tegevust kavandada.

Maksude optimeerimine on levinud ja seadusega lubatud tegevus. Optimeerimise piirid seab ühelt poolt seadus, teiselt poolt optimeerija leidlikkus, sealjuures kumbki piir ei ole selge joon, vaid keskelt ääre poole liikudes järjest tumenev (või heledamaks muutuv) hall ala. Maksumaksjad on välja mõelnud väga erinevaid, sealjuures erineva agressiivsuse astmega optimeerimiskeeme. Nende hulgas on selliseid, mis on ilmselgelt seaduslikud ja mille kasutamise lubatavus ei tekita vähimatki kahtlust (nt tehingu tegemise planeerimine maksutõusu eelsesse perioodi). Kuid ka selliseid, mis –

kui mitte seaduslikult, siis vähemalt eetiliselt – on vägagi küsitava lubatavusega. Käesolev töö on kirjutatud eesmärgiga saada teada, mida arvavad Eesti elanikud erinevatest maksude optimeerimise viisidest ja kuivõrd eetiliseks üldse optimeerimise tegevust peavad. Töö eesmärgi täitmiseks korraldas autor küsitluse, mis leiab käsitlemist töö teises peatükis.

Kuivõrd piir lubatud ja keelatud maksude vähendamise vahel ei ole üheselt selge, ei ole selge ka selliste tegevuste mõistetepagas. Nii Eestis kui ka mujal maailmas on ääretult palju erineva kaalu ja tähendusega mõisteid, mis kõik tähistavad maksukoormuse vähendamist. Sealjuures on ühel ja samal mõistel ka erinevates allikates ja erinevate autorite jaoks erinev sisu, seega erialakirjandust lugedes tuleb olla alati tähelepanelik, kuidas vastav autor enda poolt kasutatavaid mõisteid sisustab. Võib siiski öelda, et levinumad mõisted on „maksudest kõrvalehoidumine“ (*tax evasion*) tähistamaks keelatud tegevust ning „maksude vältimine“ (*tax avoidance*) tähistamaks lubatud tegevust.

Maksude optimeerimisskeemide liigitusi on mitmeid, kuid laias laastus saab need kõik taandada samadele alustele. Käesolevas töös eristatakse: 1) tulusaaja muutmist rahvusvaheliselt; 2) tulusaaja muutmist riigisisesele; 3) tulu tekkimise aja muutmist; ning 4) tululiigi muutmist. Erinevatest optimeerimisviisidest saavad kasu erinevad isikud (füüsiline või juriidiline isik) ning ka maks, millele optimeerimine mõju avaldab, on erinev. Töö teises peatükis selgub ka milline optimeerimisviis on Eesti elanike arvates kõige aktsepteeritavam ja milline kõige vähem aktsepteeritav.

Eesti seaduste lünklikust optimeerimise regulatsiooni osas aitab ületada kohtute tegevus. Mida ebaselgem on seaduse regulatsioon, seda enam on optimeerijate hulgas katsetajaid või hea õnne püüdjaid, kas nende seni veel proovimata ja seaduses kirjeldamata teguviis ka päriselt ja karistamatult maksukoormuse vähendamise kaasa toob. Samas jälle, kohtute välja öeldud seisukohad ühe või teise seaduse tõlgendamise viisi osas mõnevõrra jahutavad selliseid katsetusi. Sellele kõigele vaatamata on täpset seaduse regulatsiooni niivõrd olulises valdkonnas nagu maksundus raske ülehinnata. Ka Riigikohtu seisukohtadest saab välja lugeda etteheiteid seadusandjale, et seadused ei ole piisavalt täpsed ja ei saa olla õige ega õiglane olukord, kus heade kavatsustega kasumit

maksimeerida üritav maksude optimeerija avastab hiljem endale üllatuslikult, et on toime pannud seaduserikkumise.

Maksude optimeerimise eetilised ja moraalsed aspektid seonduvad tihedalt maksupettuste ning laiemalt inimeste ebaaususe aspektidega üldse. Eetilised käsitlused puudutavad religioosseid ja filosoofilisi küsimusi (milline on õiglane maks, kas seda on üldse olemas?), kuni inimeste psühholoogiliste omaduste ning sotsiaalsete teguriteni välja. On arvukalt uuringuid ja tõendeid selle kohta, mida loomingulisem, riskialtim, haritum ja kogenum on inimene, seda enam sallivam on ta maksude optimeerimiste, kuid paraku ka maksupettuste, suhtes. Arvatavasti seepärast rõhutatakse ka erialakirjanduses, et maksude optimeerimise valdkonna jätmine moraali ja eetika reguleerida ei ole sugugi hea valik ning pingutusi tuleb teha selle nimel, et vastav valdkond hoopiski seadustes võimalikult täpselt reguleeritud saaks.

Kuivõrd maksude optimeerimise temaatika piirdub ühelt poolt maksupettustega, siis nende kahe teema piiritlemiseks ja võrdlemiseks leiavad töös käsitlust kaks märkimisväärset maksupettuste alast uuringut. Üks neist oli läbiviidud 1999-2002 rahvusvaheliselt, mille käigus m.h uuriti ka Eesti elanike suhtumist maksupettustesse üldiselt. Teine, värskem ja spetsiifilisem, uuris 2012-2013 aastal Eesti elanike hinnanguid erinevate maksupetuskeemide kohta. Neist esimese uuringu tulemuse kohaselt suhtuvad Eesti elanikud rahvusvahelises konkurentsipigem liiga lubavalt maksupettustesse (uuringute autorid on arvanud, et see tuleneb NSV Liidu taustast ja religiooni vähesest tähtsusest riigis). Teine uuring on spetsiifilisem ja tõestab, et maksupettuste hindamise juures tuleb arvesse võtta erinevate petuskeemide erinevat agressiivsust. Uuringust järeldub, et Eesti elanikud ei ole sugugi ühtviisi sallivad kõikide petuskeemide või siis maksupettuse kui sellise suhtes üldse.

Töö teises peatükis kirjeldab autor optimeerimisskeemide uuringu läbiviimist, selle käigus saadud andmeid ning nendest andmetest tulenevaid järeldusi. Kuivõrd ka optimeerimisskeemid on erineva agressiivsuse astmega, siis ka nende skeemide suhtes inimeste hinnangud erinesid. Ilmnes, et kõige eetilisemaks peetakse tehingute ajastamist maksutõusu eelsesse perioodi ning kõige ebaetilisemaks tulude suunamist rahvusvaheliselt (siirdehindade probleem).

Autor tegi kindlaks, et erinevatest võimalikest teguritest (vanus, sugu, elukoht, haridus) mõjutab Eesti elanike suhtumist maksude optimeerimisskeemidesse kõige enam see, kas isikul on ettevõtja- või ettevõtte juhi kogemus või sellist kogemust pole. Selline mõju on optimeerimisskeeme soosiv. Optimeerimisskeemide suhtes on sallivamad pigem mehed kui naised ning pigem kõrgema kui madalama haridusega inimesed. Uuringu kohaselt peavad skeeme kõige eetilisemaks Tartu linna ja maakonna elanikud ning kõige ebaetilisemaks Tallinna elanikud. Optimeerimist kõige enam tolereeriv vanuseklass on 26-45 aastat (võrreldes alla 25 aastaste ning 46-65 aastastega). Sellised tulemused kinnitavad teoreetiliste seisukohtade paikapidavust ka Eestis – kõrgema haridusega ning loovamad ja elukogenumad isikud suhtuvad optimeerimisse soosivamalt.

Juba enne käesoleva töö kirjutamist või selles kirjeldatud uuringut oli teada, et maksude optimeerimisskeemide alane ebaselgus on probleemiks nii maksumaksjale, Maksu- ja Tolliametile kui ka kohtutele. Ei saa pidada aktsepteeritavaks olukorda, kus heade kavatsustega maksude optimeerija avastab hiljem üllatusena, et ta on seadust rikkunud. Käesolevast tööst ilmnes, et Eesti elanikud üldiselt ei pea maksude optimeerimist suures plaanis probleemiks. Õiguskindluse mõttes on oluline, et see elanike suhtumine ja sisemine õiglustunne kajastuks ka oma riigi õiguskorras. See lahendus ei ole loomulikult nii lihtne nagu siin kirjeldatud. Peab ju riik arvestama ka endale tulu laekumise tagamise aspektiga. Kas optimeerimisskeemide seadustes selgem lubamine riigirahanduse seisukohast üldse vastuvõetav (või üldse võimalik) oleks, on juba palju tõsisem ja suuremat uurimist nõudev küsimus.

Viidatud allikad

Kirjandus

1. **Akaah, I. P.** Differences in Research Ethics Judgments Between Male and Female Marketing Professionals. - Journal of Business Ethics, 1989, Vol 8, p 375-381. [<http://link.springer.com/article/10.1007/BF00381729>] 22.03.2013
2. **Allingham, M.G.; Sandmo, A.** Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis. Journal of Public Economics, 1972, No 1, 323-338 p. [[http://elsa.berkeley.edu/~saez/course/Allingham&SandmoJPubE\(1972\).pdf](http://elsa.berkeley.edu/~saez/course/Allingham&SandmoJPubE(1972).pdf)] 23.03.2013
3. **Alm, J.; Jackson, B.R.; McKee, M.** Fiscal Exchange, Collective Decision Institutions, and Tax Compliance. – Journal of Economic Behavior and Organization, 1993, Vol 22 [http://www.researchgate.net/publication/222199115_Fiscal_exchange_collective_decision_institutions_and_tax_compliance] 23.03.2013
4. **Alm, J.; Torgler, B.** Estimating the Determinants of Tax Morale. National Tax Association – Tax Institute of America. Proceedings of the Annual Meeting, 2004, p 269-274. [<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0167487005001054>] 22.03.2013
5. **Ariely, D.** The Honest Truth about Dishonesty. Harper, 2012, 304 p.
6. **Ariely, D.; Gino, F.** The Dark Side of Creativity: Original Thinkers Can Be More Dishonest. – Journal of Personality and Social Psychology, November 2011. [<http://www.hbs.edu/faculty/Publication%20Files/11-064.pdf>] 23.03.2013
7. **Ballas, A.A.; Tsoukas, H.** Consequences of Distrust: The Vicious Circle of Tax Evasion in Greece. – Journal of Accounting, Ethics & Public Policy, 1998, Vol 1. – viidatud McGee 2005 vahendusel.

8. **Barnett, J.H.; Karson, M.J.** Personal Values and Business Decisions: An Exploratory Investigation. 1987
[\[http://link.springer.com/article/10.1007%2FBF00382894?LI=true#\]](http://link.springer.com/article/10.1007%2FBF00382894?LI=true#) 23.03.2013
9. **Bowler, T.** Countering Tax Avoidance in the UK: Which Way Forward? Tax Law Review Committee, Feb 2009 [\[http://www.ifs.org.uk/comms/dp7.pdf\]](http://www.ifs.org.uk/comms/dp7.pdf)
 22.03.2013
10. **Boyd, D.P.** Improving Ethical Awareness Through the Business and Society Course. - Business and Society, 1981.
[\[http://bas.sagepub.com/content/20/2/27.extract\]](http://bas.sagepub.com/content/20/2/27.extract) 22.03.2013
11. **Browning, J.; Zabriskie, N.B.** How Ethical Are Industrial Buyers? 1983
[\[http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0019850183800017\]](http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0019850183800017)
 22.03.2013
12. **Buldas, V.** Tulude maksustamisega seotud optimeerimisskeemid Eestis – töötasu dividendidega asendamise aspekt. TÜ ettevõtetmajanduse instituut, 2010, 129 lk. (magistritöö)
13. **Buldas, V.** Erinevate maksupettuste skeemide tajumine elanikkonna gruppide poolt. 2013. Käsikirjaline avaldamisjärgus artikkel.
14. **Bõtskova, J., Teearu, A.** Ärirahandus. Kirjastus Coopers&Lybrand, 1997, 158 lk.
15. **Cobham, A.** Tax Evasion, Tax Avoidance and Development Finance. Working Paper Number 129, September 2005, 20 p
[\[http://www3.qeh.ox.ac.uk/pdf/qehwp/qehwps129.pdf\]](http://www3.qeh.ox.ac.uk/pdf/qehwp/qehwps129.pdf) 22.03.2013
16. **Cohn, G.** The Jewish View on Paying Taxes. - Journal of Accounting, Ethics & Public Policy, 1998, Vol 1, p 109-120. – viidatud McGee, Tyler 2006 vahendusel.
17. **Cohn, G.** The Jewish View on Paying Taxes. – Journal of Accounting, Ethics & Public Policy, 1998, Vol 1. – viidatud McGee 2005 vahendusel.

18. **Cowell, F.** Cheating the Government: The Economics of Evasion. Cambridge, The MIT Press, 1990b, p 267
[\[http://ideas.repec.org/b/mtp/titles/0262532484.html\]](http://ideas.repec.org/b/mtp/titles/0262532484.html) 22.03.2013

19. **Cowell, F.** Tax Sheltering and the Cost of Evasion. Oxford Economics Papers, 1990a, Vol 42, No 1, pp 231-243. - viidatud McGee, Tyler 2006 vahendusel.

20. **Cross, R.B.; Shaw, G.K.** On the Economics of Tax Aversion. Public Finance, 1982, Vol 37, No 1, pp 36-47.
[\[http://ideas.repec.org/a/pfi/pubfin/v37y1982i1p36-47.html\]](http://ideas.repec.org/a/pfi/pubfin/v37y1982i1p36-47.html) 22.03.2013

21. **Crowe, M.T.** The Moral Obligation of Paying Just Taxes. – The Catholic University of American Studies in Sacred Theology No 84, 1944. – viidatud McGee, Tyler 2006 vahendusel.

22. **Cummings, R.G.; Martinez-Vazquez, J.; McKee, M.; Torgler, B.** Effects of Tax Morale on Tax Compliance: Experimental and Survey Evidence. October 2005 [\[http://www.yale.edu/leitner/resources/docs/botswana.pdf\]](http://www.yale.edu/leitner/resources/docs/botswana.pdf) 23.03.2013

23. **DeMerville, W.** The Ethics of Tax Evasion: A Baha'i Perspective. - Journal of Accounting, Ethics & Public Policy, 1998, Vol 1, p 356-368. – viidatud McGee, Tyler 2006 vahendusel.

24. Dishonesty, Choices and Investing. An Interview with Dan Ariely. – American Association of Individual Investors Journal, June 2012
[\[http://www.aaii.com/journal/article/dishonesty-choices-and-investing\]](http://www.aaii.com/journal/article/dishonesty-choices-and-investing)
 23.03.2013

25. **Dunham, L.; McVea, J. F.; Freeman, R.E.** Entrepreneurial Wisdom: Incorporating the Ethical and Strategic Dimensions of Entrepreneurial Decision-Making. – International Journal of Entrepreneurship and Small Business, 2008, Vol 6. [\[http://inderscience.metapress.com/content/r2500521h30w8248/\]](http://inderscience.metapress.com/content/r2500521h30w8248/)
 23.03.2013

26. **Ehrlich, T.** Taunitavad tegevused maksunduses, nende vastased meetmed. TÜ avaliku õiguse instituut, 2001, 68 lk. (lõputöö)

27. **Elliffe, C.** The Thickness of a Prison Wall – When Does Tax Avoidance Become a Criminal Offence? *New Zealand Business Law Quarterly*, December 2011.
[\[http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1992652\]](http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1992652) 23.03.2013
28. **Elster, J.** Social Norms and Economic Theory. – *The Journal of Economic Perspectives*, 1989, Vol 3
[\[http://www.jstor.org/discover/10.2307/1942912?uid=3738984&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21101976109381\]](http://www.jstor.org/discover/10.2307/1942912?uid=3738984&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21101976109381) 23.03.2013
29. **Englebrecht, T.D.; Folami, B.; Lee, C.; Masselli, J.J.** The Impact on Tax Compliance Behavior: a Multidimensional Analysis. – *Journal of Accounting, Ethics & Public Policy*, 1998, Vol 1. – viidatud McGee 2005 vahendusel.
30. **Evans, C.** Containing Tax Avoidance: Anti-Avoidance Strategies. University of New South Wales Faculty of Law Research Series, December 2008
[\[http://www.worldlii.org/au/journals/UNSWLRS/2008/40.html\]](http://www.worldlii.org/au/journals/UNSWLRS/2008/40.html) 24.03.2013
31. **Eysenck, H.J.** The Measurement of Creativity. In M. A. Boden (Ed.). *Dimensions of Creativity*. Cambridge: A Bradford Book, The MIT Press, 1996, p 199 – 242. – viidatud Loovus – Vikipeedia vahendusel
32. **Feld, L.P.; Schmidt, A.J.; Schneider, F.** Survey on the Shadow Economy and Undeclared Earnings in OECD Countries. January 2010 [\[http://lsfiwi.wiso.uni-potsdam.de/projekte/schattenwirtschaft/Plenum%202/01%20Feld_Schneider_Survey_Shadow_Economy_potsdam2010.pdf\]](http://lsfiwi.wiso.uni-potsdam.de/projekte/schattenwirtschaft/Plenum%202/01%20Feld_Schneider_Survey_Shadow_Economy_potsdam2010.pdf) 22.03.2013
33. **Feld, L.P.; Schmidt, A.J.; Schneider, F.** Tax Evasion, Black Activities and Deterrence in Germany: An Institutional and Empirical Perspective. 2007
[\[http://www.econ.jku.at/members/schneider/files/publications/deterrence.pdf\]](http://www.econ.jku.at/members/schneider/files/publications/deterrence.pdf)
 23.03.2013
34. **Frazoni, L.A.** Tax Evasion and Tax Compliance. 1998
[\[http://encyclo.findlaw.com/6020book.pdf\]](http://encyclo.findlaw.com/6020book.pdf) 23.03.2013.

35. **Freedman, J.** Defining Taxpayer Responsibility: In Support of a General Anti-Avoidance Principle. 2004
[\[http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=900043\]](http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=900043) 22.03.2013
36. **Freedman, J.** Interpreting Tax Statutes: Tax Avoidance and the Intention of Parliament. Law Quarterly Review, January 2007
[\[http://denning.law.ox.ac.uk/tax/documents/2007LQRInterpretingTaxStatutes.pdf\]](http://denning.law.ox.ac.uk/tax/documents/2007LQRInterpretingTaxStatutes.pdf) 22.03.2013
37. **Fuest, C.; Riedel, N.** Tax evasion, tax avoidance and tax expenditures in developing countries: A review of the literature. Oxford University Centre of Business Taxation. June 2009, 69 p.
[\[http://www.dfid.gov.uk/Documents/publications/research/Oxford-tax-evasion-report.pdf\]](http://www.dfid.gov.uk/Documents/publications/research/Oxford-tax-evasion-report.pdf) 24.03.2013
38. **Gino, F.; Ayal, S.; Ariely, D.** Contagion and differentiation in unethical behavior: The effect of one bad apple on the barrel. – Psychological Science, 2009, Vol 20 [\[http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19254236\]](http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19254236) 23.03.2013
39. **Grauberg, T.** Majandusliku tõlgendamise meetod: tehingu sisu ja vormi tähendus maksustamisel. Maksumaksja, 2009, nr 1.
[\[http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=856\]](http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=856)
 22.02.2013
40. **Gronbacher, G.M.A.** Taxation: Catholic Social Thought and Classical Liberalism. - Journal of Accounting, Ethics & Public Policy, 1998, Vol 1, p 91-100. – viidatud McGee, Tyler 2006 vahendusel.
41. **Guilford, J. P.** Cognitive psychology's ambiguities: Some suggested remedies. – Psychological Review, 1982, Vol 89. – viidatud Ariely ja Gino 2011 vahendusel.
42. **Hanlon, M., Heitzman, S.** A Review of Tax Research. 2010.
[\[http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1476561\]](http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1476561) 6.03.2013.

43. **Harris, J. R.** Ethical Values of Individuals at Different Levels in the Organizational Hierarchy of a Single Firm. 1990
[\[http://www.jstor.org/discover/10.2307/25072093?uid=3738984&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21101938351571\]](http://www.jstor.org/discover/10.2307/25072093?uid=3738984&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21101938351571) 23.03.2013
44. **Harris, J.; Sapienza, H.J.; Bowie, N.E.** Ethics and Entrepreneurship. April 2009 [<http://www.gardner-webb.edu/percussion/journal-of-ethics/ethics-1-1.pdf>] 23.03.2013
45. **Hoffman, J. J.** Are Women Really More Ethical Than Men? Maybe It Depends on the Situation. - Journal of Managerial Issues, 1998, Vol 10, p 60-73.
[\[http://www.jstor.org/discover/10.2307/40604182?uid=3737920&uid=2&uid=4&sid=21102062743547\]](http://www.jstor.org/discover/10.2307/40604182?uid=3737920&uid=2&uid=4&sid=21102062743547) 22.03.2013
46. **Inglehart, R.; Bazanes, M.; Diez-Medrano, J.; Halman, L.; Luijkx, R.** Human Beliefs and Values: a cross-cultural sourcebook based on the 1999-2002 values surveys. Mexico, 2004, 520 p. - viidatud McGee, Tyler 2006 vahendusel.
47. **Kask, G.** Maksudest kõrvalehoidumise piiritlemis- ja hindamiskriteeriumid Eesti ja Euroopa maksuõiguse näitel. TÜ avaliku õiguse instituut, 2010, 99 lk. (magistritöö)
48. **Kirchler, E.; Maciejovsky, B.; Schneider, F.** Everyday Representations of Tax Avoidance, Tax Evasion and Tax Flight: Do Legal Differences Matter? June 2001 [<http://edoc.hu-berlin.de/series/sfb-373-papers/2001-43/PDF/43.pdf>] 20.03.2013
49. **Kriz, K.; Meriküll, J.; Paulus, A.; Staehr, K.** Why Do Individuals Evade Payroll and Income Taxation in Estonia? 2008
[\[http://www.econbiz.de/en/search/detailed-view/doc/all/why-do-individuals-evade-payroll-and-income-taxation-in-estonia-kriz-kenneth/10003439194/?no_cache=1\]](http://www.econbiz.de/en/search/detailed-view/doc/all/why-do-individuals-evade-payroll-and-income-taxation-in-estonia-kriz-kenneth/10003439194/?no_cache=1) 7.04.2013
50. **Kurist, A.** Maksumõisted selgeks! Maksumaksja, 2001 nr 3, lk 25-26.
51. **Lehis, L.** Maksuõigus. Tallinn, 2012, 329 lk.

52. **Lehmkuhl, A.** Theologia Moralis I. 1902. – viidatud McGee 2005 vahendusel.
53. Loovus – Vikipeedia, vaba entsüklopeedia [<http://et.wikipedia.org/wiki/Loovus>] 17.05.2013
54. **McGee, R.W.** Is Tax Evasion Unethical? University of Kansas Law Review, 1994 [http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=74420] 22.03.2013
55. **McGee, R.W.** Jewish Views on the Ethics of Tax Evasion. – Journal of Accounting, Ethics & Public Policy, 1998, Vol 1, No 3. [http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=461399] 22.03.2013
56. **McGee, R.W.** The Ethics of Tax Evasion and Trade Protectionism from an Islamic Perspective. Commentaries on Law & Public Policy, 1997, Vol 1 [http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=461397] 22.03.2013
57. **McGee, R.W.** The Ethics of Tax Evasion in Islam: A Comment. - Journal of Accounting, Ethics & Public Policy, 1998b, Vol 1, p 162-168. [http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4614-1287-8_10#page-1] 22.03.2013
58. **McGee, R.W.** The Ethics of Tax Evasion. Dumont, 1998a. NJ: The Dumont Institute for Public Policy Research. McGee, R. W., Tyler, M. Tax Evasion and Ethics: a Demographic Study of 33 Countries. 2006. [http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=940505] 27.02.2013 vahendusel
59. **McGee, R.W.** The Ethics of Tax Evasion: A Survey of International Business Academics. 2005 [http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=803964] 22.03.2013
60. **McGee, R.W.; Cohn, G.** Jewish Perspectives on the Ethics of Tax Evasion. 2006 [http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=929027] 22.03.2013

61. **McGee, R.W.; Guo, Z.** The Ethics of Tax Evasion: A Survey of Law, Business and Philosophy Students in China. 2006
[\[http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=869304\]](http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=869304) 23.03.2013
62. **McGee, R.W.; Lingle, C.** The Ethics of Tax Evasion: A Survey of Guatemalan Opinion. 2005 [\[http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=892323\]](http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=892323)
 23.02.2013
63. **McGee, R.W.; Smith, S.R.** Ethics, Tax Evasion and Religion: A Survey of Opinion of Members of the Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints. 2006. McGee, R. W., Tyler, M. Tax Evasion and Ethics: a Demographic Study of 33 Countries. 2006. [\[http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=940505\]](http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=940505)
 27.02.2013 vahendusel
64. **McGee, R.W.; Tyler, M.** Tax Evasion and Ethics: a Demographic Study of 33 Countries. 2006. [\[http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=940505\]](http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=940505)
 27.02.2013.
65. **McLeod, J.; Cropley, A.** Defining Academic Excellence. N.Y.: Oxford: Pergamon Press, 1989. – viidatud Loovus – Vikipeedia vahendusel.
66. **Meriküll, J., Staehr, K.** Unreported Employment and Envelope Wages in Mid-Transition: Comparing Developments and Causes in the Baltic Countries. 2010 [\[http://ip.ttu.ee/public/k/karsten-staehr/2010-JaanikaStaehr_CES201017.pdf\]](http://ip.ttu.ee/public/k/karsten-staehr/2010-JaanikaStaehr_CES201017.pdf)
 7.04.2013
67. **Morales, A.** Income Tax Compliance and Alternative Views of Ethics and Human Nature. – Journal of Accounting, Ethics & Public Policy, 1998, Vol 1. – viidatud McGee 2005 vahendusel.
68. **Murtuza, A.; Ghazanfar, S.M.** Taxation as a Form of Worship: Exploring the Nature of Zakat. - Journal of Accounting, Ethics & Public Policy, 1998, Vol 1, p 134-161. viidatud McGee 1997 vahendusel.

69. **Nyaw, M.; Ng, I.** A Comparative Analysis of Ethical Beliefs: A Four Country Study. 194 [<http://link.springer.com/article/10.1007%2F978-1-4020-8812-9?LI=true#>] 23.03.2013
70. **Nylén, U.** Ethical Views on Tax Evasion among Swedish CEOs.” – Journal of Accounting, Ethics & Public Policy, 1998, Vol 1. – viidatud McGee 2005 vahendusel.
71. OECD International Tax Terms. [<http://www.oecd.org/ctp/33967016.pdf>] 21.02.2013
72. **Pennock, R. T.** Death and Taxes: On the Justice of Conscientious War Tax Resistance. - Journal of Accounting, Ethics & Public Policy, 1998, Vol 1, p 58-76. – viidatud McGee, Lingle 2005 vahendusel.
73. **Piff, P.K; Stancato, D.M.; Cote, S.; Mendoza-Denton, R.; Keltner, D.** Higher social class predicts increased unethical behaviour. 2011 [http://redaccion.nexos.com.mx/wp-content/uploads/2012/02/1118373109.full_.pdf] 23.03.2013
74. **Prebble, Z.M.; Prebble, J.** The Morality of Tax Avoidance. – Victoria University of Wellington Legal Research Papers, 2012, Vol 2 [<http://ssrn.com/abstract=1650363>] 23.03.2013
75. **Reckers, P.M.J.; Sanders, D.L.; Roark, S.J.** The Influence of Ethical Attitudes on Taxpayer Compliance. – National Tax Journal, 1994, Vol 47 [[http://ntj.tax.org/wwtax/ntjrec.nsf/7E384CAA0B895E2E8525686C00686D33/\\$FILE/v47n4825.pdf](http://ntj.tax.org/wwtax/ntjrec.nsf/7E384CAA0B895E2E8525686C00686D33/$FILE/v47n4825.pdf)] 23.03.2013
76. **Saag, M.** Siirdehinnad Eestis. Professional Knowledge, 2007, 232 lk.
77. **Schneider, F.; Enste, D.H.** Shadow Economies: Size, Causes and Consequences. Journal of Economic Literature, March 2000, p 77-114 [<http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/JEL.pdf>] 22.03.2013

78. **Scholes, M. S.; Wolfson, M.A.; Erickson, M.; Maydew, E.L.; Shevlin, T.** Taxes and business strategy. 2004, 556 p.
79. **Schweitzer, M.E.; Hsee, C.K.** Stretching the truth: Elastic justification and motivated communication of uncertain information. – The Journal of Risk and Uncertainty, 2002, Vol 25
[\[www.researchgate.net/...Stretching the Truth Elastic\]](http://www.researchgate.net/...Stretching_the_Truth_Elastic) 23.03.2013
80. **Shaheen, R.** Creativity and Education. – Creative Education, 2010, Vol 1, No 3
<http://www.scirp.org/Journal/PaperDownload.aspx?FileName=CE2010030000479654079.pdf&paperID=>] 11.05.2013
81. **Slemord, J.; Yitzhaki, S.** TAX Avoidance, Evasion, and Administration. National Bureau of Economic Research, January 2000
[\[http://www.nber.org/papers/w7473\]](http://www.nber.org/papers/w7473) 22.03.2013
82. **Smith, S.R. & Kimball, K.C.** Tax Evasion and Ethics: A Perspective from Members of The Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints. - Journal of Accounting, Ethics & Public Policy, 1998, Vol 1, p 337-348.
[\[http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4614-1287-8_13#page-1\]](http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4614-1287-8_13#page-1)
 22.03.2013
83. **Spiro, R.J.; Jehng, J.** Cognitive flexibility and hypertext: Theory and technology for the non-linear and multidimensional traversal of complex subject matter. D. Nix & R. Spiro (eds.), Cognition, Education, and Multimedia. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1990. – viidatud Ariely ja Gino 2011 vahendusel.
84. **Stiglitz, J. E.** The General Theory of Tax Avoidance. Cambridge, 1986, 36 p.
[\[http://www.nber.org/papers/w1868\]](http://www.nber.org/papers/w1868) 20.03.2013
85. **Šišinia, J.** Tulu maksustamisega seotud optimeerimisskeemid ning nendega kaasnevad riskid Eestis töötasu dividendidega asendamise näitel. TÜ ettevõtetemajanduse instituut, 2013, 66 lk. (bakalaureusetöö)

86. **Tamari, M.** Ethical Issues in Tax Evasion: A Jewish Perspective. - Journal of Accounting, Ethics & Public Policy, 1998, Vol 1, p 121-132. – viidatud McGee 1998 vahendusel.
87. **Tamari, M.** Ethical Issues in Tax Evasion: A Jewish Perspective. – Journal of Accounting, Ethics & Public Policy, 1998, Vol 1. – viidatud McGee 2005 vahendusel.
88. **Thompson, L.** Making the Team. 3rd edition. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education, Inc, 2008. – viidatud Ariely ja Gino 2011 vahendusel.
89. **Torgler, B.** Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance. 2003. [http://edoc.unibas.ch/56/1/DissB_6463.pdf] 20.03.2013
90. **Torgler, B.** Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance. 2003. – viidatud McGee 2005 vahendusel.
91. **Torgler, B.; Schneider, F.; Schaltegger, C.A.** Local Autonomy, Tax morale and the Shadow Economy. Public Choice, 2009, 144 (1-2), pp 293-321 [<http://eprints.qut.edu.au/38094/1/c38094.pdf>] 22.03.2013
92. Transfer Pricing and Intra-Group Financing. The entangled worlds of financial markets and transfer pricing. Bakker, A.; Levey, M.M. (editors). Amsterdam, IBFD, 2012, p 558.
93. **Uduste, P.** Tulumaksu optimeerimisskeemid Eestis. TÜ ettevõtetmajanduse instituut, 2012, 64 lk. (bakalaureusetöö)
94. **Vaguine, V.V.** The ‘Shadow Economy’ and Tax Evasion in Russia. 1998. – viidatud McGee 2005 vahendusel.
95. **Walker, L.** Ramsay 25 Years On: Some Reflections on Tax Avoidance. Law Quarterly Review, 2004, vol 120, pp 412-427. – viidatud Freedman 2004 vahendusel.

96. Weeks, W. A.; Moore, C.W.; McKinney, J.A.; Longenecker, J.G. The Effects of Gender and Career Stage on Ethical Judgment. 1999

[<http://www.ingentaconnect.com/content/klu/busi/1999/00000020/00000004/00153562>] 22.03.2013.

Õigusaktid

97. Karistusseadustik. RT I 2001, 61, 364.

[<https://www.riigiteataja.ee/akt/120122012012>] 25.02.2013.

98. Käibemaksuseadus. RT I 2003, 82, 554.

[<https://www.riigiteataja.ee/akt/125102012017>] 25.02.2013.

99. Maksukorralduse seadus. RT I 2002, 26, 150.

[<https://www.riigiteataja.ee/akt/122122012009>] 25.02.2013.

100. Tulumaksuseadus. RT I 1999, 101, 903.

[<https://www.riigiteataja.ee/akt/129122012031>] 25.02.1013.

Kohtulahendid

101. Riigikohtu halduskolleegiumi 11. jaanuari 2007. aasta otsus nr 3-3-1-62-06.

[<http://www.riigikohus.ee/?id=11&indeks=0,3,16000,16003,16004&tekst=RK/3-3-1-62-06>] 2.03.2013.

102. Riigikohtu halduskolleegiumi 6. novembri 2008. aasta otsus nr 3-3-1-57-08.

[<http://www.riigikohus.ee/?id=11&indeks=0,3,16000,16003,16004&tekst=RK/3-3-1-57-08>] 2.03.2013.

103. Riigikohtu halduskolleegiumi 17. juuni 2009. aasta otsus nr 3-3-1-23-09.

[<http://www.riigikohus.ee/?id=11&indeks=0,3,16000,16003,16004&tekst=RK/3-3-1-23-09>] 2.03.2013.

104. Riigikohtu halduskolleegiumi 4. novembri 2009. aasta otsus nr 3-3-1-52-09.
[\[http://www.riigikohus.ee/?id=11&indeks=0,3,16000,16003,16004&tekst=RK/3-3-1-52-09\]](http://www.riigikohus.ee/?id=11&indeks=0,3,16000,16003,16004&tekst=RK/3-3-1-52-09) 2.03.2013.
105. Riigikohtu halduskolleegiumi 4. novembri 2009. aasta otsus nr 3-3-1-59-09.
[\[http://www.riigikohus.ee/?id=11&indeks=0,3,16000,16003,16004&tekst=RK/3-3-1-59-09\]](http://www.riigikohus.ee/?id=11&indeks=0,3,16000,16003,16004&tekst=RK/3-3-1-59-09) 2.03.2013
106. Riigikohtu halduskolleegiumi 9. detsembri 2009. aasta otsus nr 3-3-1-67-09.
[\[http://www.riigikohus.ee/?id=11&indeks=0,3,16000,16003,16004&tekst=RK/3-3-1-67-09\]](http://www.riigikohus.ee/?id=11&indeks=0,3,16000,16003,16004&tekst=RK/3-3-1-67-09) 2.03.2013.
107. Riigikohtu halduskolleegiumi 20. jaanuari 2010. aasta otsus nr 3-3-1-74-09.
[\[http://www.riigikohus.ee/?id=11&indeks=0,3,16000,16003,16004&tekst=RK/3-3-1-74-09\]](http://www.riigikohus.ee/?id=11&indeks=0,3,16000,16003,16004&tekst=RK/3-3-1-74-09) 2.03.2013.
108. Riigikohtu halduskolleegiumi 25. aprilli 2011. aasta otsus nr 3-3-1-15-11.
[\[http://www.riigikohus.ee/?id=11&indeks=0,3,16000,16003,16004&tekst=RK/3-3-1-15-11\]](http://www.riigikohus.ee/?id=11&indeks=0,3,16000,16003,16004&tekst=RK/3-3-1-15-11) 2.03.2013.
109. Riigikohtu halduskolleegiumi 13. veebruari 2012. aasta otsus nr 3-3-1-79-11.
[\[http://www.riigikohus.ee/?id=11&indeks=0,3,16000,16003,16004&tekst=RK/3-3-1-79-11\]](http://www.riigikohus.ee/?id=11&indeks=0,3,16000,16003,16004&tekst=RK/3-3-1-79-11) 2.03.2013.

77	12.13.2012	17:30:03	- Tartu	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline	4 - mõnel juhul	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline
78	12.13.2012	17:54:03	- Tartu	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	3 - ebaeasiline
79	12.13.2012	8:08:16	- Tallinn	4 - mõnel juhul	5 - normaalne	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul
80	12.13.2012	19:04:15	- Tartu	3 - ebaeasiline	5 - normaalne	4 - mõnel juhul	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne
81	12.13.2012	20:31:36	- Tartu	1 - äärmiselt	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline
82	12.13.2012	20:31:36	- Tartu	2 - väga ebaeasiline	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	3 - ebaeasiline
83	12.14.2012	10:04:03	- Tartu	1 - äärmiselt	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	4 - mõnel juhul
84	12.14.2012	10:09:50	- Tartu	1 - äärmiselt	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	4 - mõnel juhul
85	12.14.2012	10:56:26	Harjumaa	3 - ebaeasiline	4 - mõnel juhul	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	4 - mõnel juhul
86	12.14.2012	12:16:13	- Tartu	3 - ebaeasiline	4 - mõnel juhul	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	3 - ebaeasiline
87	12.14.2012	13:07:38	- Tartu	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	3 - ebaeasiline	5 - normaalne	5 - normaalne	3 - ebaeasiline
88	12.14.2012	13:19:02	- Tartu	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	3 - ebaeasiline	5 - normaalne	5 - normaalne	4 - mõnel juhul
89	12.14.2012	13:19:02	Harjumaa	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	3 - ebaeasiline	5 - normaalne	5 - normaalne	4 - mõnel juhul
90	12.14.2012	15:08:16	- Tartu	2 - väga ebaeasiline	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul
91	12.14.2012	15:26:48	- Tartu	5 - normaalne	5 - normaalne	3 - ebaeasiline	5 - normaalne	5 - normaalne	4 - mõnel juhul
92	12.14.2012	16:31:40	- Tartu	2 - väga ebaeasiline	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline	4 - mõnel juhul	3 - ebaeasiline	2 - väga ebaeasiline
93	12.14.2012	16:31:40	Harjumaa	2 - väga ebaeasiline	4 - mõnel juhul	5 - normaalne	4 - mõnel juhul	2 - väga ebaeasiline	3 - ebaeasiline
94	12.15.2012	18:31:37	- Tartu	2 - väga ebaeasiline	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline	2 - väga ebaeasiline	2 - väga ebaeasiline
95	12.16.2012	12:27:18	- Tartu	1 - äärmiselt	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline	1 - äärmiselt	2 - väga ebaeasiline	2 - väga ebaeasiline
96	12.16.2012	12:49:44	Harjumaa	3 - ebaeasiline	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	2 - väga ebaeasiline
97	12.16.2012	12:49:44	- Tartu	3 - ebaeasiline	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	2 - väga ebaeasiline
98	12.19.2012	20:02:36	- Tartu	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline	4 - mõnel juhul	3 - ebaeasiline	2 - väga ebaeasiline
99	12.25.2012	18:16:36	- Tartu	5 - normaalne	5 - normaalne	3 - ebaeasiline	4 - mõnel juhul	3 - ebaeasiline	2 - väga ebaeasiline
100	12.28.2012	11:53:59	Põlvamaa	2 - väga ebaeasiline	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	2 - väga ebaeasiline
101	12.29.2012	16:38:01	- Tartu	2 - väga ebaeasiline	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	2 - väga ebaeasiline
102	1.9.2013	22:46:52	Tartumaa	3 - ebaeasiline	1 - äärmiselt	3 - ebaeasiline	2 - väga ebaeasiline	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline
103	1.9.2013	22:46:52	- Tartu	3 - ebaeasiline	1 - äärmiselt	3 - ebaeasiline	2 - väga ebaeasiline	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline
104	1.13.2013	16:32:10	- Tartu	5 - normaalne	4 - mõnel juhul	3 - ebaeasiline	4 - mõnel juhul	3 - ebaeasiline	4 - mõnel juhul
105	1.13.2013	16:38:45	Ida-Virumaa	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	3 - ebaeasiline	4 - mõnel juhul	3 - ebaeasiline	4 - mõnel juhul
106	1.13.2013	16:38:45	- Tartu	3 - ebaeasiline	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	3 - ebaeasiline
107	1.13.2013	16:52:23	Põlvamaa	3 - ebaeasiline	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	3 - ebaeasiline
108	1.13.2013	17:04:21	- Tartu	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	4 - mõnel juhul
109	1.13.2013	17:10:27	- Tartu	2 - väga ebaeasiline	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	2 - väga ebaeasiline
110	1.13.2013	18:22:45	- Tartu	3 - ebaeasiline	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	3 - ebaeasiline
111	1.13.2013	18:24:35	- Tartu	3 - ebaeasiline	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	3 - ebaeasiline
112	1.13.2013	18:24:35	Harjumaa	3 - ebaeasiline	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	3 - ebaeasiline
113	1.13.2013	18:24:35	- Tartu	3 - ebaeasiline	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	3 - ebaeasiline
114	1.13.2013	19:57:16	- Tartu	2 - väga ebaeasiline	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline	4 - mõnel juhul	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline
115	1.13.2013	20:56:04	Põlvamaa	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline	4 - mõnel juhul	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline
116	1.13.2013	20:46:26	- Tartu	1 - äärmiselt	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	5 - normaalne
117	1.13.2013	21:45:33	Harjumaa	3 - ebaeasiline	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul
118	1.13.2013	21:58:28	- Tartu	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne
119	1.13.2013	22:40:15	- Tartu	3 - ebaeasiline	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul
120	1.13.2013	23:27:26	- Tartu	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	4 - mõnel juhul
121	1.14.2013	8:50:47	- Tartu	3 - ebaeasiline	2 - väga ebaeasiline	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline
122	1.14.2013	8:50:47	- Tartu	2 - väga ebaeasiline	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul
123	1.14.2013	9:31:49	- Tartu	2 - väga ebaeasiline	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline	4 - mõnel juhul	3 - ebaeasiline	3 - ebaeasiline
124	1.14.2013	10:27:52	- Tartu	1 - äärmiselt	2 - väga ebaeasiline	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	3 - ebaeasiline	2 - väga ebaeasiline
125	1.14.2013	10:38:20	- Tartu	1 - äärmiselt	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	2 - väga ebaeasiline
126	1.14.2013	11:58:44	Tartumaa	3 - ebaeasiline	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	2 - väga ebaeasiline
127	1.14.2013	12:12:15	- Tartu	3 - ebaeasiline	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	5 - normaalne
128	1.14.2013	12:53:24	Põlvamaa	3 - ebaeasiline	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	5 - normaalne
129	1.14.2013	13:05:33	Harjumaa	3 - ebaeasiline	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	5 - normaalne
130	1.14.2013	18:25:14	- Tartu	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	3 - ebaeasiline
131	1.14.2013	18:50:09	- Tartu	4 - mõnel juhul	3 - ebaeasiline	2 - väga ebaeasiline	4 - mõnel juhul	2 - väga ebaeasiline	1 - äärmiselt
132	1.14.2013	18:50:09	Lääne-Virumaa	5 - normaalne	4 - mõnel juhul	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	4 - mõnel juhul
133	1.14.2013	19:35:54	- Tartu	4 - mõnel juhul	4 - mõnel juhul	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	4 - mõnel juhul
134	1.15.2013	0:04:13	- Tartu	4 - mõnel juhul	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	4 - mõnel juhul
135	1.15.2013	1:56:13	- Tallinn	4 - mõnel juhul	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	4 - mõnel juhul
136	1.15.2013	23:31:51	Harjumaa	4 - mõnel juhul	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	4 - mõnel juhul
137	2.3.2013	23:31:47	- Tartu	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	5 - normaalne	3 - ebaeasiline

Lisa 2. Mann-Whitney U-testi tulemused olulisuse tasemel 90%

Asymp. Sig. (2-tailed)	Skeem1	Skeem2	Skeem3	Skeem4	Skeem5	Skeem6	Skeem7	Skeem8	Skeem9	Skeem10	Skeem11	Skeem12	Olulisi eristumisi
1. Vanus, grupid "kuni 25" ja "26-45"	,056	,494	,540	,559	,039	,003	,182	,122	,071	,503	,457	,298	3,0
2. Vanus, grupid "kuni 25" ja "45-65"	,967	,848	,441	,259	,297	,041	,417	,237	,930	,072	,966	,796	2,0
3. Vanuse grupid kuni 25 ja üle 65	,056	,198	,082	,958	,061	,089	,164	,384	,215	,727	,696	,081	4,0
4. Vanusegrupid 26-45 ja 46-65	,166	,433	,224	,079	,590	,744	,038	,777	,095	,176	,430	,558	2,0
5. Vanusegrupid 26-45 ja üle 65	,214	,290	,185	,766	,437	,560	,237	,719	,392	,543	,559	,241	,0
6. Vanusegrupid 46-65 ja üle 65	,114	,193	,129	,602	,303	,453	,106	,877	,207	,148	,652	,139	,0
Sugu	,573	,182	,094	,065	,277	,006	,000	,009	,029	,088	,003	,047	9,0
Juhtimiskogemus	,049	,022	,019	,002	,012	,007	,000	,001	,005	,000	,000	,001	12,0
Haridus - alg vs kesk	,865	1,000	,175	,166	,622	,261	,607	,477	,684	,146	,567	,446	,0
Haridus - alg vs kõrg	,592	,854	,486	,169	,538	,290	,793	,558	,412	,417	,401	,408	,0
Haridus - kesk vs kõrg	,594	,832	,149	,930	,815	,573	,566	,644	,388	,181	,955	,916	,0
Olulisi eristumisi	1,0	1,0	3,0	3,0	3,0	5,0	3,0	2,0	3,0	3,0	2,0	3,0	32,0

Lisa 3. Mediaanitesti tulemused

Skeemide 4, 7 ja 9 puhul test tulemust ei näita, sest testi eripärasest tulenevalt tulemust ei näidata kui mediaan on võrdne suurima täisarvuga.

Asymp. Sig.	Skeem1	Skeem2	Skeem3	Skeem4	Skeem5	Skeem6	Skeem7	Skeem8	Skeem9	Skeem10	Skeem11	Skeem12	Olulisi eristumisi
Vanus	,063	,505	,138		,003	,014		,424		,110	,708	,198	3
Sugu	,526	,100	,003		,446	,001		,039		,320	,060	,194	4
Juhtimiskogemus	,550	,077	,062		,171	,094		,005		,012	,037	,002	7
Haridus	,548	,964	,553		,888	,421		,974		,070	,097	,767	2
Olulisi eristumisi mediaanitestis	1,0	1,0	2,0	,0	1,0	3,0	,0	2,0	,0	2,0	3,0	1,0	16
Eristumisi Mann-Whitney U-testis	1,0	1,0	3,0	3,0	3,0	5,0	3,0	2,0	3,0	3,0	2,0	3,0	32
Olulisi eristumisi	2	2	5	3	4	8	3	4	3	5	5	4	48

Lisa 4. Mediaanitesti ja Mann-Whitney U-testi tulemuste protsentuaalne väljendus ning hinnanguid mõjutavate tegurite pingerida

Tabel näitab kummagi testi puhul milline osakaal skeemidest on andnud eristumisi 90% olulisuse nivool väljendatuna protsentides (1=100%).

Tunnus	Mediaanitesti tulemus	Mann-Whitney U-testi tulemus	Kokku	Eristumisi (järjestus kahe testi alusel)
Vanus	0,25	0,15	0,40	III
Sugu	0,33	0,75	1,08	II
Juhtimiskogemus	0,58	1	1,58	I
Haridus	0,17	0	0,17	IV

Lisa 5. Maksupettuste aktsepteerimine – riikide järjestus

Riikide järjestus vastanute järgi, kus peetakse maksupettusi kõige rohkem õigustamatuteks ja sugudevaheline jaotus (vastanute protsent, kes ei pea maksupettusi mitte kunagi õigustatuks)

Positsioon	Riik	Vastanute protsent	Mehed	Naised
1	Türgi	92	91	93
2	Malta	80	75	84
3	Bulgaaria	67	63	71
4	Taani	66	57	74
4	Ungari	66	63	67
6	Horvaatia	61	57	65
7	Sloveenia	60	56	63
7	Läti	60	56	63
7	Poola	60	61	59
10	Slovakkia	59	55	64
10	Tsehhi	59	55	63
10	Põhja-Iirimaa	59	52	65
13	Austria	58	54	62
13	Island	58	52	63
13	Iirimaa	58	53	62
16	Saksamaa	57	53	60
16	Rumeenia	57	56	59
16	Hispaania	57	53	60
16	Itaalia	57	55	58
20	Suurbritannia	56	51	61
21	Portugal	55	55	55
22	Soome	53	45	60
23	Rootsi	51	47	55
24	Prantsusmaa	48	46	51
25	Holland	46	42	51
25	Venemaa	46	42	49
27	Luksemburg	41	38	44
27	Ukraina	41	38	43
29	Eesti	40	38	42
30	Leedu	39	37	41
31	Belgia	38	33	43
32	Kreeka	37	38	37
33	Valgevene	26	22	30
	Keskmine	54,8	51,2	58,3

Allikas: (McGee 2006: 3 ja 16, autori tõlge)

Lisa 6. Maksupettuste aktsepteerimine – jaotus vanuse järgi

Vastanute protsent, kes ei pea maksupettusi mitte kunagi õigustatuks

Riik	Vanus		
	16-29	30-49	50+
Austria	47	58	64
Valgevene	17	26	35
Belgia	28	34	46
Bulgaaria	52	59	81
Horvaatia	48	63	68
Tsehhi	49	53	70
Taani	64	61	72
Eesti	24	32	56
Soome	38	49	64
Prantsusmaa	33	47	57
Ida-Saksamaa	50	58	64
Lääne-Saksamaa	46	55	64
Suurbritannia	33	56	67
Kreeka	32	39	46
Ungari	52	57	82
Island	48	55	70
Iirimaa	48	56	68
Itaalia	44	56	64
Läti	39	59	69
Leedu	27	33	53
Luksemburg	30	44	44
Malta	71	80	86
Holland	34	41	59
Põhja-Iirimaa	54	53	67
Poola	46	61	67
Portugal	56	50	59
Rumeenia	44	54	67
Venemaa	29	43	60
Slovakkia	54	58	65
Sloveenia	48	61	67
Hispaania	48	53	65
Rootsi	45	47	57
Türgi	91	94	92
Ukraina	26	36	54
Keskmine	44,0	52,4	63,8

Allikas: (McGee 2006: 12, autori tõlge)

Lisa 7. Maksupettuste aktsepteerimine – jaotus hariduse järgi

Vastanute protsent, kes ei pea maksupettusi mitte kunagi õigustatuks

Riik	Haridus		
	Põhi-või algharidus	Keskharidus	Kõrgharidus
Austria	65	55	42
Valgevene	33	23	27
Belgia	45	38	32
Bulgaaria	75	65	58
Horvaatia	69	58	50
Tsehhi	61	58	53
Taani	69	59	63
Eesti	41	39	41
Soome	57	47	54
Prantsusmaa	53	36	46
Saksamaa	58	53	70
Suurbritannia	58	51	56
Kreeka	49	40	33
Ungari	71	60	47
Island	66	54	51
Iirimaa	67	50	58
Itaalia	57	56	55
Läti	66	57	59
Leedu	48	36	37
Luksemburg	49	37	37
Malta	87	77	77
Holland	52	48	39
Põhja-Iirimaa	61	57	59
Poola	62	56	58
Portugal	57	48	61
Rumeenia	61	53	61
Venemaa	60	45	40
Slovakkia	60	60	56
Sloveenia	61	61	53
Hispaania	63	49	52
Rootsi	60	45	53
Türgi	91	93	95
Ukraina	51	40	38
Keskmine	60,1	51,6	51,8

Allikas: (McGee 2006: 14, autori tõlge)

Lisa 8. Maksupettuste aktsepteerimine – jaotus sissetuleku järgi

Vastanute protsent, kes ei pea maksupettusi mitte kunagi õigustatuks

Riik	Sissetulek		
	Madalam sissetulek	Keskmine sissetulek	Kõrge sissetulek
Austria	59	59	55
Valgevene	30	26	22
Belgia	49	40	30
Bulgaaria	76	68	58
Horvaatia	73	57	61
Tsehhi	69	61	48
Taani	69	64	63
Eesti	49	43	37
Soome	56	50	51
Prantsusmaa	54	49	47
Saksamaa	60	51	53
Suurbritannia	58	55	58
Kreeka	43	36	30
Ungari	69	70	60
Island	62	59	52
Iirimaa	66	53	53
Itaalia	59	58	52
Läti	62	63	54
Leedu	42	48	38
Luksemburg	43	43	45
Malta	85	80	76
Holland	49	49	39
Põhja-Iirimaa	61	56	55
Poola	62	60	53
Portugal	59	48	57
Rumeenia	61	55	59
Venemaa	52	46	40
Slovakkia	60	61	60
Sloveenia	61	63	55
Hispaania	66	56	56
Rootsi	54	48	50
Türgi	91	93	93
Ukraina	47	38	36
Keskmine	59,3	54,7	51,4

Allikas: (McGee 2006: 15, autori tõlge)

Lisa 9. V.Budlas'e 2012-2013 maksupettuste uuringu küsimused/ petuskeemide kirjeldused

1. **Ümbrikupalga maksmine.** Näide: Ettevõtte juht leiab, et tema ettevõttes on töajõukulud väga suured. Et töajõuga seotud maksukulusid vähendada, otsustab ettevõtte juht mitte deklareerida osade töötajate olemasolu ja ta maksab neile palka nõ "mustalt."
2. **Ümbrikupalga maksmine.** Näide: Ettevõtte juht leiab, et tema ettevõttes on töajõukulud väga suured. Töajõukulude tõttu on ettevõtte mitu majandusaastat lõpetanud kahjumiga. Et töajõuga seotud maksukulusid vähendada, otsustab ettevõtte juht näidata töötajate ametlike palkadena vaid miinimumpalka ning osa maksta juurde nõ "mustalt."
3. **Käibe varjamine.** Näide: Eesti ettevõtjal õnnestus müüa ühele Poola ettevõttele suur partii kaupa, mis oli tema laos seisnud juba kaua. Pooled leppisid kokku, et kumbki ei deklareeri ostu ega müüki. Eesti ettevõtja vormistas kauba oma arvestuses kui lootusetult realiseeruva ja kandis selle arvelt maha. Tulu võttis ettevõtja endale ja kasutas seda isiklikuks otstarbeks.
4. **Isiklike kulude näitamine ettevõtte kuludena.** Näide: Füüsiline isik omab väike-ettevõtet, kus ainsaks töötajaks on vaid tema ise. Tal on vaja osta koju uus köögimööbel, kuid selleks isiklikku vaba raha ei ole. Ta otsustab, et ei taha laenu võtta, et ta teeb parem nii, nagu ta ettevõtte oleks soetanud mitmesuguseid remondikaupu ning vormistab enda köögimööbli jaoks vajalikud 4000 eurot ettevõtte kuludeks.
5. **Kaubaga seotud maksupettus.** Näide: Ettevõtja teab, et osadel kaupadel on kõrgemad, osadel madalamad tollimaksumäärad. Samuti teab ta, et maksumäär sõltub sageli ka riigist, kust kaupa tuuakse. Ta on välja selgitanud enda kaubaga sarnase kõige väiksemate maksukuludega kaubaliigi ja päritolumaa ning deklareerib oma kaupa nüüd selliselt. Ta võidab nii suuri tollimaksu ja käibemaksu summasid.
6. **Aktsiisipettus.** Näide: Füüsiline isik toodab kodus viina ja müüb seda oma tutvusringkonnale ning mõnikord ka laiemalt.

7. **Üüritulu varjamine.** Näide: Füüsiline isik elab oma sõbra juures. Tal on tegelikult olemas ka oma korter, kuid seda üürib ta välja. Üüritulu ta Maksu- ja Tolliametile ei deklareeri.
8. **Käibemaksu pettuslik tagasiküsimine suures ulatuses.** Näide: Füüsiline isik sai teada, et Eesti seaduste kohaselt on võimalik kasutada sellist skeemi ettevõttele raha saamiseks, et soetada endale kallis maatükk, tasuda selle eest osadena kümne aasta jooksul, kuid küsida soetamisega seoses käibemaks tagasi täies ulatuses ja kohe. Seega müüb kodaniku elukaaslane ettevõttele kallilt maatüki. Ettevõtte saab riigilt käibemaksutagastusena 1 000 000 eurot. See summa toimetatakse ettevõttest välja konsultatsioonikuludena. Väidetavaid konsultatsioone osutab ettevõttele kodanik ise ja tema elukaaslane. Ettevõtte läheb aasta hiljem pankrotti, tehingu aluseks olnud maatüki ostab odavalt pankrotivarana kodaniku elukaaslase vend.
9. **Aktsiisipettus.** Näide: Aktsiisilaopidaja teab, et diiselkütuse aktsiisimaks on oluliselt madalam bensiini aktsiisimaksust ja nii näitab ta sageli bensiini vabasse ringlusesse deklareerimist diiselkütusena. Ühe paakautotäie pealt hoiab niimoodi kokku kuni 8000 eurot aktsiisiraha.
10. **Dividendide maksmine töötasu asemel.** Näide: Füüsilisel isikul on paari töötajaga konsultatsiooni- ja koolitusettevõtte. Ta ise tegutseb ka igapäevaselt selle ettevõtte heaks: sõlmib mitmeid lepinguid, teeb finantsarvestust, osutab klientidele konsultatsiooniteenuseid, viib läbi koolitusi. Oma töötajatele maksab ta palka, kuid ise võtab oma ettevõttest välja vaid dividende, kuna siis ei pea ta maksma nii palju sotsiaalmaksu.
11. **Käibe varjamine.** Näide: Majutuskohta tuleb ööbima seltskond, kes tasub hommikul teenuse eest sularahas ja lahkub. Majutuskoha pidaja otsustab, et ei kajasta oma dokumentatsioonis nendele isikutele teenuse osutamist. Sel juhul säästab ta neilt tuludelt maksukulud. Kuna majutusteenust osutades ei ole kasum väga suur, toimib majutuskoha pidaja üsna sageli nii.
12. **Tulude varjamine.** Näide: Füüsiline isik otsustab, et hakkab oma suvila juurde sauna ehitama. Ta ei ole väga jõukas, kuid ta otsustab teha nii, et võtab sealt samast

maakohast oma maatükilt maha veidi metsa, osa sellest jätab oma sauna ehituseks, suurema osa aga müüb maha ja selle eest ostab puuduvad materjalid ja palkab vajadusel abijõudu. Ta ei deklareeri oma metsamüügi tulusid ja ei tasu neilt tulumaksu.

13. **Kaubaga seotud pettus.** Näide: Ettevõtjal on oma väljakujunenud süsteemid, kuidas kaubavedudega toimetada riiki lisaks ametlikult deklareeritud kaubale ka deklareerimata kallist kaupa kolmandatest riikidest. Ta laseb ebaseadusliku kauba koormasse ära peita. Sellelt kaubalt ei pea ta siis maksma tollimaksu ning lisaks saab seda hiljem maha müüa nii, et ei teki maksukulusid.

14. **Aktsiisipettus.** Näide: Füüsiline isik elab Ida-Virumaal ning tema peamiseks teenistuseks on aktsiisikauba toomine Venemaalt ning selle edasimüük oma tutvusringkonnale.

15. **Arvevabriku asutamine.** Näide: Füüsiline isik asutab ettevõtte. Ettevõtte on registreeritud kui ühe-mehe konsultatsioonifirma, samas selle tegelik peamine tegevus seisneb illegaalseid tehinguid tegevatele ettevõtetele valearvete tootmises. Kodanik saab ettevõttest oma töö eest (st väidetavalt konsultatsioonide osutamise eest) ametlikult palka.

Allikas: (Buldas 2013)

SUMMARY

ESTONIAN INHABITANTS' ETHICAL TOLERANCE REGARDING TAX AVOIDANCE SCHEMES AND ITS COMPARISON TO TAX EVASION

Arvo Kivar

This Master's Thesis analyses the results of a recent inquiry conducted by the author of the thesis. The inquiry's main aim was to establish the ethical tolerance of Estonian inhabitants regarding the most widely used schemes of tax avoidance.

Both death and taxes are unavoidable. Recently, it seems to be more true regarding the first. From the standpoint of the state, taxes are essential. Taxes can be compared to a fee paid by inhabitants for the services provided by the state as an organized society. The states where rule of law is strongly established must provide that those having the power do not violate it. Regarding taxes and taxation this principle is upheld by the common rule that nobody has to pay more taxes than strictly required by the law. In other words, if the taxpayer has options to choose between several alternatives while concluding a transaction, he does not have to choose the option that brings along the biggest tax burden. Thus it is perfectly clear that every taxpayer is interested in paying as little taxes as it is possible without breaking the law.

Several countries are facing the problem of making a distinction between legal and illegal diminishing of tax burden. Before planning his transactions, a taxpayer must be totally aware of whether the planned transaction is legal or what kind and how much taxes he needs to pay as a result. It is not that easy in real life and a taxpayer might end up in finding himself breaking the law.

A state faces the dilemma: how to balance the rule of law and effective collection of taxes. This objective is indeed extremely complicated to achieve. Nevertheless, every state where rule of law is followed, must strive towards this. Thus it is a top challenge to regulate the sphere of taxation in a way that the sufficient collecting of taxes is secured and the taxpayer's right to choose alternative with less tax burden is respected.

Regarding the scope of taxation, clear limits need to be established. On one hand some certain deeds are defined in laws as tax offences. On the other hand one might say that the state kind of “leaves the backdoor open for himself.” To regulate the deeds that are not exactly described in the law, a common and vague rule is imposed – to levy taxes, the content or essence of the transaction is taken into account not the form. These two aspects set the boundaries for a taxpayer who is about to plan his activity to lessen tax burden.

As there is no distinct difference between legal and illegal activity regarding the lessening of tax burden, there is no clearness regarding the definitions. Both in Estonia as well as internationally there is a high variety of different definitions regarding different ways of lessening taxes. In fact, one and the same definition might have different content in researches of different authors. Thus one needs to be always alert and punctual when reading texts on the subject of tax avoidance. Nevertheless, it is more or less widely accepted that “tax evasion” (“maksudest kõrvalehoidumine” in Estonian) stands for illegal activity and “tax avoidance” (“maksude vältimine” in Estonian) stands for legal activity as far as lessening of tax burden is in question.

The avoidance of taxes is very common and completely legal. The limits of the avoiding activity are set by the law, on the one hand, and by the imagination and morality of the taxpayer, on the other hand. Therewith both of these boundaries are not clear lines but it is an evenly gray area, more bright in the middle and getting darker on the edges. The taxpayers have come up with a wide variety of different schemes to avoid taxes or lessen the tax burden. Some are more some are less aggressive. There are schemes which’s morality is highly questionable, some might be even hard to distinguish from tax offences. The objective of the author and of this thesis is to clearly establish what do Estonian people think of different tax avoidance schemes and how ethical do they think tax avoidance is at all. To reach the goal, the author has conducted an inquiry which’s results are analyzed in detail in the second chapter of the thesis.

In consequence to meet the goal of this thesis the following research tasks have been set forth:

- To establish theoretical context to support the easier understanding of empirical analyses in this thesis;

- Both to define and classify different tax avoiding schemes and to differentiate them from tax evading;
- To describe ethical and moral aspects regarding tax avoidance;
- To describe researches of tax avoidance and tax evasion conducted earlier by other researchers;
- To describe the inquiry conducted in the course of writing of this thesis;
- To analyze the data gathered by the inquiry mentioned above;
- To make conclusions based on the gathered data, to suggest solutions and further research developments;
- To compare the difference of the inhabitants' attitude towards tax avoidance and tax evasion.

There are three hypotheses in this paper that the author is determined to clarify:

- 1) The different tax avoidance schemes are of different aggressiveness, i.e. people do not consider tax avoidance as such to be good or bad but they do regard different schemes as being more or less ethical;
- 2) Tax avoidance is regarded to be unethical by persons who have no connection with entrepreneurship, e.g. running a company;
- 3) The person's attitude towards tax avoidance is dependent on his sex, age, education and place of residence.

This thesis has been relied on different articles and texts, both on the field of law and tax, laws, court rulings, as well as on data gathered by an inquiry conducted in the internet.

In Estonia there have been several studies on distinguishing tax avoidance (legal activity) and tax evasion (illegal activity). Researches and analyses have been made regarding the amendments of the law, court practice, other states' practice etc (e.g. Buldas 2010, Kask 2010, Uduste 2012, Šišina 2013). But never before in any states there has been a research similar to the given thesis, known to the author of this thesis. There are no data regarding how people tolerate different tax avoidance schemes or tax avoiding activity itself. It cannot be disputed that it is essential to recognize what do the inhabitants of a state think of certain issues that the state is about to regulate by the law. The objective of the law is to establish a common and clear set of rules that are acceptable to everybody (or majority) of the society, so a big group of people can co-exist as a community. It is clear that the objective to establish rules that are followed by every single member of the society is unrealistic. On the other hand it is highly

questionable to establish set of rules that are unacceptable to the majority of the society. Such rules are in confrontation with the society's sense of justice and thus shall not be followed. The author strives to clarify are there such commonly unacceptable regulations in the realm of tax avoidance. If there are, this gives a clear sign that the law must be amended. If something commonly accepted is forbidden then perhaps the sphere is overregulated. Or, if something commonly unaccepted is not forbidden, then it would make sense to ban this in legal regulations. In fact, Estonian Supreme Court has, on several occasions, given notice to the Parliament that the law is deficient and needs to be amended.

In order to fulfill the objective of this thesis and the set research tasks, the thesis is divided into two main chapters:

- 1) the theoretical context of tax avoidance and the description of previous researches, *inter alia* regarding tax evasion; and
- 2) the description of the inquiry conducted by the author in the course of writing of this thesis, the analyses of the gathered data and conclusions.

In theoretical writings there are several classifications regarding tax avoidance schemes. Most of them come to conclusions that there are three basic kinds of schemes: (i) income shifted from one pocket to another; (ii) income shifted from one period to another; and (iii) income shifted from one type to another. For the sake of clarity the author makes a distinction pending whether the shifting of pockets being done in-state or internationally. Thus, regarding the inquiry described in chapter two, the following schemes are taken into scrutiny:

- 1) shifting of income internationally by the means of:
 - 1.1) royalties and interest payments;
 - 1.2) rental payments of machinery;
 - 1.3) transfer prices;
- 2) shifting of income state-wise by the means of:
 - 2.1) company is a beneficiary instead of natural person;
 - 2.2) beneficiary being another company with no employees;
 - 2.3) natural person making a loan to a company and receiving income as interest while avoiding social tax;

- 2.4) an employee being hired as a one-man company;
- 3) shifting of income from one period to another by the means of:
 - 3.1) rescheduling of sale of securities to shift the date of income tax payment further in the future;
 - 3.2) rescheduling of transaction to a specific time preceding to an announced tax rise date;
- 4) shifting of income from one type to another by the means of:
 - 4.1) paying of dividends instead of salary;
 - 4.2) paying of scholarships, pensions or subsidies instead of salary;
 - 4.3) paying of royalties and making rental payments instead of paying salary.

The gaps or deficiencies in law are overcome due to court practice. Although there is no case law in Estonia, it is highly advisable to take into account the Supreme Court's viewpoints on arguable legal regulations. The more vague the law is, the more it is being tested by taxpayers in means of what is allowed and what is not. On the other hand, if courts do give their exact views on different issues, the more clear the vagueness of the regulation should become. Nevertheless, it is impossible to overvalue the importance of clear and exact regulation in written law in such a vital and complicated field as it is taxes. The present condition cannot be rightful where a person, with good deeds, and optimizing his tax burden, only later finds out that he has committed a tax offence.

The ethical and moral dilemmas of tax avoidance are highly connected to tax evasion and the theories on dishonesty of a person altogether. Starting with discussions of religion and philosophy (what is a "just tax" and is there any of such at all?) these theories go in so far as to psychological factors of a person and social agents. There are several proofs in existence that the more educated, experienced and creative a person is, the more prone he is to tax avoidance but also to tax evasion and frauds altogether. Perhaps this being the reason that specialized texts stress that leaving tax avoidance to be regulated by one's morality, ethics and conscience is highly inadvisable. These matters must be clarified in the written law exactly.

Due to the fact that the field of tax avoidance is being in touch with tax evasion, the concept of tax evasion is being discussed in this thesis in order to draw a more clear

distinction between the avoidance and evasion (it is even said in the texts that “*the difference between tax avoidance and tax evasion is the thickness of the prison wall*”). A close view is being given to an inquiry conducted in 1999-2002 internationally and in the course of what the Estonian inhabitants were asked for their opinion regarding tax evasion. Out of 33 states Estonia was among the top five regarding tax evasion as acceptable. It has been suggested that this might be due to the Soviet background and little spread religiousness of Estonia. Another, more specific and more recent inquiry regarding tax evasion, has been conducted in 2012-2013. The latter took into account the different amplitude and aggressiveness of different tax evasion schemes. It shows, not surprisingly, that Estonian inhabitants do not regard different tax evasion schemes being equal but the attitude is highly dependent on the aggressiveness of different evasion schemes.

The second chapter of the thesis describes in detail the carrying out of an inquiry in the course of writing of this thesis, presenting the details and data gathered and the analyses and conclusion of it. The inquiry was carried on in the internet, on website <http://maksundus.wordpress.com/> and in Facebook during the period of 10.12.2012-3.02.2013. People were asked to evaluate 12 tax avoidance schemes (listed above and classified into four groups) on the scale of ethical acceptability with rates from one to five. Before answering, some background information of the person was asked – age, sex, education, experience of entrepreneurship, place of residence. Altogether 137 persons answered the questionnaire.

Overall, Estonian inhabitants are mostly acceptable towards the concept of tax avoidance. According to the hypotheses No 1 set forth in this thesis, the data shows clearly that people do in fact regard different tax avoidance schemes differently. It becomes evident that the most acceptable tax avoidance scheme is rescheduling of transaction to a specific time preceding to an announced tax rise date (scheme No 3.2 above). The most unacceptable scheme is using transfer prices (scheme No 1.3 above).

The author used programs MS Excel and SPSS to analyze the inquiry results. It became evident that from all the known factors to the author (age, sex, education, place of residence) the experience of entrepreneurship was the factor that influenced the attitude the most. The effect is in favor of tax avoiding. Tax avoiding is accepted more by men

than by women, more by persons with higher education than by lower. According to the gathered data, persons living in Tartu town or county regard tax avoidance schemes the most ethical and people living in Tallinn regard tax avoidance schemes the most unethical. The age of persons who are most receptive to the concept of tax avoidance is 26-45 (as compared to persons younger than 25 and between 46-65). Such results are fully correspondent with earlier findings that persons with higher education and of higher creativity tend to be more in favor of the tax avoidance schemes.

In the author's opinion the analyzed and gathered data shows clearly that the written regulation and the inhabitants' opinion regarding tax avoidance is not in conformity. This given thesis could serve as a guideline if one (the Parliament) wishes to reflect the inhabitants' morality in written law. Of course, the author also recognizes the more complexity of the matter – in amending the law also state fiscal matters must be taken into account (nevertheless, the state needs to have sufficient funds to exist as a state). Thus the solutions to the present condition could not be put into effect or, for that matter, the solution could not be wanted at all. But these issues go far beyond the limits of the thesis at hand. Still, this thesis could serve as a starting point to go further with the inquiry – it has been established that people consider some tax avoidance schemes more ethical than others, but what is it exactly that makes the difference in opinions.

It has been certain even before writing of the current thesis or conducting the described inquiry therein, that the vagueness of the law regarding tax avoidance poses problems to taxpayers, Estonian tax authority and courts. In a state where rule of law is obeyed it cannot be acceptable that a person who is avoiding taxes (to his mind) only later finds out that he has committed an offence. The clarifying of the current situation is in the hands of the Parliament. Whether this clarification is wished by the state or not, or can it be fiscally allowed or not, is a completely separate set of questions requiring additional and more thorough researches.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Arvo Kivar (sündinud 1. mai 1978. a)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Eesti elanike hinnangud levinud maksude optimeerimisskeemidele ning võrdlus maksupettuste hinnangutega,“ mille juhendaja on doktorant Velda Buldas,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. Olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 20. mail 2013. a